СТЕРНІ

ПРАГА 1922

EX LIBRIS
ІВАНА
ЛУЧКОВА

СТЕРНІ

Місяшник літератури, мистецтва, науки
та студентського життя.

ч. 1 ЛИПЕНЬ 1922

Павло Тичина.

ДУМА.

Ой, що в Софійському заграли дзвони, затремтіли,
Не білі голуби — янголи у небо полетіли.
Ой там збиралися під прапори, під соняшні,
Ще й сині, від нині
Не буде більше пана у Вільній Україні.

Ідуть, ідуть з музикою
Під тінню прапорів
Прекрасною, великою
Рікою стиглих нив.
Ідуть, ідуть, вітаються
І славлять щасні дні,
Жахтять — переливаються
Їх душі вогняні.

Ой, там виходили попи з Софійської, з-за брами
З хрестами, з короговами
У шатах золотих коло Богдана правлять службу
Божу, як рожу!
Вітай свою, Вкраїно, долю, — вітай дівчину гожу!

Горять, горять свободою
Вчорашнії раби,
Бо чули: „Встань з природою“
Згук янгола труби.
І встали всі співаючи
З природою весни
З природою вітаючи
Чудові, дійсні сни.

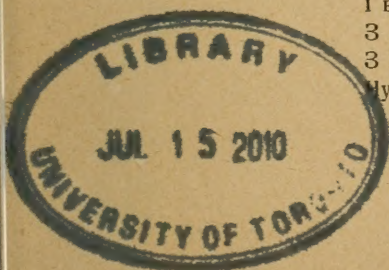

Як засміялося до них та праведнеє сонце:
„Не дурно гріло я, світило у кожнеє віконце!“
Як заходилися хмарини ткати скатертини —
Хвилини —
Цвітуть та розцвітають небесні бархатини.

Цвітуть в піснях вкраїночки
Дзвоночки срібляні
Душею. Чорнобрівочки
Струнчасто-осяйні.
То ж матері майбутнії
Стрічають дні ясні.
О, хвилі незабутнії
О, сонце! О, пісні!

Ой, що в Софійському та грали дзвони — замовкали.
Там прапори приймали, до народа промовляли....
„Гей разом, разом станемо на ворога ми, браття, —
Завзяття! —
Хто зрадить матір-Україну —
прокляття тим, прокляття!

І суне військо лавою
Від білих, тихих брам.
І з „Заповітом“, „Славою“,
Весь Київ — наче храм.

В нім скапала кров часові,
Кров мучнів без вінця...
І в нім горять Тарасові,
Вкраїнськії серця.

1917. Київ.

Клим Поліщук.

БЛАГОВІЩЕННЯ.

Братам Галичанам.

ЗАСПІВ.

Сумна Ти, свята Україно!
Пустеля Тибетська в Тобі.
Молитва Твоя — на руїнах,
А клич Твій — у пяній юрбі!..

Ніколи не знала Ти волі,
Хоч завжди чудова в красі:
Рабєм споконвічним на полі
Шукаєш Ти щастя в росі!..

Та щастя Твоє — не для Тебе
І доля Твоя — не Тобі:
Бо хто ж може взяти на себе
Вагу Твого горя в журбі?!..

Були, що трощили шоломи
Й тупили за Тебе мечі,
Та вже не вернулись додому,
А тінями ходять в ночі...

Не раз і не два повставали
Знеможені діти ріллі,
Та сумно пісень їм співали
Осінніх ключів журавлі...

І ті, що Тебе покохали
Над сонце і власне життя,
Давно вже на полі упали
В кріваве й німе забуття..

А Ти все сумна, Україно!
Сумні Твої гіркі сміхи! —
Молися ж, печальна руїно,
Щоб Бог відпустив нам гріхи!..

I.

Зневірились серця в пророчих числах, —
Ніхто вже з мудреців не вірить в чудо.
Над нивами туга сумна нависла
Шопочучи: — Твоя хай воля буде!..

І тільки з ночі в ніч по всій країні
Згучать пісні омріяного хору,
Щоб ранком запалать ясним промінням
В гущавині незвіданого бору...

Безсило від ріллі на всі дороги
Кричить мана безтямна рік за роком, —
Один лиш гречкосій плазує перед Богом,
Аби благословив своїм пророком...

Пророки ж ті, як урожай в посуху;
Віки чекать на благовісне слово. —
Прийди, зрівняй прожитого розруху
І освіти пітьму огнем обнови!..

II.

... Там на площі Святої Софії
Кличе молиться Київ старий:
— Найсвятійшая Діво Маріє,
Омофорно надією вкрий!..

— Найпевніща в огнистій надії,
Дай нам радість ясного кінця. —
Нас покрила зла тінь від Росії,
Нас гнітить дикий рев жеребця!..

— Не постав нас старцями до плота,
Не дозволь нам носити кайдан, —
Віднови Золотії Ворота,
Щоб вернувся наш местник Богдан!..

...Тільки галки озвались з Подола,
Тільки сови з Печерська кричать,
А Хрещатиком ніч суне гола
І згучить десь старе: „не пущать!“..

III.

Небо над Львовом сумне і понуре,
Наче одвічний граніт, —
Тільки одні Ставропигійські мури
Марять примарливо в світ...

Тихо й мовчазно. Лиш кождий про себе,
Молиться в царстві гетер:
— Матінко Діво! Взиваєм до Тебе:
Дай хоч надію тепер...

— Хочемо щиро забути про болі
Люто-злочинних негод;
Дай тільки змогу, щоб вільно на полі
Знов розпростався народ!..

Враз, наче гомін з страшної пустелі —
Дивно-обурений рев
Згучно пронісся від стін цитаделі:
„Зємі не дами, псякреф!“...

IV.

Скрізь одні погрози –
Проклята мана! —
Розлилися сльози
Повінню без дна...

На полях і нивах
Всé один мотив:
Буде вам щасливо
Від крівавих жнив! –

Що межа — могила;
Що лиш скиба — гнів.
Розгубилась сила,
Як майовий спів...

Роздвигались груди
І здвигався світ:
Гей ви люде, люде!
Згине ваш привіт!..

Підіймавсь Чорнозем,
Кулаки стискав;
Кождий з імям Божим
На Месію ждав.

Кождий з імям Божим
Бився об граніт,—
Ясним днем погожим
Запалився світ...

І згорів до ночі
Наш майовий спів,
Глянув сміло в очі
Зловорожий гнів...

— Ви, як і Росія! —
Крикнула мана.
— Ждете на Месію,
Прийде Сатана...

V.

В церквах повільний дим кадила.
Святий Боже! —
Пустив хтось чутку: „Божа Сила
Не поможе".

На схід і захід довгі валки
Йдуть із краю.
В церквах забуті катафалки
Прагнуть раю.

Професор, доктор і учитель:
— Дайте їсти...
Який напасник і мучитель
Зміг так сісти.

Вдова нещасна на панелі —
Для любови...
Схилилось небо важче стелі —
Мало крови.

Мерці безтрунні й передчасні
Хтіли б тліти, —
Так кличуть... кличуть їх нещасні,
Рідні діти.

VI.

Рвалось нікчемне, зростало велике.
Хто проти віри? — Умри! —
Нивами тихими котиться дике:
— Лиця здійміть догори!..

В шумі неясному билось облесне:
Буде для вас „Всім по сім!" —
Серце ж моє осягнуло небесне:
— Все, що для нас, те по нім!

VII.

Раз у раз я чую в серці давній біль,
Раз за разом кров чуття моє лоскоче. —
Чую голос таємничий з рідних піль
І в душі моїй щось злякано шепоче...

Ах, як прагну я пекучих, злотних жнив,
Де солодкий відпочинок між снопами! —
Я в минулому день чорний пережив;
Нині знаю, що нависнуло над нами...

Маячать перед очима ніби в сні,
Жовті труни із блакитними стрічками. —
Все то спогади всесильні й навісні,
Що влилися в кров бурхливими річками...

І в душі, як і на небі, Божий знак
Пророкує розрух дивно-непоборний. —
Так звичайного повітря грудям брак,
Як конає непомітно день наш чорний...

Як хвилево щось порушить давній біль,
Мій кулак мозольно пітьму вдарить хоче...
Гей, як дивно із широких рідних піль
Таємничо Хтось душі моїй пророчить!..

VIII.

. . . І навіть в темну ніч прийди, впади, милуй,
Цілуй її, впивайся аж до ранку;
Як зазгучить простір врочистим алілуя,
То славослов і ти святу свою коханку...

З надією в очах знайдеш в отвертих персах
Могутність захвату й похмілля насолоди.
І зазгучить в душі клясично струнний заг,
І станеш вибранцем краси, життя й природи...

В шаленій пристрасти лишиш своє насіння,
І радісно прийме вона святу надію,
Щоб згодом міг стрічать з глибоким благовінням
Спасителя свого, Месію-Гречкосія...

Як стрінешся з чуттям Коханки-Мами-Жінки —
Зігрієш лемеші об теплі скиби грунту,
І радісно скінчиш свої палкі обжинки,
І кинеш на весь світ нові пісні для бунту...

Коли ж настане день останньої печалі —
Чекай Його, бо Він не знає заборони —
Від грунту гречкосій розяснить темні далі,
І на ріллю спадуть, конаючи, ворони...

IX.

Від поля до поля, від ниви до ниви,
Від хати до хати, з душі до душі —
Відізветься дзвінко сподіване Диво
В мовчазно-врочистій тиші..

Гуцул в полонині зоставить маржину
І стане на Курський кордон,
Козак з Січеслава в Мукачській долині
Зміцнить Всевкраїнський закон.

На мурах кремезних Держави Нової
Написано буде: „Наш Край!“ —
Від Юра святого до Лаври святої
Пройде електричний трамвай...

І хлопа не буде, і пана не стане,
Лиш буде один гречкосій.
На площі Софії: — Осана! Осана!
Осана Месії!!!

Львів, 1922.

Юра Яремкевич.

МИСТЕЦЬКИЙ ДУЕТ.
Поетична студія.

I.

Співала Ти. — І роздзвенів рояль
у супровід; лилася пісня — жаль...
боліли тони, завдавали муки —
Скінчи вже! Перестань! — Омліли руки...

Співала Ти. — І розходився спів
леніями ген там; і плакав і тремтів,
жалівся, лебедів, конав з роспуки —
Скінчи вже! Перестань!.. Омліли руки!..

Співала Ти. — Тобі у супровід
я грав. Кохана пісня яко плід
зродилася із тонів тих сполуки —
Скінчи вже! Перестань... Омліли руки...

Співала Ти!... Твій спів, Твій плач, Твій жаль
ішов в поля, там пестив лісу даль,
в Стривігорі нові будив він згуки —
Скінчи вже... Перестань... Омліли руки...

Омліли руки... Занімів Твій спів,
морендо ще фінале злебедів —
й замовк. Лиш хвильку потім ще металі
розплакані тремтіли у роялі...

2.

О, як була душа солодко пяна
Твоєю піснею, моя Кохана;
як радісно розкохана була!
як крилами в пориві злопотіла,
в далеку путь із тонами ішла
й осяяна в любові затремтіла —

Люблю Тебе!.. Як спів дзвінкий Твій люблю,
як Твою пісню до грудей голублю:
вона моє шаленство присипля
й колише. — Плакали у фортепяні
спіжеві струни; — слухала земля
і кланялася пісні тій, о Пані!

Люблю Тебе! Здається, у долоні
держиш всіх водоспадів перли-тони
і лебедями шлеш їх на розпай,
щоб веселили землю й неба звід —
Цілуй мене!.. А потім знов співай, —
я гратиму Тобі у супровід..

3.

Я бачила, як ясною юрбою
змінялись тони з фортепяну
і над Твоєю головою
творили авреоль світляний, —
збилися в золоту корону,
в ній кождий самоцвіт був з тону —
Ти грав...

А кождий тон веселкою в коханім
Твойому оці відбивався, —
і миготів в тремтінню пянім,

звивався, дихав, розвивався,
потім на ленії ішов з росою —
дзвеніти чаром і тугою —
Ти грав...

І чула я, як тони ті вертали
з лісів зелених, з пишних леній;
і чула я, як чарували —
пізнала, що Ти тонів геній,
що з Твого приказу, мій Пане,
спіжеві рвали струн кайдани
ті тони...

4.

Ті тони серце забірали
і, як підгірські гашиші,
вдиралися на дно душі,
щоб там коханням розцвітали.
Ти грав, і я не була в силі
опертись тонів срібній хвилі...

Люблю Тебе! — Без думки, тями
свій ясний спів Тобі віддала!
огорну пісні полумям,
своїми білими руками
вогнисту, злоту оборожу
на Твою віщу скрань положу!..

Вогнені квіти на дорогу
Твою посиплю, і на них
збудую олтарний тріптих;
молитимусь новому Богу:
Бо стала я в плін взята грою
рабинею Тобі слабою!..

Грай, грай! У тонів водоспаді
я чую зойк, плач, хмаролім, —
то тони в пориві яснім
падуть у гармонійнім ладі —
і поривають душу, тіло,
щоби в Твоїх обіймах мліло...

N. N.

* * *

Знову хрипко на світанню
Ржавий якір прогремів —
Ніччю пізньою в останнє
Попрощався і зомлів...

Свіжий вітер сині хвилі
Прудко — широко несе,
Рясні бризки, росні, милі
Вкриють шию і лице...

Мачти скрипом, хвилі плеском
Навівають сни...
Рей хитанням, моря блиском
Втомлений, — засни!

Вечір буде пурпуровий,
Все міцніш норд-вест.
В новім порті стріну нову
В полум'ях чудес...

* * *

Ялини зрошені сріблисто,
В калюжах жевріє зоря,
Здалека гаснучим узліссям
Прогнати баского коня...

Хай синій бір гуде високо
І вітер пестить вії — там,
За поворотом, темноока
Зупинить чвал, покличе в лан...

———

Антін Павлюк.

ФРАГМЕНТИ.
(Цикль поезій).

I.

Розбив ізнову щастя без докорів.
Далекий дзвін над лугом розридався.
Я тихо йду. — Хвилюючим простором
Червоний світ західний сколивався.

Не збудить ниві радісної віри
Вогонь століть безумний і оманний...
Я вже не сню, що заходу офірність
Врятує від туману.

Я жду. З туману вийде гном могильний
І тьмою літ поділить черги наші.
У день новий, суворий, неомильний
Дасть кровію горінь налиті чаші...

Дзвін одридав. Ось стелються тумани.
Росте трівога в тузі на Порогах. —
— Розбив я щастя радісно, віддано,
Як душу вів врочисто в Сну Чертоги.

II.

Так.
Ячний колос. Сон. Поля.
І різкий клекіт журавля
У захід...
Порив вітру. Спів.
Акорд з Омріяних Світів.

І ясного так дивно жаль.
Прийди вогніти в день великий
Оманно-терпкая печаль
Зове тебе благанним криком!..

Співучий стан —
— весняний бубен...
У погляді: — світи і згуба...
Сню.
— Ячний колос. Сон. Поля.
І різкий клекіт журавля...

III.

Засутінене місто
Сповите синім тюлем...
Минуле: — хибно-млисте
Знов радісно перечить
Лиш вії ти примкнула.

Цей вечір, наче трунок
Від сонця і степів... —
Жагучий твій цілунок
За ніжну недоречність,
За тихий, денний спів...

Над містом дзвони світла,
Мрій золоті мости, —
Як натяки розквітли,
Що, ти близька, ласкава,
Що денно — рідна ти!...

І серце сном в пустині
Між легких крил пітьми...
— Сьогодні обрій синій
В полях квітками стріне!
Сьогодні рідні ми!...

Сьогодні марить місто
І буде ніч без сна, —
Як в серцеві вогнисто
Збудилася і кличе,
плюскотить весна. —

Сьогодні марить вечір
І жар хмарин, — як кров,
Розплати не перечити: —
—...Крівавими квітками
За білую любов!

IV.

Важкий дзвін Мазепи над Софією
І стовпи вогнені над шапки.
— Нам взолотяться серця надіями, —
Як той помах владної руки.

Дні минулі: — темна позолота...
В тиші храму — тепла вокхість, цвіль!..
...Взавтра з бою в бій, — від сонця і від слоти
Невимовний і пянючий біль.

Пестить сонце прапори і чоло вітер гріє...
— Поцілуй-же, сестро, свого брата!
Ми прийшли із бою: — під Софією
Князя-Лебідя на Празнику вітати!...

V.

Молюсь задимленій землі
За недосяжним і далеким...
Сьогодні у пахучій млі
Вже весну кликали лелеки!

Вже в сни,—невловлені в піснях
Мавки зійшлись в танок ласкавий,—
А хмара маревного дня
Пливе: — розірвана, крівава.

Молюсь на тихі олтарі
В полях застиглих від трівоги,
— Як тінь вгасанної зорі
Тремтіла в поросі дороги...

Моливсь ще вчора, — сном пітьми
Стеливсь Суворим, Невідомим, —
Що десь лишили радість ми,
Що загубили шлях до Дому...

ось: приснились дзвони в млі...
Моїх лісів стрункі смереки!...
...Молюся болєм до землі
За сонцем радісним, далеким!..

VI.

Хризоліт осінній снам пянючим
Знову дав прозорість дивних марень —
Про рубіни впоєно-болючі
Хвиль давно омарених.

Квітами осінніх вечорів у захід
У великих зорях
Сходить туга за великим шляхом,
За німим, незміряним простором.

І моя любов осіння, — як пеан, —
Голубий, холодний і глибокий,
То ж згорить (явити сон) вечерній океан,
Затруїти хорих хвиль безокість.

Із Тобою знову лет од зір до зір...
— Буде ява радости вогнисто!
Стануть ясні, владні, як простір —
Ці шляхи таємно-урочисті.

VII.

Гасне твій спів у снігах.
Серце ятриться. Горить за тобою.
Тільки німая нудьга
В мряці, зі мною.

Хмарою. Бурею. Чарами сну.
Холодом срібним сховаю
Мрію оманну —
Яру весну.
Серця надію безкраю.

Холодом спалений я.
З зім диких дивними снами
Це грає мрія моя,
Вибухла в небо вогнями.

Крик твій погас, як день, у снігах.
В смуткові — біль за тобою.
Тільки німая нудьга
В ночах, зі мною.

VIII.

Співала з вітром, — що весна,
Що загнено у гору вії, —
Що кличе ясна далина
Дурманом пяної надії.

В безлистих вітах верб старих
Плела легенду старовинну...
І я прислухався. Затих.
О, — усміх сонця, усміх винний!..

А що, — як потім тільки ляк?!
Що нам нічого вже не треба?! —
— Та ясно і глибоко так
Роскрився чистий клаптик неба...

IX.

Біжать у далеч стерні сині —
Півколом, дивним вахлярем...
За нею не заплачу нині
Перед вечірнім олтарем.

Там спів її — у далях млистих
Згас, як вечірняя луна; —
Як одгук нас колишніх, чистих...
Дзвінкі, ласкаві імена!..

Тайну закоханість і віру —
Несу жевріючим огням: —
Там сині стерні, як офіра
Майбутнім, злотощедрим дням.

X.

Іди, іди в світи, — в безмежність...
Там днів нових роскриті, ясні храми.
Зійшла Вона. В житах затоптуюча межі...
Упоєна вином і сонцем до нестями.

І тиш і сум. І світ і рух спокою...
Як повідь сили — сурми у просторі...
Я вкрадною вгорну тебе пісень габою,
Мов грози в ночах, — зорі.

Прийди! Зійди! Хай сонцем я упюся!...
Я так давно без радості, без хати!..
Мов жрець старий — в молитві похилюся
Легенду руху згублену низати.

XI.

З полудня спеки чорні меди
Пили устами спраглими.
Кликали в далі ще теплі сліди. —
Вперто, настирливо, нагло.

Стрійні, холодні, сірі ряди
Кинули.
— Блиснув огонь мені в очі!
Кличу. Прийди ж, прийди!!..
Хмуриться Вічність із ночі.

XII.

Там сутінь ляком вороння
Байдужий серп означить думі, —
У місячних полях для далі і вогня
Постеле спів задуми.

Не вітер: — тихий, довгий дзвін
В полях прихід твій привітає.
І буде зближеність годин : —
Цілунок до безкраю.

XIII.

Над землю церковну і ніжну
Сизожовтий, дрімливий дим.
І молюся стрічній, зближеній
За загубленим сонцем моїм.

Її кличу в дні, як на свято!..
А життя, — танок кістяків, —
Як у бурі темній, крилатій
Заблудивсь у безодні Віків.

XIV.

Пройшла. У нескінченій осени
Журби і туги не вистане.
— Згвалтована дико матросами,
Човен без пристані.

І дні, — як раніш, — звичайні.
Нема ні Пророка, ні Дива.
Лиш сон мій ховає тайну
Із нею у сонмі щасливих.

Лиш сниться в нескінченій осени
Часами, як радість цілунку...
— Розлиті даремно матросами
З далекого моря радісні трунки.

XV.

І знову синій день, і знов на синім дні
Такі пещотно-вишукані мрії...
В огні наркозу радісно мені
Слідити хмар блискучу змінність.

О, шелест крил у сні! Марева в безтямність!
А десь асфальт. Байдужість. Криці брязк...
І в гомони розлиті над полями
Уривки хвилювань і болю днів — відраз.

І ти десь там. В собор ідеш задумно...
Молитимешся там на гаснучі огні, —
Щоб стало тут мені і радісно, і сумно
В дні синьо-млистому, тут на пещотнім дні.

XVI.

Все блід безумний день прощальний.
Тихіщими хвилини стали, —
Як спів в просторах безначальних
Розпяв над овид сну вуалі.

І знов комусь шлю викликання,
Як душі квітів нерозквітлих...
— Там радість схована мовчанням,
Там біль любови владний, світлий.

XVII.

Промінь...
Промінчику ясний!..
Смутку, — в нивах вечоріючих!
Час побачення ясний,
Безум хвиль оманнодіючих...

Ясний сон мені не зрадить!..
(Сяйво в журне денних схилів
Розіллє...
— Всіх снів принадність
І твоє безсилля...)

Промінь у Довічні Храми!...
Каро-злоте знову небо.
Це любов, як вічність, з нами.
Ні клятьби, ні слів не треба.

Знов душа моя всміхнулася,
Як допив любовні трунки, —
Як блакить душі торкнулася,
І оманная вернулася
За останнім поцілунком.

XVIII.

Злотоверхий Київ умірає.
В днях ховає попіл сяйва злотоцвітний...
В хорім сні: — плякат нахабно маючий
І голодні діти.

Над бульвари тиша хвиль спророчених
Сповива поглиблену годину...
І не знаю. Може вмерти хочу.
Може... кокаїну...

Злотоверхий Київ умірає..
Пяний жахом. Тихий мій, пригнічений...
З Лаври дзвін старий невблаганно ридає,
Що години вже давно полічено.

Умірає... Чуєш? — Наша Божість!...
Наша Злотна Мрія догорає!...
А у серці перебій,—що може, може...—
— Дзвін на сполох з Лаври заридає.

XIX.

Іди в ранкове пити знадність!
В лоні німих пустель туман!
У нас хвилинно-тужна радість, —
І чад горінь і зло оман.

Ось наш Пророк в світанню сходить.
(Щось так ясніє на чолі)...
О, — Божість хтось з верховин зводить,
І хтось псальмів співає в млі.

Як мрія золота, — Любов —
Іде Пророк. З ним сонм щасливих.
Як промінь (Сонце!) цілить знов
Списом погрозливим і мстливим.

Іди в ранкове! Все забуто
Вже стало серце — як струна!
Усі вже випито отрути,
Як всі пізнали імена.

Озвись в ранкове, як ридаю, —
Іду з країн ганьби й борні...
Струмки далекі ось співають
В моїм поривчастому сні.

Вже Твій ридає блудний син
І тужно снить про Спаса свято.
Лиш шелест смерти в снах руїн:—
В дощі обшарпаним плякатом.

Озвись! З німих пустель ізнов
У вітрі вогневі пеани, —
Що кличе збудженая кров
На свято радісне до Кани.

XX

Промінь заходу далекий, червоний
Упав на землю.
У полях загаслих дзвони холонуть...
І цілую стиглую землю.

Спочинь радий, стомлений
Тихо...
Коралі сонця умруть на узліссях
Розсумленим сміхом.

Встане ніч в полях, рядно оксамитне
Постеле...
Вже нам мало лишилось чекати —
Як сонця коралям...
Ой, леле.

XXI.

Твої дикії сні, як шепшина! —
Як шепшина ніжна на межах. —
А у мене, — темні години
І болючий сон про безмежність!

Не вернути обом нам до дому —
На далекий, радісний беріг.
Лише день — важкий і знайомий,
Як мовчання сумної печери.

Так допємо ж любов, як силу, —
Що в життю горіть без устанку!... —
На дахах золотіють крила
Необорно-ясного ранку.

XXII.

Знов каламутом вечір ліг...
Встеливсь по темних бруках. -
У біль моїх ростай-доріг
Розлити спів роспуки.

I серце знов ховаю я —
То ж радости ні разу!
То ж тільки тінь безкрайого, —
Тих хвилювань без назви.

Знов буде злобність і жура,
Нудьга і хвилі спліну...
— ...Дам рух майбутнього дарам...
Христа Ланів там стріну...

Іду. І дзвони мрії —в шум...
У серце, — знак пророчистий...
В минулість кидаю свій сум, —
Як каламут нам вечір.

XXIII.

Я не знаю де я і де ви.
Тільки знаю. Ви радісно рідна.
Із легенди у порив живий
Сон глибокий, безслідний.

Що було, — необорно прийде, —
Як наркоз, як день, як омани.
Вузьких вулиць у серце зведе
Чадновокхі тумани —

Щоб у хаосі сплетених днів
Ми боялися щирого слова, —
Щоб в пустелях німих майданів
Були сни такі гарячкові.

XXIV.

Смуток знайомий —
Вітром вечірнім шептання розвіяно.
Пісню офірну дням невідомим —
Сонця вгасанними, тихими віями.

І у темніюче золото —
Радісні, білії душі
Струнно простягнуться... Квіти розбуджені
Громом заглушеним...

Туга затаєно-пяна...
В синьому пестощів туга.
Ось одцвіли, як рубіни оманні, —
Соняшні дуги.

Квіти розбуджені в серце, мов молоти, —
Смуток. Із ночі знов будуть заграва.
В морі вечірнього, темного золота
Безповоротно-ласкаве.

XXV.

Останній промінь сонно догорає
І тіни попливли... Ген-ген: горять огні.
Ми знов самі. І знову радість раю
Несеш мені ти в тихі, ясні дні.

Задумна пісня в'ється, завмірає.
Шопочеш ти. Я тут. Засни.
Я принесу тобі всі квіти дні, — як з раю
І творчі, вільні сни.

Простір зове веселий і безкраїй.
Палають радісні огні.
Ти знов несеш задуму раю
У тихі дні.

XXVI.

Навіть Той, — Хто сонцем ласкавив,
Навіть Той — Хто днями поїв
Одірвати не має сили
Від суворих, плеканих Див.

І за обрієм — шляху принади...
— То ж Йому, — олтарні огні,
І земная кохана, як радість, —
Усміхається днями у дні.

1920 — 1921.

Гриденъ.

ОСІННЄ ЛАЗЕНКІВСЬКЕ.

Парк давно облітає, і сумно
Лебедям на широкім ставу.
На плече іхилилась. В задумі
Стеком креслиш зів'ялу траву...

Вітер східній порохи віє...
Де ж первісний едемський Адам?
Серце стомлене ясно радіє
Передчасної осені снам...

Варшава.

Олег Колодій.

МАЗЕПА.

Накреслив ніжний захід сепією
Прозорий контур тонких віт,
Коли згадав я про Мазепу, —
Поета инших, тужних літ.

Один закон, одная міра!
Затято барвний біг віків.
Тобі — турецькії Бендери,
Мені ж ось — польський Ченстохів.

І може ти, — цим самим світлом, —
Західним, маревним вогнем
Пригадував, що був поетом,
Минулим марив, — тоскним днем.

І сльози все стискались в горлі...
— То ж плачу я, як плакав ти.
Нема звороту... Годі, Орлику!
Дарма гориш у мріях ти...

О, ні! Не булавою, троном
Політик марив!.. Злая мла!..
То ж ти, останняя Мотрона
Перегреміла в днях, — пройшла...

Захід згорів, — мов мій Батурин.
Й мені згоріти вже пора.
Але цей час, цей сон безбуряний,
Нехай не пригада Петра.

І за тобою, степ, нудьгую...
Степи Вкраїни!.. Все в нівець!..
Пройшло...—Пригадує Мазепу
Ось инший вигнанець — співець.

* * *

Нічнії вулиці. І шкрябають багнети
Старі, насупленії, вищерблені стіни.
І кроки вартових рішуче-гомінкі,
І монотонні і незмінні.

Чегун ночей. Рушниця на плечі.
Проходять привидом в туман. Ходи хвилюють жахом.
І важко бється там, на каланчі
Червоний стяг намоклим птахом.

Хто ви? — Від купи темних сел
І сонних пущ, — незнанії, мов гуни?
І кожен, стомлений, прийшов —
Борець червоної комуни.

Від купи темних сел, з незміряних степів,
Від кольонад Растрелі та Кваренги
Нестримний похід ваш у дні! —
Неодворотно сунуться шеренги..

Крівавий стяг несете дико ви
Ікон та шибениць незнані руна.
Огні старіючої, буйної Москви,
І злет нових просторів юних...

Червоний стяг. Від плуга, із степів
Безсловно йдуть в осінню тьму чегунну.
І день новий встає в черзі віків
Під знак Крівавої Комуни.

* * *

В полях мовчання розлилось.
В полях застиг мороз.
О, тихий стрічний? Хто Ти?
— Хто?
— Христос... А Ти?
— Христос.

Розп'ятих далями нас тьми
В безвістю темних хат.
І в кожнім сховані квітки,
І кожен — тужний брат.

Незнаний, незміряний шлях
До Тебе, — Отче наш.
Розп'яття тужнії хрести
В безсилість шляхів — чаш.

Забуть ридаючих Марій
На роздоріжжах — (спомин ран).
О, ні! Сховай! І не одкрий.
Все знаєш Ти, — Йоанн!...

Нас два... Багато! Та одна
Синівська їпостась...
Знов місяць вибілить, як з сна,
Дороги сніг і грязь.

І стануть вдвох біля Хреста
Голодні, босі... б'юся: —
О, брате! Вибач же Христа!..
І Ти прощай, — Ісусе!

* * *

І біль земний до дна допий,
І смійся на останку легко —
Як я, — коханая Lucie,—
До вас, до шовку вуалетки.

Іще каштановий бульвар
Прозеленів здалік так мильно.
Та біг весняно-юних пар —
Одвічний і багатоцільний.

Дивлюсь. Каштановеє віття
І я — вже мудрий. Усміх меткий.
І радість юного обличча
Під чорним шовком вуалетки.

* * *

Був кожен день мовчазніш і суворіш.
Все холодніще небо на зорю...
І мрійним муром одгороженний
Моїх розцвітів шаленіючий бурун.

І ось, коли усі минули роковини
В минуле кидаю я мрії щит.
Але ж коли кругом тебе мужчини
Пронизанеє страдницьким „шукай“ у мряці літ.

І я з пращи, — мов камінь. Вороття забуло.
Тремтіть в височині нема надії.
Лиш болі подаровані в минулім
Горять, — як мідні згуки — мрії.

Яке нове? Новин нема! Однаке все, знеможене.
І кожен час, як передодні тих, майбутніх лун.
Високою стіною одгороженнй
Моїх світань роззорений бурун.

* * *

Підійшла. І глянула. По давньому.
По новому. Ми не ті. І вже не звернете.
Золотими парами пришли в роках звичайних.
Молодість, Любов і ви минете.

Дивно знати замкненість, безперервність.
Десь там осінь блудить цілий рік.
І призначення для нас нести її, сумну Царівну —
По важкій спіралі у чергу... на вік.

Переходили, зустрілися і ось пожежами
Розійшлися сурмачі, як два вогні. Така вже боротьба.
Обдивилась осінь. Все, як і було в безмежності.
І нове. І по новому. Вже така Судьба...

—

КАМ'ЯНЕЦЬ.

В зрадливім шумі біганин
Прибої вулиць все відмінніш, —
Лиш непорушні в височінь
Важкії замкові стіни.

І иншу казку заплела
Чудна мережаність бароко...
Верх мінаретного шпиля
Тче Східні килими широко.

І звиклому похмуро тьмити
Середньовічнії зігзаги
Чи перед вами серп схилити
Комуністичні, буйні стяги?!

Над мітінговістю живих
Як роєві (гомінних!) бджоли
По чотках нижуть свій свят-стих
Півтемні, з холодком костьоли.

Захватно-юне кинув — „ні“
Відозвам, що несли петарди,
Костели з мітінгом поет
Сплітає в затишку мансарди.

Все в вічній книзі знак новий...
Темно-крівавії герані,
Кармін західний, стяг з крови,
Камінна гордість будування...

В шумливій вулиць метушні
Як острови, чорніють башти...
— Він знає, — в завтрішнім вині
Іще.цвіте букет вчорашній.

* * *

Бароко в давнину стремить...
Воно загасло вже літ двіста.
Живий лиш їдкий антрацит
У темній тузі передмістя.

І часто фабрика гудок
Вплітає в передзвін вечірній,
І диму чорного шматок
В костелів задумі сумирнім.

Хай задум по костелах сам
Загуслий чадом сну-шептання...
За визерунком важких брам
Зростають инші побажання...

Стефан Малярме.

МОРСЬКИЙ ВІТРЕЦЬ.

Чуєш, серце, спів матросів
Там, в веселій далині?!
Гей, всі птиці ніби пяні
В вишині.

Піна грає. Тоскно, сумно.
Всі книжки я прочитав.
Та гойдається на хвилях
Пароплав.

Прийме душу екзотичну,
Мандрівничу, схожу з ним —
І я більше не заплачу
Ні за чим.

Ні за матірrю ясною
З немовлятком на руках,
Ні за садом, що одбився
У очах.

Ні за тихим світлом лямпи,
Що лягає на папір,
Ні за ніччу у короні
Срібних зір.

Я, зневірений, ще вірю
В білі помахи хустин...
В час прощання над імлою
Білих пін.

Може щогли поламають
Бурі чорні і страшні,
Та матроси, знай, співають
В далині...

Переклав М. Р.

Зузінька.

ЮЛЬКОВІ.

* * *

Вернися — Коханий! Як чашу лілеї
Розкрила для Тебе розтужену душу.
Вернись. Я на зустріч всі сльози осушу
І викличу з серця всі думи, всі мрії.

В душі моїй тільки проміння і маю —
Та нема мені нині для кого ясніти,
І рву я що ранку пахучії квіти
І з мукою в серці їх відкидаю...

Вернися, — Коханий! Ще раз подивися
На золото сонця, на тінь сапфірову.
Як вигасло ж в Тобі проміння любови,
То будь мені другом, — вернися!

Оттак у тумані чудного екстазу,
Мов в час містерій святої Тайни. —
Душа, як цвіт на дні цінної вази
Розлила пахтіння і красу розмайну.

Прийди!.. Шлях твій посиплю квітками,
Що виростають на Карпатськім склоні,
Я змию порох зі стежок сльозами —
Тільки вернися, будь при моїм сконі!...

Ні, Ти не винен, Ти святий без плями!
Ти непорочний, — як роса на цвіті,
Ти був для мене сонцем на розсвіті,
І Херувимом з райськими піснями.

А я — небачна сягнула рукою
По авреолю чистої Мадони —
І ти розплився, як видіння сонне,
А я лишилась з вічною нудьгою...

* * *

А може по літах розпуки, туги й жалю
Зійдемся десь в горі, як срібні краплі в морі,
Зійдемося сумні, як дві при аслі зорі,
Як мари білих душ споріднених печаллю...

Скажи, чи Ти тоді пристанеш біля мене?!
Чи принесеш мені бодай слівце теплійше?!
Чи схилишся на грудь?!.. Чи на чоло студене
Цілунок зложиш ти — як це було давнійше?

О, за цю мить — терпітиму спокійно
Цілі літа я чорного одчаю. —
Пливіте ж хмарні дні, пливіть ви безнадійно
Однак я вірю, що зміряєте до раю...

Тих кілька ясних днів візьму в життя з собою
Як перли, що знайшла під купою каміння —
І піду в світ сумна, окута самотою,
Подавлена жалєм і тягарем терпіння.

Не буду я клясти — ні мук, ні хвиль одчаю —
Тих ясних ради днів усе Тобі забуду,
Життя платить слізми за кождий усміх раю,
Бо Ти не дав мене на посміх і облуду.

Не жаль мені теперь —, цих зложених до гробу
Багато ясних днів і поривів безцільних —
Бо знаю я — любов моя — це мрія божевільних.

* * *

Дивлюсь на Тебе, як на усміх мрії
І млію пяна роскішшу туману...
В Тобі я закляла усі свої надії
Моя розрадо Ти, і на твій усміх вяну...

О, жадний храм не є мені ціннійшим
Над церкву Твого серця Пресвятого,
В нім дух мій стався вищим і чистійшим
І збулась я в нім злого і низького.

І кожде слово, промінь Твого ока
Паде на мене — мов роса поранна,
А херувими дивляться з висока
І приклякають з піснею: „Осанна".

Коли обгорну Твій престол рукою,
Тоді здається — небо обнімаю
І серце плаче радістю — журбою, —
Як білий Янгол на порозі раю.

Ти спиш Коханий? Ось дивись! Задума ночі
І шепіт хвиль і квіти - все Тобі співає...
Проснися, біла пташко! — і розкрий солодкі очі
І слухай — край порога, як любов ридає...

І вже нам Коханий ніколи не стати
На спільному шляху, одними думками...
Бездонного яру, що став по між нами,
Здається — і небо не в силі зрівняти.

Підем, як дві річки — у два океани
Примучені болем — гіркі до зануди, —
Ми підемо скорбні, як ті пелікани,
Що клювами власні розшарпують груди!

Загубимось в сірім — туманнім безкраї, —
До скону будемо даремно тужити, —
За хвилю упоєнь будемо платити
Літами терпіння, і сліз, і одчаю...

Володимир Кобринський.

I. ЧАЙКИ.

Дрімає хвиля...
В туману дрожанні
Далекий беріг вмірає.

Чайок свобідне,
Стадо перлине
Лелією мигтить на купанні —

Рветься лелія,
Зірветься пелюсток,
Сколишесь прорізана лежа.

Рваний скигіт
Пройде півсонний
У чисте сяння безмежжа...

І життя сизе в даль несе чайка: —
До сонця примарою лине; —
Поки крилом білим,
Падний лет запише,
На хвилі безжурній засне...

На хвилю —
Не вдержить —
Легенько-тихенько
Плесові розтулює вії.

Вертає пелюстки
Проміння... Для сонця
Дістає чашу лілеї.

Лелія згортає
Розірвану згарду *),
В дарунок дає дрімоті...

Хвиля хвильку плесами котить,
Нищечком чайка гадає: —
Вона тую казку глибин чує,
За котру лише сонце знає...

---

2. ТАНОК.

Земля, сірінь — не має стін
Себе не знати, одна плив,
Усім колише ритму пир, —
А лиця в світ, а лиця в тінь . . .
Пристрасний дих
Так мучить їх...
В червленний цвіт
І пянить вир,
Очей тулених глиб . . .
Іде вертіль . . .
Цить!
Волошка голуба
Заняла пилинника,
Ось там: — горицвіт
Підмогує бриндушкам . . .
Люто гнівиться мак . .

*) Згарда — весільна біла мантля на Гуцульщині. —

Чого це так?!..
Іде вертіль ...
Попоном пють
Непевні руки
Тремтюче тіло померанчів ...
І скрипок сміх
Змітає згуки,
У хвилях кос ...
Знесеться і перейде в жах,
І завмірає на стрічках ...
На вертіль —
Паде стрим,
Пахуча паш
Рожевих тіл,
Пилиться
Потом морошним.
Охолоди від опанч!
Задихані здіймають груди
Прилипле вкривце померанчів ...

---

3. КАРПАТАМ.

Десь сниться мов... —
Гори, верхи і круті сигли...
До вічности одкриті шляхи —
Закрити злодії не встигли .. —
У змореній душі моїй... —

Сміюсь трамвай задзвень котів,
А мені вовгар затрембітав
Знану мельодію тужну, —
Ударив дзвін з церківців — скель,
Рознісся гомоном і стих —
У змореній душі моїй —

Повіяв вітер, сколисав
Бульвару порошні листки,
На мову жеребів звязав,
На шум ялиць, смерік... — згадки — — —
І за літами рік новий
Тане в німій душі моїй... —

Привиде гір, не клони
Зорі із неба, — для мене дарунки...
Душу цілунком мою не буди!
Болісно — млосно від трунку!..

В недольній чаші,
В голові — — —
Знаю, спасіння прийде,
Камінь — душа розцвіте
Цвітом рясним... Стане світ...
Та поки-лиши, не світи
В пустелях скованих літ.

4. СКИТАЛЬЦЯМ.

Вам слів дертих
Дарунок бідний подам...
Бідним, обдертим, холодним, голодним,
Вам цвітові що гасне за правду
За сонце, за свободу,
Топтаному споконвіка Народові,
Вам по-за межами прав чоловіка: —
Скитальці!!
Вам край поля закиненій зграї,
І вам фантомам заклятих духів,
Вам невидимому плачеві
По-через весілля
Великого міста розгару! —
Тернині (у барвистому-свобідних) вінцеві —
Держітесь!
Ясної надії послідне павутиння згарає!
Не вірте!!!
З марної несили,
Несили землиці нашої браття.
Спалає, велике багаття!
Держітесь, вилюдки!
Тримайтесь, вилюдки!
Знайте! —
Зморені груди
Привітають сонце,
День прийдешній
Наш буде!!!

Клим Поліщук.

СВІТ ЧЕРВОНИЙ.

Повість.

Другові — поплечникові в змаганнях
— Антонові Павлюкові.

— Над Київом — золотий гомін,
і голуби і сонце.

П. Тичина.

Лежав і снив. —

. . . Одвічні соснові бори. Сіре небо. Сталеві плеса сонних озер. Маленькі мизи. Безконечно довгі, вузькі дороги і якась величезна рухлива маса на них. Безліч червоних прапорів розвіває пісню:

— Смело товаріщі, в ногу,
Духом окрепнем в борьбе,
В Царство Свободи дорогу
Грудью проложім себе...

. . . Десь близько гармати і кулемети, але то ні-до-чого, коли йде революція. Свідомо й переконано лунає по всьому фронту могутній клич:

— „Хай живе революція“...

Він також за революцією. Кричить цілими грудьми і прокидається.

Незрозуміло дивиться з полиці третеклясового вагона і чує, як вистукують колеса. —

„Так — так — так... Так — так — так... Так — так — так...“

За вікном блідо-рожева мла і безмежні простори. Прилипає лицем до шиби і напружено починає вдивлятися. Перед ним зелені луки.

— „Рідні мої“. — шепче зворушено і в той же час чує за собою:

— „Зараз міст буде“...

Озирається назад себе і бачить кондуктора.

— „Який міст?“ — питається.

— „Та ж Цепний“, — відповідає кондуктор, всміхаючись. — Заспалися, еге...

— „Стомився“.., „Четвертий день іду“...

— „Товариш поручник певне з фронту?“

— „Так. З північного“...

— „Треба замкнути двері“, — раптом схопився кондуктор і пішов далі.

Потяг став іти лекше. Він відчинив вікно. Перед ним замигали залізні поренча Ланцюгового мосту. Вихилився трохи з вікна й відчув силу рідного повітря. Роспірало груди й витискало з очей сльози. Як зачарований дивився на могутній рух срібно-сивих хвиль старого Дніпра і не міг надивитися. Хвилинами йому здавалося, що то не хвилі, а якісь дивовижні струни, які напружено тремтять новим мотивом і він, навіть виразно відчував його своєю істотою. Пізнійше вже, коли потяг перейшов через міст і посунувся по-під зеленим косогором Лисої гори, він зрозумів що то бренять такі веселі Київські дзвони...

— „Сьогодня неділя“... — говорив хтось коло нього і це якось дивно вразило його. Думав про себе: — „не даремно ж так радісно скрізь“...

Серед зелених садів білі будинки з ясними вікнами, а над ними блакитне небо і золоті голови Лаври.

— „Бум, бум, бум“ ... — раз-у-раз гуде десь великий дзвін.

— „Гу — гу — гу“... — кричить зустрічний потяг, вискочивши з головного двірця.

Аж ось протяжний гудок і потяг зачинає йти лекше. Подорожні хапаються за пакунки і тиснуться до дверей. Він також бере в руки свою валізу, одягається в шинелю і починає нетерпляче дивитися комусь у спітнілу потилицю.

Спітніла потилиця повертається кирпатим лицем і зацікавлено розглядає його злотні палети і жовто-блакитну стрічку на грудях.

— „У вас, товаришу поручнику, воша лізе“... — раптом говорить кирпате лице до нього і кострубатим пальцем показує кудись на стрічку.

— „Не може бути“, — скрикнув він і ніяково стискає пучкою огидне насікоме.

Подорожні на хвилину зацікавлено повертаються в бік поручника і кирпатого лиця, але в той час потяг стає і всі починають тиснутися до дверей.

— „Не давіте так“. „Успеєте!“ — кричав хтось у дверях.

— „А ви звідки знаете, що вспіемо?“ — сміявся на те якийсь „рядовик“ із заду.

На пероні двірця перісто ріжноманітним народом. Сірі салдатські шинелі фронтовиків і дезертирів барвисто переплітались з елегантними строями міських женщин, а між ними, як окуні між лагідними карасями, сновигали розхрістані міліціонери. Над двірцем гордо маяли два прапори: — червоний і жовто блакит-

ний. Повільно розглядаючись навколо себе, поручник Лісчук згадував, яким чужим було це місто три роки тому, коли він від'їздив з цього ж двірця безконечно довгим червоним ешалоном. Тепер дивився на нові прапори і не йняв віри, щоб могла статися така зміна.

— „Чудо“! — шептав про себе. — „Саме справжнє чудо“...

— „А ви мандата маєте?“ — почув коло себе.

Озирнувся. Кирпате лице всміхалося на весь рот і по-товариському підморгувало витрішкуватими сірими очима. З хвилину дивився, як він підморгує, а потім спитався:

— „Якого мандата?“

— „А ви хіба не на з'їзд приїхали?“ — засміялося лице. — Я, бачите, маю мандата такого, щоби, значиться, на з'їзд заявився!..“

— „Підемо разом!“ — сказав на те Лісчук і став пробіратися до виходу в місто.

На площі перед самим двірцем довга низка візників. Помітив, що вони ті самі, як і колись: червоні й надуті, наче гиндики. Але за те щось инше вразило й зворушило його. — На стінах двірця, поруч старого оголошення фабрики гумових виробів „Трьокутник“, вимальовувалися червоні слова відозви Центральної Ради, тієї самої Ради, на заклик якої він поспішився сюди, зоставивши остогидлу низку дротяних загород в одвічних соснових борах і смуток сталевих плес сонних озер далекої півночі...

Перебігаючи очима коротко й ясно написану відозву про необхідність створення нового, свого власного, національного фронту, відчув себе цілком чужим для тих, з ким ще не так давно співав одну пісню і з ким ступав нога в ногу, покладаючись у всім на революцію. І, ось, оцей плякат віками гнобленою мовою, оці потужні ріки дзвонів святої Софії, що пливуть у прозорій блакиті свого неба, оцей повнозгучний гомін на широких вулицях свого міста і ніжно-цитринове вранішнє повітря спянило його і перетворило на щось цілком нове. Широко відкритими очима дивився і не бачив, що десь там димлять димарі фабрик, — напружно ловив вухами найменшу нотку шуму і не чув що до його каже товариське кирпате лице. Брудний і невмиваний ішов безконечно-довгим бульваром між двома рядами струнко-веселих тополь і почував себе, як у величезному храмі, в якому тільки — що сталося Велике Чудо, — Чудо негадане й неждане, не меньше того, яке з милости Божої в сивій давнині предбачав тут сам Андрій Первозваний.

Серединою вулиці ритмично рухається колюмна. Жовто-блакитний прапор над нею тремтить у пісні. Пішоходами радісні юрби. Лиця веселі, а в очах сльози.

— „Слава“! — Десь далеко.

— „Ба — ба — бруку... Ба — ба — бруку!.. — голуби на дахах.

А вулицею муштрованими кроками ритмично розсипається:

„Ми поляжем, щоб волю і славу і честь,
Рідний краю, здобути тобі“...

Під важкими мурами універсітету хлопчаки. На оберемках пакунки газет. Задихаючись, намагаються заглушити вуличний шум.

„Бурхливе засідання Центральної Ради“ — „Відкриття Національного військового з'їзду“ — „Селяне й робітники жадають самостійности“. — кричить один, вимахуючи свіжим числом „Робітничого Листка“.

„Новая авантюра Центральной Рады“! — „Запрещеніе малорусскаго войсковаго съѣзда“. — „Революція въ опасности“, — галасує другий, пропонуючи прохожим свіже число погромної газети.

Звернув з бульвару до хлопчаків за газетою, але в той час з за рогу висунулася величезна юрба народу й потягла його за собою. Якийсь час він намагався вибратися з неї, але коли тільки визволявся з одного ряду, як надходив другий, за ним третій і так без кінця й краю, що нарешті рішучо зломило його опір і потягло за собою.

— „А ви, товаришу поручнику, дарма тільки пручаєтесь“... — повчаючим тоном говорило кирпате лице, ні на один крок не відступаючи від нього.

— „Та я хотів би десь спочити трохи, а потім уже“... — відізвався Лісчук, — то ж ще й не вмивався навіть“...

— „Яке там умивання може бути“... — всміхалося кирпате лице, — „хіба ж ви не бачите, як народ радіє?!“

— „Бачу! — бачу!..“ — як крізь сон говорив Лісчук, а в самого чогось стискалося серце, щось роспірало груди, щось могутнє й веселе охоплює всю його істоту й провадить вперед до веселого білого дому, на шклянім даху якого гордо має знайомий йому прапор. На прапорі тім щось написано, але що саме, — не зрозуміти. Одначе він намагається прочитати, хоч знає добре, що дарма, бо вітер, що в горі гуляє, раз-у-раз заграє з прапором і підносить його аж до неба, так що з усього написаного на нім, видно лише одно слово — „Хай“...

— „Хай живе Рада!!!“ — залунало въ передніх рядах.

— „Хай живуть збори!“ — озвалися в задніх...

— „Самостійна республіка!!! республіка!!!“ — кричав хтось над самісіньким вухом.

Наче електрична іскра пробігла по спині Лісчука і він, не

тямлячи себе, скинув свого коструба́того картуза і щось таке закричав собі... Кричав довго, радісно й захоплено, як ніколи в свому життю, а коли до нього протиснувся якийсь жвавий юнак в офіцерському мундурі і спитався, чого він так кричить, то він замісць відповіді міцно стиснув його руку і сказав:

— „Драстуйте“...

Юнак засміявся.

— „Як бачу, Олельку, так ти не взнаєш мене“...

— „Миколко!“ — радісно скрикнув Лісчук, кидаючись йому на груди. — Якими вітрами й звідки?!“

— „Зі Сходу, любий! Із самісінького Благовіщенська!“ — озвався юнак. — „Як зачув волю так і втік!..“

— „Ну, а як же твоя муза?“ — спитався Лісчук. — „Ти стільки часу ні звуку?!“

— „Нічого! Девять поем маю! А ти як?“

— „Я?!“ „я нічогісінько!.. В мене тільки записна книжка повна!..“

— „Е, що таке записна книжка!... — засміявся юнак. — „Ти певне вже до якоїсь партії пристав?!“

— „Ні! Я весь час на фронті, але я революціонер і...“

Юнак перебив його:

— „Ну, гаразд! Про це ми иншим разом, а тепер скажи мені, хто тут з наших?!“

— „Я тільки що з двірця...“

— З двірця?! І в „Ліфляндці“ не був?!

— „А що то таке, ота „Ліфляндка“?!

— „Так ти навіть ще й цього не знаєш?“ — здивувався юнак. — „Та ж там вся наша братія збірається!!! От, ходім!..“

— Але ж я раніш мушу десь зголоситися...“

— „Для чого?!“

— „Та ж я на з'їзд прибув!..“

— „На з'їзд?!“ — простягнув юнак, — „це, брате мій, чорт знає що!.. Ти, брате мій, мусиш тут зістатися!! — Адже ж тепер уся наша братія стягається сюди, а ти!..

— „Та я з великою охотою, тільки як? Адже ж моя частина на фронті!..“

— „Дурниця! Зоставайся! Що тобі та частина!“

— „Так і я думаю!..“ — почулося з боку. — „на чорта здався нам той фронт?“ Обидва товаряші глянули в бік і побачили кирпате лице. Воно прихильно гойдалося й усміхалося, наче до старих своїх знайомих.

— „Що це за тип?!“ — спитався Миколка у Лісчука.

— „Він також на з'їзд приїхав“ — відповів той.

— „Ах, так! Ну, тоді я не буду тебе затримувати, коли ти не сам. Йди собі і зголошуйся куди слід, а вечером приходь до „Ліфляндки“. Там усі піїти будуть!..“

— „А де ж саме ота „Ліфляндка“ ?!

— „По цій же вулиці, не доходячи до площі Святої Софії, на право... Знайдеш відразу!.. Там вивіска по вкраїнському!..“

— „Гаразд! Дякую!“ — сказав Лісчук і простягнув юнакові руку.

В той час на бальконі білого будинку з'явився голова Центральної Ради. Юрба захвилювалася, охнула, застогнала й повітря задвижало безконечним — „Слава“!!! Лісчук випустив руку Миколи й подався вперед. Стало тісно й душно, а „Слава“ все зростала й крім неї не було вже чутно ні одного слова.

Дивлячись на невеличку постать дідка, лице якого так було йому знайоме з тих листівних карток, які він колись купляв у „Рідній Книгарні“ йому хотілося тепер стати до нього як найближче і крикнути йому щось таке приємне й радісне і то так голосно, що б він обовязково почув. З початку думав сказати щось зі своїх поезій, — з тих самих поезій, які він колись складав на день двадцяти-пяти літнього ювілею громадської праці цього симпатичного дідуся, але в ту ж мить всі давні слова вилетіли з його голови і він крикнув те, що саме рвалося з його грудей.

— „Хай живе Революція!“ — кричав він що було сили і його голос, як камінь у безодні, безслідно гинув серед хвиль розбурханого „Слава“!..

Але, ось, — дідок вклонився і так же швидко зник, як і з'явився. Тихо стогнучи, юрба помалу заворушилася і стала росходитися.

— „Пора і нам, товаришу поручнику“! — якось стомлено промовило кирпате лице.

— „Ах, ви все ще тут?“ — повернувся він. — „Ну що ж! ходім!..“

Вже на мармурових східцях білого будинку він зупинився, і згадав що брудний і не вмиваний і що сьогодня навіть воша десь узялася, через яку сталося знайомство з цим кирпатим лицем. Глянув у його бік, а воно піднялося до неба, наче молиться.

— „Скільки голубів!!.“ — шепче кирпате лице саме про себе.

Тоді він також підвів до неба голову і побачив, як у прозорій блакиті тремтіло безліч білих голубиних крил і відчув у свому серці незвиклий спокій.

— „Своє!.. Ось яке воно, оте своє, що заставляє нас усіх тягтись до одного!.,“ — говорило до нього кирпате лице, але він стояв як зачарований і крім голубиних крил в соняшнім сяєві, нічого не чув і не бачив...

II.

— „Предки! Предки кличуть із могил, аби ми знищили старе ярмо неволі!“ — гаряче кликав зі сцени якийсь дебелий військовий.

— „Міхонош промовляє!.. — шепталася на гальорці громадка цівільних. — „Міхонош!.“

— „А як же революція?“ — кричав хтось з партеру. — „Адже ж революцію не ви зробили?!“

— „Брехня! Ми всі революціонери! Патенту на революцію ніхто не брав і вона саме зачинається!“ — відзивалося в льожах.

В глибині сцени, коло стола стояв якийсь невеличкий, з блідим і голеним лицем чоловік, який намагався заспокоїти одних і других.

— „Помірковано! Розсудливо треба, інакше я зрікаюся головування...

— „Президію треба обрати! Президію!“ — відкликалося звідусіль.

На сцені з'явився якийсь цівільний, задихаючись, тремтючим голосом кинув:

— „Що робити? Командант залоги хоче розігнати нас!..“

— „А щож на Національна Рада?!“ — в один голос озвалася заля.

— „Національна Рада просить у вас поради!!“ — сказав цівільний.

Раптом на стільці першого ряду піднялася шинеля. Піднесла в гору обидві руки і закричала:

— „Коли вони нас не визнають, то ми їх і слухати не будем. Коли Національна Рада просить у нас поради, то ми кажемо їй: Бери й веди нас, а ми вже справимося! Коли мої товариші посилали мене сюди, то наказали, щоб я без Самостійної України не вертався! Я пропоную збройною силою доказати наше право!!!“

— „Слава!“ — захоплено заревла саля.

Шинеля зніяковіла й задоволено стала присідати. Лісчук дивився й очам своїм не вірив.

— „Невже це кирпате лице такъ промовляло?“ — задавав собі питання.

— „Як ваше призвище, товаришу?!“ — звернувся до кирпатого лиця голений чоловік зі сцени.

Шинеля піднялася й відповіла:

— „Рядовий Херсонського полку, Терешко Дацюк!“

— „Товариші!“ — повернувся голений добродій до залі — „пропоную товариша Дацюка обрати до президії!“

Заля знов загомоніла й гомін той чим далі, тим усе зро-

став і Лісчук, сидячи аж у верхній льожі почув якийсь дивний шум у голові, як то буває з чаду, або з важкого похмілля.

— „Ось вона, Революція! Ось, як вона шумить“... — думав він.

— „Предки! Предки кличуть із могил!..“ бреніло в ушах.

Гойдаючись, як пяний, устав і вийшов у якийсь темний коритар.

В кінці коритаря світляна смуга. Пішов просто на неї і вийшов на балькон.

Глянув навколо і здивувався. — Внизу освітлене елєктрикою місто, а в горі зоряне небо. В бурхливому гомоні вулиць бреніли звуки Марсельєзи.

— „Ось вона, революція! Ось, як вона шумить“... навернулась страчена думка.

— „Слава!!!“ — вирвалося з душної салі театру.

А внизу схвильовані юрби і хтось розхристаний кричить чужою мовою:

— „Что?!! Отдѣлиться вздумалі?; А кто же эфту самую революцію сдѣлал?! Кто вам свободу дал, как не мы?! Неужто забыли уж, как мы всѣ вмѣстѣ страдали на фронтѣ?! Как же это так?!!“

— „Фронт ваш і Московщина ваша!!! Тіштеся собі нею, а до нас знайте зась!.. — відповідав хтось.

— „Это нож в спину революції“— відзивається на те вулиця.

— Геть звідси, заволоки!! — не здається хтось невидимий. — „Тут і без Гриця вода освятиться! Досить вам дурити нас своїми лаптями та ликами!!.“

— „А Морозовскоє полотно развє нічего не стоїт?!.“

— „Хватить для нас свого!.“

— „Слава!!!“ — знову виривається із салі і Лісчук ясно чує, як хтось на вулиці злобно скрегоче зубами й шипить:

— „Ізмєннікі!!!“

Роздималося серце, підносилися груди і стискалися кулаки. Несвідомо цідив крізь зуби: —

— „І ото щоб я теперь вертався до них?!!“

Встав і, обпершись об поренча балькону, витягнувся до неба. Слухав шум Великого Міста і чув якусь дивну музику в своїй душі. Раптом вийняв з кишені свого заяложеного військового записника і став швидко черкати в нім:

„Буде свято: обновиться світ!
Буде буря: розваляться межі!
Встане сила, спаде важкий гніт
І раби знищать предківські вежі...
Будуть волі співати привіт
В білосніжній, врочистій одежі!!.“

— Гі — гі — гі" — пронизливо заверещала на Дніпрі корабельна сірена. Він безсило опустив руки і замислився. Думав про те нове чудо, яке тільки що сталося з ним. Три роки, як ні одного віршованого рядка з-під його пера, а тут враз так просто й так легко. Глянув на записане і відчув на своїх очах щось тремтюче і тепле. — „Невже я плачу?" — подумав озирнувся навколо себе. Ніде нічого, крім вогнів міста і зірок на небі. Зворушений до глибини душі тим, що до нього вернулося його давне натхнення, — те натхнення, яким він жив ще тоді, як був простеньким земським служачим і не знав цеї сірої шинелі з золотими палетами, він сам не знав, як бути і що робити, але твердо сказав собі, що до старого вже не вернеться ніколи.

— „Тут моє місце і тільки тут!" — думав. — Останнім писарчуком буду в Раді, аби тільки міг бачити оце Велике Місто й жити його чудовим життям!".. І тут же нова думка і то цілком несподівана:

— „А кирпате лице вже напевне тут зостанеться!.. гм... хіба й собі спробувати?!"..

Друга думка, що виникла на зміну, сказала инше:

— „Нічого там!.. То ж президію вже давно вибрано!"..

— „Боже мій!" — промовив у голос. — „Що за думки такі шкурні?!.. Сором!! Адже ж я можу все — все робити!.. Буду агітатором, організатором, писарем, жовніром і всім, що тільки буде потрібним для діла!.. Все робитиму, але тільки тут і аби тільки у вільну годину не зоставляло мене моє давнє натхнення!!! То ж поет я!..

Підніс аж до самого лиця записну книжку і жадібно вдивлявся в тільки що написане.

Дивився так, а серце бреніло, а серце співало і він тремтючою рукою знову взявся за олівець. Рядки складалися самі собою:

Буде свято... — горить моя кров!..
Кров червона скипілась на ранах!!!
То спливає від серця любов,
Що святою зробилась в кайданах—
Вона бачить ясну хоругов.
Що...

— „Слава!!! Сла - а - ва!!!" — вирвалося із салі на площу й широкими хвилями покотилося по ясно освітлених вулицях міста. Хтось незвикло сильним голосом схвильовано крикнув:

— „Радуйтеся, громадяне! Від нині самі будемо творити своє життя!!! Національна Рада"...

Останні слова потонули в бурянім гомоні юрби, яка звідусіль стала облягати будинок театру.

Він поспішно сховав свою книжечку й побіг у залю. Біжучи темним коритарем, згадав за те, що він член з'їзду і мусів у цей час бути там, а не марити десь на самоті під зоряним небом і чув, як його лице враз чогось запалало. При вході в залю зупинився і для чогось потер долонею спітніле чоло.

— „Певне я червоний!“... — подумав.

Взявся за клямку, але двері самі відчинилися і проти нього покотилася сіра хвиля учасників великого Свята Відродження. Лице кождого ясне, а очі сипали іскрами. Підхопили його дужими плечима й винесли на свіже повітря.

Навколо скрізь і всюди юрби народу. Хтось десь промовляє. Хтось щось співає. Він ніяково розглядався, а його вухо ловило оте чудне слово — „Від нині самі“, але ніяк не міг зрозуміти, що саме сталося...

Почув себе самотним і відійшов на бік, де росли вряд якісь присадкуваті й підстрижені дерева. Свіже повітря і гострий аромат розквітлої окації дратуючо нагадали йому про те, що він цілий день нічого не їв і він зараз же згадав за те, що мав бути у „Ліфляндці“. Озирнувшись навколо себе, він швидко пішов у напрямі площі Святої Софії. Йшов зі своїми думами, а за ним луною котилося могутне й незалежне:

— „Від нині самі своє життя“...

(Далі буде).

Юліан Костюк.

МАНА.

Я бігаю попри її дім, мов божевільний. Мороз палить лице. Ніг не чую її нема. — ні, нема!

Але я бачу її — її очі, це вони роблять мене божевільним! Вони страшні — грізні, темні — злі, однак такі милі — теплі — любі! Їх блиск — це блиск самоцвіту!

Ох! очі! Очі! Де ви? Чого не йдеш — Ти, — що даєш життя? — Ні! саме життя! Іди — швидче! — ходи!

Нема!

— А може це — не її дім? Може вона де инде мешкає?! — Мене охоплює тяжкий неспокій, що я її вже більш не побачу...

Мені хочеться плакати, — стає невимовно сумно.

Починає падати сніг. Поволі розгойдується у повітрі і танком сідає... Зимно. Я трясусь цілим тілом, — а очі її палять мене, — позбавляють розуму, лякають і манять...

І знов нема.

Ліниво вдаряє десять. Пізно вже. Мабуть уже не прийде. Треба йти і мені. Ні, ще хвильку! Коби хоч поглянути на її очі — ох ці очі!..

Я жду. Сніг густійшає. Немов теплійше стає. Погасли лямпи, лиш де-не-де якась миготить у грі з снігом.

Тихо — сумно. Ніхто не йде.

В очах біліє танок снігу — туманно — довго — монотонно — тихо.

Хтось іде. Чути кроки. Це мабуть вона! Ох — як гаряче! У грудях стукотить. Я радію і жахаюсь. О, вже — вже близько!

Та ні, це якийсь пан!

Де ж вона?! Ну де? Чому не йде?!..

Чути кроки. Так це вона! Тихі кроки. Так, вона. Я пізнаю її — я чую, що це вона. Я радісно тремчу і чогось дуже—дуже хочеться мені, щоб ще — ще хвильочку прийшла пізнійше. Не стає відваги. Забуваю, що я приготовив собі їй сказати.

Вона близько. Біжу на зустріч. Так, я не помиляюсь. Вона! солодка — закутана в футрі. Я вже коло неї. Бачу очі. Я хочу говорити, та не можу видобути із себе голосу.

Іду побіч неї без слів.

Вона здивовано дивиться на мене.

Пристанула. Я також — без слова.

Вона:

— Хто ви?

— Я?! Я..... — замнявсь перед нею. Її очі не дають мені говорити.

Я зніяковів і замовк.

— Ха! ха — ха! — вдарило дзвінко і вона йде далі...

Стою безрадний. Чого вона сміялась? Чого? Мабуть з мене?!

Біжу за нею.

— Пані! Чого смієтесь наді мною? Чого мучите мене?

Оглядається і сміється.

— Пані! Не йдіть! Я вас прошу — молю! — Я вас ждав більш двох годин!

Пристанула. Слухає моєї мови.

Мушу виглядати дуже глупо, бо дивиться на мене з погірдливою усмішкою.

Клацаю язиком...

— Три дні тому я вас бачив в трамваї. Я ішов слідком за вами аж до вашої хати. Ви мене мабуть бачили, бо оглядались.

Не знаю, — як далі?!

— Ви — ви — ваші очі не дають мені спати. Я гину за вами — я божеволію — я...

Вона голосно сміється. Тим бентежить мене до решти. Я забув що мав казати.

— Що дальше? — питає...

— Дальше? — Так! Я — я не можу спати!!! Я сню вашим гарним волоссям. Таке саме волосся мав Бурко і я вбив його...

— Кого ви вбили?!

— Бурка! Так, вбив — задушив з любови до вас, — до краси.

— Хто ж він?!

— Він — мій вірний друг! Моя одинока потіха!

— Ви злочинець, — убили власного друга і ви на волі??

— Ні, пані, це був пес! Гарний пес — вірний! Мені жаль його. Все як приходив я до дому, вибігав мені на зустріч і лизав мені руки — — —

Вона відкашлялася. Нервово порушила щоками.

— Ви — дурень! — і поволі йде до брами.

Стоїть в брамі. Вложила ключ у замок.

Стою на місці. В голові гуде. Чую лиш останні її слова і починаю в них свято вірити.

Вона дивиться на мене. Жде чогось. Не відчиня брами. Вийняла ключа — кличе мене.

Я коло неї.

— Чого це ви вбили свого Бурка?!

— Бо я пізнав красу, — побачив вас! — Я закохався в красу! Хочу жить нею — для неї! Це ж життя...

Ха! Ха — це ж не причина!

— Так, це одинока причина! Як хочете — роскажу!

Вона мовчить — жде.

— Вчора чекав вас на цім місці довго — довго, не тямлю навіть, як довго. Вас не було. Я все ще ждав. Ви пізно — дуже пізно надійшли. Я сховавсь перед вами. Боявсь, щоб не втікли від мене — не хотів вас сполохати. А бажанням моїм було — бачить вас — ваші очі — личко, ніжки. Ви були без капелюха — в шалі. Буйне — розбурхане волосся надувало шаль... Я стояв, мов вкопаний. Я бачив богиню краси. Ввійшли скоро до брами, — а я — лишився самотний. Я чув біль у грудях. Жалібний писк ключа, як ви замикали за собою браму — різав мені мізок. Я хотів впасти під браму і плакати. Та — хтось надходив — і я втік...

Вдома прискочив до мене Бурко і цілував мої руки. Я не погладив його, — як звичайно, і він відійшов тихо — боязко. Я кинувся на ліжко. Перед очима стояла ваша постать, ваше чудове личко, носик, усточка, все. Думкою цілував я ваше тіло — пестився ним, а його обіймали гарними хвилями ваші кучері Я простягнув до вас руку і почав гладити по волоссю. Рука моя ковзалась по хвилях кучерів. Я заживав безмірних радощів. Та я хотів побачити ваші очі, — хотів насолодитись ніжною грізністю їх. Піднісся на руках і вдивлявся у волосся. Та очей, ні обличча я не бачив. Я злякався, — скочив з ліжка і побачив Бурка у себе в ногах. Він переляканий моїм нечайним скоком — гавкнув і загарчав. Я схопив його, — потиснув за горло. По хвилі він лежав без руху, — безсило, — немов спав.

Ось вам історія! — — —

Вона голосно затреготалася.

— Смішно вам? Смієтесь з трагедії чоловіка, якого кинули ви в божевілля? Ви без серця.

Їй мабуть стало жаль мене, бо перестала сміятись. Приязним тоном:

— Чогож вам треба від мене?

— Краси! Вас! Вас! бо ви краса! А краса — це життя! Я хочу жить — служити красі. Кланятися їй — обожати і пити неї, з її лона — роскіш.

При цих словах здрігнулася і оглядає мене з якоюсь усмішкою задоволення з ніг до голови. — Задумується.

По хвилі:

— Ходім!

Не питаю „куди“ — іду. Я божеволію від радости. Чую як кров вдаряє в голову — у грудях стукотить, в ухах шумить. Мені гаряче. Боюсь, що впаду.

В коритарі темно.

Бере мене за руку, — при цім:

— Тихо ступайте! шепоче...

Вона веде, а я іду як можна тихійше. На першім поверсі — пускає руку. Відчиняє двері.

— Тихо! — ледво чую.

Переходимо через дві кімнати, тихо, мов злодії.

В її кімнаті — приємний запах конвалій. Лямпа кидає жовторожеве світло крізь умбру. Якось солодко тут у неї — приємно. Щось принадно-таємниче криється в цій кімнаті.

Це ще більш хвилює мене.

Вона дивиться на мене. Її тішить моє зачудовання — схвильованість.

Мовчанка. Я несміло стою перед нею. Знов очі бентежать мене.

Скидає футро — капелюх. Машинально — я теж.

Підступає близше. Бере за голову — вдивляється в мої очі — хвилю, а потім цілує сильно — до болю.

Сідаємо в поцілунках на отоману.

Відпихає мою голову — гладить по волоссю. Дивиться.

— Любий хлопчино! — який гарний — молодий! — шепоче вона, і ще болючійше цілує, пристрасно кусає!

— Ти ще дитина! Але ти гарний — солодкий! Ти любиш мене? Кажи, любиш?

— Так; люблю! — Бовтаю ..

— Це добре — гарно. За це — ти мені подобаєшся і я — тебе люблю, — хвилю задумано мовчить...

— Кажи! любив би мене — яка б я не була, що б я не була? — Кажи! Мені це треба знати! . . . Я хочу це чути від тебе. Ну!

— Так! Навіть, колиб... — я замнявсь, почуваю, що це було б для неї образливе.

Ну, коли б?...

— Коли б — ну, коли б — не знаю що, бо люблю в тобі красу.

— Ха, ха, ха! дитинка, — щебече — кріпко цілує.

Змучено лягає. Цілую її руки. Вона тягне до себе. Кладе мою голову на груди. Гладить волосся. Цілую її, — пахучу шию ніжне — мягке тіло.

Вона міцно пригортає.

— За що ж ти мене любиш!?

— За твою красу. В мені було гаряче бажання, найти її — упоїтись нею. І я найшов її — у тобі. Від коли тебе побачив, живу тобою! Краси, краси — бажаю — упоїння —

Чую немов щось дивне зі мною.

Впиваюсь устами в її уста і пю — пю з них гаряч незаспокоєної туги. Вона кріпко держить мене в обіймах. Її ніздря дріжать, — хапають важко повітря. Її очі прижмурені від

часу до часу здрігаються, — широко отвираються, — кидають несамовитим блеском.

Щось каламутно стає — горячо, давить віддих. Я душусь. —

Її обійми слабнуть, і я глибоко віддихаю. Вона дивиться на мене своїми гарними — блискучими, темно-таємними очима.

Пожирає мене.

Мовчимо у погляді — притаєнім, строгім — жаднім.

— Поможи мені розібратись — шепчуть тихо, без звуку — змучено її уста.

Розпинаю блюзку. Руки трясуться. Гарячково стягаю. Вона при цім ліниво помагає. Я стягаю сильнійше, — при чім щось роздерлось.

— Стрівай! я сама —

Я опускаю руки і мовчки жадно дивлюся, як її тіло поволі певнійшими лініями зарисовуєсь з під плаття.

Дрощі переходять моїм тілом.

Здвигаєсь передімною нага — при цім якась дивна, не сумна — не строга...

Я почуваю, що трачу память.

Бачу красу — нагу красу жінки! Роскіш... Сльози заступають зір!

Розпускає волосе, яке розливаєсь по грудях, шиї, плечах.

При цім вдивляєсь в мене — дивними очима.

— Чого мовчиш? Чого так глуповато дивишся?! На! Маєш красу. Бери, кусай, рви, угонйся! Ха, ха, ха — дико загуло в покої.

Мені стає ніяково. Я чую, як піт виступає на виски — чоло.

Смієсь мов божевільна, якимсь диким, вимушеним, грудним сміхом.

Поважно:

— Чого ти так злякано дивишся? Боїшся краси, котрої ти бажаєшь? Ти хочеш роскоші?! — бери! — бо краса — краса це метелик — мана... Так, хлопчику!...

При цих словах сідає поруч і гладить по волосю — обличчу. Пригортає ніжно — легко з стурбованою усмішкою.

Заспокоююсь, і щоб не показати її свойого (як вона назвала) зляканого виду, схиляюсь і цілую її руки, рамя —

— Так цілуй кріпше — кусай! Що хоч роби! Тільки могуче! сильно! кріпко! — Бо я, — краса! — — — Так! ох так — — —

Кров ударяє сильнійше.

Забуваю за все. —

Обійми звірячі — дикі! — — —
Змійний шипіт болю, — захоплення, — роскоши...

* * *

Вдивляєсь в мене. Щоб краще бачити — сідає.

— Хлопчику мій! Солодкий! Скажи, скільки тобі років?

Відповідаю охрипло.

Відкашлююсь

— Дуже молодий! Так! це краса — роскіш, молодість! Ох, так!

Стягнулись брови її хмаркою.

— А, кілько тобі?

— Про це жінок не питай! Вони не радо відповідають на це, а ще таким солодким дітям, як ти. Це їх тайна, яку бережуть і ховають перед вами, обманюють себе і вас, щоб жить для роскоші. Це їх краса.

Я не розумію.

Поцілунками стулює на устах дальші мої питання.

* * *

Умучений засипляю.

Щось бурмоче грізно надімною. Щось гавкає, пищить — реве.

З острахом прокидаюсь.

Дзвінки, гук трамваїв, возів. Виття авт — наклики візників...

В покої напів — темно. Вікна заслонені...

Коло мене спить вона. Її дихання чую теплим подихом на лиці. Від часу до часу захропить. Не зношу цего.

Годинник наприємно тикає на стіні і монотонно коливаєсь...

В голові шум. В устах неприємний посмак.

Якось понуро тут.

Не пізнаю принадного — пахучого покою. Перемінивсь на якусь комору темну, в якій важко дихати.

Схоплююсь. Підіймаю заслони на вікнах. Світло сіре вривається в середину.

Вертаю до ліжка. Вона спить. Волоссє в неладі — якесь без краски розсипане по подушці. Лице вчора принадне — сьогодня без виразу — бліде — дурновато поважне. Зморшки. Уста бліді — жовторожеві.

Не пізнаю нічого.

— Де краса? —

Пригадую: „краса — метелик — мана...“

Груди звисають — розлито. Ціпочки бліді на них — тілеснорожеві — ледво помітні...

Голова крутиться. Робиться мені погано.

Похапцем вбіраюсь — немов хтось жене мене, кричить:

— Скоріш відсіль! Пріч!

На оправдання себе, повтаряю бездушно:

— Мана, мана...

Втікаю. На порозі завертаю. Забув капелюх. Лежить на стільці коло ліжка. Хватаю — ще раз мій погляд паде на неї.

Хропе. Яка ж вона погана...

Кричу на сходах: —

Біжу мов скажений. По дорозі зачіпаю якусь заспану дівчину, яка ліниво дряпаєсь вгору. Вибиваю з рук кошик з булками. Розсипаються по сходах і втікають в долину.

Кричу „пардон", перескакую їх і вибігаю на вулицю.

Стає мені невимовно жаль Бурка. Гарна собака. І вбив її за що? —

— За красу?!...

Сумне. Ха! ха, ха! — вихоплюєсь з грудей, десь з глибини.

Прохожі здивляються на мене. Та мені байдуже — тільки жаль Бурка — невимовно жаль. —

Галина Орлівна.

ПОЕЗІЇ В ПРОЗІ.

I. — НА СКЕЛІ.

Над морем на скелі стояла я самітна і тисячі криків готові були рватися з грудей... Чорними зміями розсипалися коси, вітер злісно рвав білі одяги... Заломивши руки стояла я і на скривлених устах завмірали крики. Напруженими очима дивилась у слід хвилям, що несли з собою мою єдину окрасу, мою єдину гордість... Зсохлими устами вимовляла: —

— Чуєте ви, чуєте?! — упала корона!... корона упала з мого чола!...

Ніхто мене не чув... Море рвало, море гралось моєю покрасою, море, море реготалось над моїм одчаєм...

Мовчки на скелі безсила, самотна, мовчки стояла я над морем.

Коли ж хвилі, награвшись вщерть, змилувались наді мною і проковтнули свою здобич, я упала на коліна і з сльозами молилась Йому:

— Чуєш Ти, Далекий, Ти, що вінчав мене ранком весняним, рятуй, рятуй мене!... Чоловікові, над яким колись засвітив зірку, не дай заклеймитись печаттю раба!...

II. — НАД МОЄЮ ТРУНОЮ.

Сьогодні в ночі я себе поховала.

Між дикими горами, у пітьмі ночі, седіла над труною і з розпачем дивилась в очі свого минулого... Так... це була я: істота ця, що лежала в труні була без сумніву — моя істота і зараз без співів, без попа, без трунних свічок, я мусіла сама поховати її тут, серед диких гір, щоб потім ніколи сюди не вертати...

— От воно, тее чоло, разом з яким ховаю всі свої скарби. От ті уста, що забірають із собою кудись в невідоме всі мої можливости любови, всю первісність почувань, всю чистоту... Ось очі, що вже понесли туди за браму ввесь пал мойого горіння.

— А як же я?!

— Котра я?!

— Ну, Боже мій, та „я“, що ось-тут стою над труною...

своєю труною... І з чим зостануся я? Без ніжности, без палу, без жадних скарбів душі, лиш з одиноким бажанням жити...

Ударив дзвін... ще раз... То кликали туди, в далину. Що там чекало, я не знала, але чекало щось. Зі звірячою поспішністю, не знаючи втоми копала я яму для минулого свого... Під співи вітра, при світлі місяця, що виринув з за хмар, під гуркіт грому, вершила я свій злодійський вчинок і коли між горами стало знов тихо і темно, я вже сиділа на засипаній могилі...

— Память вічна! — шептали скривлені уста і зі спустошених грудей хотіли і не могли вирватись крики... А сови дивились на мене з пітьми ночі і все бачили і все розуміли...

Дзвін вдарив в третє... Мовчки я встала, покірна комусь і мов рабиня, простягла руки туди, звідки лилися хвилі згуків...

По хребтах гір, по краях скель спускалась я, під чиїмсь велінням, у долину...

III. — ГАМА.

Вже декілька день переді мною дорога, тільки дорога... Я на возі, який кожної хвилини так боляче підкидає мене, стрясаючи цілу мою істоту... Голова моя повна битого шкла... шкло в роті, шкло в ухах...

Трохи згодом, якась велика не то саля, не то церква, з довгим рядом ліжок, таких подібних до трун... Обличча схилені наді мною, — обличча, від яких віє жахом... Я певен, що вони чекають тільки того моменту, коли я засну, щоби схопити мене і понести кудись, звідки не буде вороття. Я намагаюся всіма силами перебороти сон, що зліплює мої очі, силкуюсь не закривати їх і раптом зачинаю сповзати кудись в глибоку, бездонну криницю, яку у нас називають „вікном“... Тихо спускаюся в воду, що огорта мене мов лагідними пелюшками, оповиває з усіх боків і врешті замикається над головою... Пливу... мягко... повільно... далеко...

*

Коли знов чую під собою грунт, бачу себе в довгому, вузькому, освітленому якимсь зеленим світлом коритарі. — Світло йде з невідомого джерела, по напрямку якого веде мене хтось високий, незнайомий. Лице його загорнене у білий завій; він не говорить зі мною ні слова... Коли нарешті входимо в салю, я розумію, що ми прийшли до джерела світла. Із салі дальше нема ходу. Її перегороджує якась чорна, загратована брама, яка веде кудись в темряву і жахає своєю чорнотою. З острахом дивлюсь на незнайомого:

Туди! —

Незнайомий мовчки показав мені в кут... Я мав залишитись тут.

Тепер тільки помітив я, що знаходжуся не сам у салі: вона вже повна такими ж істотами, як я і, всі вони безпомічно тиснулися до стін боючись попасти в смугу світла. Час від часу до них підходив хтось чорний і велів іти за собою. Йшли поодинці і по де кілька чоловік, йшли з перекошеними від страху обличчами, з виразом жаху в очах. Де хто пробував опіратись, але той у чорному лише пронизував нещасного поглядом і той ішов корючися невідомій силі...

Час від часу доносились до мене десь здалеку згуки — не то співи не то зойки, наче якесь змагання, наче останній крик до порятунку. Час від часу з білих таємних дверей виносили когось на марах, чорна брама розчинялася і приймала в себе переможених...

*

Хтось чорний схилився наді мною. Хтось байдужний сказав:

— Іще один!

Від цього голосу холод пробіг по цілому тілу.

— Ідем! — сказав байдужо — суворо.

Я напружую усі сили, але надаремне; ні одним мязом не можу рушитись і голова безсило лежить на камяній підлозі.

Чорний сказав стиха незрозуміле слово і в той же мент невідомо чия рука простяглася наді мною в бік чорної брами.

— Туди!,..

— Ні, ні! — промовив ніжний голос і хтось у білому наблизився до мене — Ні, ні! Він мусить мати спробу.

— Не може жити він!

— Він буде жити! ти мусиш дати спробу!

І біла постать нахилилася:

— Співай!

Я розкрив очі —

— Співати?! — Що співати? Як співати?

В цей мент мене охоплює свідомість можности цієї останньої спроби, цієї останньої ставки на життя... Так... так... я мушу співати... Щоб то мене не коштувало, а я мушу врятуватися. Я не хочу, чуєте, не хочу йти туди, за чорну браму!...

— Співай за мною!

І постать в білому тихо, мельодійно почала: — це була навіть не пісня, а звичайна гама, якої мене ще в школі вчив учитель... Це була проста, дитяча гама...

— „До-ре-мі-фа“ —

Наче по чиємусь велінню починаю я тягнути за нею. На моє здивовання згуки ллються чисто і досить свобідно.

— „Соль-ля-сі-до“ ... — згучав наді мною кришталевий голос.

Чим вище йде гама, тим трудніще мені дихати, тим болячіще щось одзивається в грудях... Дотягнувши до другого „до“, я з надією і завміранням підвів на неї очі.

— Ще, дорогий, ще!

І що тільки було моєї сили, що було мого напруження, я заспівав за нею далі:

— „Ре-мі фа-соль“... —

— Не можу! — я блідий упав на підлогу.

— Ще, ще тільки три тони, щоб жити, треба ще три тони!

— Не можу!

— Можеш!

— „Ля-сі“ —

Білі руки мене підтримували; цілою груддю дихнув і — здавалось — роздер повітря, останнім:

— До...

Стеля рушилася, чорна брама завалилася і я сам впав зомлілий...

*

— Він буде жити! Жити буде! — говорив святкуючо все той же голос в білому..

Я відкрив очі...

Схилившись наді мною стояла дівчина в білій хусточці і балахоні. Очевидно була ніч... Поклавши мені руку на голову, вона тихо і радісно повторяла комусь:

— Бачите, — я ж казала, що він буде жити!

*

За де-кілька день я довідався від сестри-жалібниці, що підчас кризи я з такою силою співав, що вона була неспокійна за мої груди.

— Ви не пригадуєте собі, що саме я співав?

— В тім то й річ, що це не була звичайна пісня, ви співали цілий час одну гаму, але забіралися безмірно високо.

— Але я не зірвався?;

— О ні, ні! — усміхнулась вона моїй серйозности.

І так гама була виспівана!?

За де-кілька днів я вийшов зі шпиталя і вступив в життя ..

1922. Галичина.

М. Тоня.

НАРИСИ.

І. ПРОЩАННЯ.

Старенька мама сперлася об одвірок своєї хатини і заплаканими очима прощала свойого сина, що йшов на крівавий танець десь там далеко — в італійські гори.

Син з торбиною на плечах розглядав ще останнім зором свою стодолу — новий ліщиновий пліт, — білі ворота — і свою низеньку хату.

— Мамо, я вже йду!..

А мама з розпуки припала головою до стіни.

— О, будь проклятий той день, що я тебе народила і — ти мій сину!..

І ревно плакала.

* * *

Так було давно. Та прийшов час, шо той сам син щасливо вернувся, взяв кріс до рук і знова вибірався в далекий крівавий шлях — та проти Ляхів. Тоді мама простягнула над його головою свої дріжачі старенькі руки і говорила:

— Благословенний той день, що я тебе народила, благословенна будь і твоя смерть — за Україну...

І щасливо усміхалась.

2. СЛЬОЗИ.

Перший чоловік, прогнаний з раю, відірваний від щастя, проклятий Богом до останніх поколінь — опинився нагло в безмежнім скелистім пустирі.

Самотником всесвіту почувся.

Зрозуміла це його товаришка і хотячи здіймити хоч частину цего тягару поклала свою руку на рамя його...

Та він у гніві стрепенувся, її відкинув і незміряним горем прибитий упав на камінь і зловився за груди. Там щось незрозуміле, неясне, невловиме його тиснуло. І перший раз похилилася в смуткові голова його. І ось диво — з очей його виплила нагло якась краплинка води і упала на камінь,—одна — друга — і трегя... Він закрив очі і хотів спинити — та в цій хвилі почув на свойому тілі райський вітерець, — а в грудях

стало лекше. Отворив очі — а тут кругом нього у ніг його замиготіли ріжноманітні квіти. І його жінка вирвала зараз же кілька квіток і подала йому. А коли він почув приємний запах спитав лагідно:

— Що це, я знов у раю?...

— Ні, — відповіла жінка — від нині рай наш будуватимемо із сліз своїх - - - -

І він усміхнувся.

П. Марченко.

СІЛЬВЕТКИ ПОЧУВАНЬ.

* * *

Розхристався схід.

Смагляві задими закадили небосхил.

Вогнені вилиски на перлямутових обводах темних клубків.

Холод обнявся з пальним теплом.

Ущухли, посвоячилися з гаміром.

Цамря в накопичених хмарах —

Кадило крізь них визирає — золотий соняшник між опалених листів.

Кадить леготом дня, заквітчує синявою гори, зарошує прозором доли, білить легким туманом лугові далі, сіє тендітні стріли, поїть їх жартом.

О, сяйво! О, сяйво! золоте, смагляве, лагідне!

Соняшний гомін!

Немовля ручки простягло —

Сміється. Вітає!

Сміхом заграло!

Сяйво лоскоче!...

Зажмурилося.

Мряковини темні і полуменясті плями — присмажені ягоди вишні!

Розтулилися повіки.

Сміх суголосний!

Всерегітний гамір!

Сонце сміхом небо мережить, розсмішило далі.

Плач безпричинний.

Самотністю тиснуть.

Сонцесміх.

Землежарт.

НА БАЗАРІ ЛЮДСЬКОГО ДУХА.

На базарі людського духа...

Варева. Потрави. Шумлячі напої. Всілякі скарби. Тлум ріжнородний старого.

Торгують.

Шатами дим. Зависає день. За ряднами сонце.

Каламутно.

На базарі людського духа.
Збочами встає курява. Повстають омани—барвисті сонця.
Правдиве за збочами — ряднами.
— Де воно? Що воно? Хто його знає?
Всі сонця від нього.
Вгадай!
Кажуть. —
На базарі людського духа.
Крамарі.
Барвисті сонця скрізь, усюди. Чорне, зелене, жовте, брунатно злажливе.. Веселкове навіть.
Десь за збочами червона зірниця зорить.
Де вона? Що вона?
Говорять...
Брехня.
На базарі людського духа.
Сонць навала.
Згарний чад. Повітря задушне. Зливи липкі.
Танки натовпів густих.
Співи хвали сонцям в плямах з сірого мізку.
Де ж та криниця? Чиста, прозора, студена вода?!...
Вітер освіжний? Мурами, вежами хмари? Блискавиць розбіги! Зливи невтрясені? Зрушна земля?
Хвилясті хорали?!
На базарі людського духа.
Натовпи турмами. Тремт похапливо—заздрий. Божевілля за омани. Довподобні сонця так близько, низько, досяжно низько.
Ножа!
Другий ухопить!
Ріками кроз. Пахощі мокрі. Гливка пара здіймалась в крівавих килимах.
В парі барвисті сонця — омани гаснути стали.
Гвалт. Переляк.
На базарі людського духа.
Навіть крамарі стали сліпі.
Лине пітьма.
З за червоної пари — сонце. Червоне.
Полумінь жагучих промінів.
Пожежа. Всесвітній пожар.
Далекі заграва.
Все горить. Чорний дим завитами никне в горі.
Білий на землю.
На базарі людського духа.
Скарби зникають.
Горять.

Тлум багаттям іскриться.
Червоне сонце і люде червоні.
(Чи то ж то усі?).
Метушня.
На гвалт крамарі
В тьмі на червоних —
Ніби червоні понищили сонця червоні і скарби покрали і рухоме майно.
А потрави смачні (мов тіло!) прохолодні трунки (з крови).
Червоні на бурю
Гнуться бори до землі...

---

* * *

Мале дитя побачило на квітці бджолу.
Задивилося. Замилувалося.
Простягло ручки: —
Гадало —
Сонечко або Оленка —
Погралось.
За невинне бажання — біль...
Бджола не знала милування, вжалила й загинула.
Дитина вередливо заплакала і побігла скаржитись на того, хто вмер завдяки тому, що не здібний був гратися.
Щира забавка. Загибіль. Образа.
Плач.
З боку жартівливо — потурливий сміх. —

Прага. 1922.

Антін Нивинський.

МАРІННЯ.

Нудно, одноманітно вистукує на стіні годинник. Наповнює кімнату тихенько, поволі безмірним тік-так, тік-так, тік-так... Мов краплини спадають ті згуки в кутки, в стіни, в меблі. І здається хворому, що мов би то з ліжка, на котрому він лежить, висовується хіхикаюче, глузуюче — тік-так, тік-так. Гостре, тонке воно висовується і повзе, тягнеться до нього.

В кімнаті тихо.

Різкими змахами неначе розсікає тишу те тікання. Воно збігає зі стіни й тоді хочеться хворому зупинити годинника, збавити те тікання. Але дарма, — і хорий морщиться, стогне. Жалібно розглядає годинника і мимохіть вслуховується в його кричання.

А він вистукує. І якось непомітно починає перевертатись тікання, — свистінням довгим, тягучим. Мов би то хтось, десь тягне бренячу свистом нитку. Тоненька, маленька спочатку вона витягається, росте,—і раптом з темряви, що таємничо окутує очі, зявляється все блище й блище дві світлі крапки...

На хорого, що буцім лежить на рельсах, женеться паровіз. Крутяться важко в нього колеса, перекидаються підойми, все тремтить. І подаючи свисток за свистком на паровозі — посміхається бородатий машиніст.

Раптом все спливається, стає якимсь ревінням, що мов рядном падає на голову. Тоді починає боліти голова.

* * *

Із далекого кутка кімнати, оглядаючись, зявляється маленька, руденька мишка. Зашурхала окурками, що роскидані по підлозі, скочила, зупинилась. Посиділа трошки і побігла на серéдину кімнати. Там знову сіла, а потім встала на задні ноги — розглядається. Для чогось повернула і раптом пішла назад у куток. Пішла поволі, ставлючи чогось ногу за ногу, мовби то коняка.

Коли зникла за пуделком, що стояло в тому куткові—, пуделко ніби кимсь підштовхуване, почало ворушитися. А миша, що заховалась за ним, хотячи влізти в дірку підлоги раптом почала пухнути, роздуватися, збільшуватися.

Хорий хоче підняти голову і роздивитися, що скоїлося там у кутку. Та кімната вже трясеться від тягару, ляскає

свист паровозу, — шумить усе навколо і неначе притягаючи женуться величезні горючі ліхтарі.

Блище й блище. Над головою.

— А - а - а - а - а...

* * *

Тихо знову. Хорий змовк. Чогось задоволено сміється. І здається йому, що лежить він десь на травиці, в кущах білих, отруюючих своїми пахощами окацій. Ніколи й ніде не бачив він таких окацій. Цілий ліс окацій, — білих, ніжних квітів.

Легко і приємно дихати, але... Голова важчає, мов наповнюється пахощами, повітрям того гаю.

Неначе біжать пахощами чиїсь тихенькі, легенькі слова. Вкладаються в голові непомігно, ніжно і ледво, ледво ворушаться. Ніяких думок, не чути годинника, нема страху, нема нудьги. Тихо, мрійно в кімнаті.

Мов чується звідкись — одноманітним голосом оповідана пахуча, біла, ніжна казка.

Злипаються очі, хочеться спати.

— Казка...

Волинь 1921 р.

Федір Дудко.

ДІСОНАНС.

Поки був день і крізь маленьке віконце по біля стелі пробивалося в мій покій бліде і засмучене світло та коли ще чути було з надвору безжурне цвірінькання горобців, свідомість того страшного і неминучого, що мусіло статися зі мною, якось відійшла на бік, і, ставши віддаля, обережно поглядала на мене своїми холодними шкляними очима.

Якось буде. Якось то буде, — багато разів повторював я, силкуючися заспокоїти неясне почуття трівоги в душі і відігнати від себе похмурі тіни зловіщих привидів, що з усіх боків стреміли на мене. Якось то буде.

Знесилений, змучений і стомлений, я тихо сидів і крізь туман дрімоти, якою огортала мене моторошна тиша, тупо і байдужно дивився на брудну стіну, на якій чудними визерунками широко розляглася пляма пухнатої вохкости.

Якось то буде.

Цвірінькали горобці. Воркував голуб. Звідкись здалека, немов з якогось глибокого зачиненого льоху, виривалися глухі здушені згуки гарматної стрілянини.

Гу-гу-гу—Бух-бух-ба-ба бух-бух-бух.

Я слухав і почував байдужність, тупість і нудьгу.

Так було до вечора. Коли він непомітно підкрався і сумними сутінками влився в мою камеру якось, раптово в душі зросла страшна трівога. І що більше насуплювалося небо, яке я бачив крізь вузеньку клітку вікна, тим ширше росла вона, розлягалася в моїй душі повільно й невпинно переходячи в почуття жаху. А з жахом прийшла і страшна свідомість, що втопила в мою душу гострий погляд пронизливих очей і всього мене пройняла холодом зловісної правди.

Сонність раптом кудись щезла і я ввесь перетворився в один чуйний напружений слух. Серце забилося часто і у скранях почув я шумний стукіт крови.

Зовсім стемніло.

Сидячи без світла, широко розплющеними очима дивився я в пітьму, жадібно ловив кожний найменший шелест і думав:

От — от... От — от вони прийдуть по мене.

Дикий жах освітлював мій мізок страшними блискавками свідомости останнього, непоправного і неминучого.

Бух-бух-бух-бух — гуділо десь далеко.

І прислухаючися до цього бухкання, тепер такого далекого мені, чужого і безнадійного, я почув в собі страшну самотність.. Один серед чужих ворожих людей, закинений, загнаний сюди, як вовк у клітку, одірваний від життя, близьких людей і всього того, що ще не так давно мало для мене якийсь інтерес і було двигуном для мого життя і направником моїх вчинків, повний невідомости, що там, як там, чи знає хто про мою долю, чи буде оцінений мій подвиг, чи потрібна взагалі кому моя офіра; — я тихо сидів прислухався і почував в собі таку жахливу сімфонію туги і страшного одчаю, що був готовий заридати в роспуці.

Я сам, самотний. Нікого побіля мене.

Будь зараз тут хтось другий, опріч мене, якась людина, миша, павук, муха, блощиця, — усе одно хто, якого присутність я почував би біля себе і міг би йому хоча б і без слів, оповісти про свої болі, про свою тугу, — я був би щасливий. У день цвірінькали горобці і воркували голуби, було лекше. А тепер . . . Серце моє ссало чуття страшного болю.

Час плив тихо, непомітно. На темно-похмурому небі затремтіли зірки.

Бух-бух-бух-бух-бух-бух-бух-бух-бух —- чулося звідкись здалека.

Час ішов, а по мене не приходили.

А може забули. Я тихо сидів, дивився росплющеними очима в пітьму і почував, як мої напружені туго, мов струни, натягнені нерви вкрай ослабли, і тіло обняла страшна безсилість. За дверима час до часу проходили люде, але їх хода вже не лякала мене.

Почуваючи в тілі знесилля, почуваючи на душі тугу і самотність, я непомітно для себе заснув.

І крізь солодкі примари сну почув я якийсь невиразний гамір і побачив блиск яскравого світла. Роскрив свої повіки, каламутними очима подивився поперед себе і відразу усе зрозумів.

„Собірайтесь“, — сказав мені хтось сухим хрипким голосом.

Передо мною стояло кілька озброєних людей, приставивши близько до мого лиця ліхтарню.

Серце враз затрепетало, голова стала свіжою і в ясних думках пронісся передімною страшний лик останнього — неминучого.

Губи затряслися, і я заклацав зубами.

Підвівся з лави і нерішучо озирнувся, немов оглядаючися, чи не забув чого.

— Хутче-й, — суворо скрикнув той самий надтріснутий

голос, і в цій сухости суворого холодного тону, в цьому натискові на кінець слова „хутче“, я почув страшний кінець, і в грудях знову занило гірке почуття самотности.

Мене вивели з камери й швидко повели кудись темним брудним коритарем. В кінці коритару, мов купка страшних привидів, таємниче стояло кілька людей з ліхтарнею.

Ми підійшли до них і застановились. І в тмяному світлі ліхтаря я побачив посеред озброєних людей молоде дівоче обличча з виразом невимовного суму і страшної самотности в очах.

— Ведіть, — скомандував хтось...

Мене і мою незнайому оточили з усіх боків і повели.

І раптом я почув у своїй душі якусь божевільну радість.

— Не сам... Не сам... Хотів, от і маєш тепер товариша.. — радісно тріпотіло моє серце.

Я глянув на неї і побачив мягкий профіль зовсім ще молодого, майже дитячого, такого гарного і милого дівочого обличча.

І враз почув страшну близкість до неї...

Усі чуття мої злилися в одному непереможному бажанню сказати їй щось тепле, щось сердечне, щось таке ніжне, щире, ласкаве, що може вийти з серця людини, яка готова все віддати для вислову своєї вдячности і ласки. В грудях моїх підіймалося щось велике й могутнє, — і було це чуття безмірної любови до тої, з ким ішов я, мов з нареченою під кріавий вінець смерти. Нас повели темними сходами на діл, і коли почув я, що вона оступилася, швидко підхопив і міцно стиснув її руку, таку маленьку, наївну, ніжну ручку. І враз почув, як од руки почало входити в мене тепло її близкости, мягкої жіночої чулости, ніжної сердечности.

Ніколи не забуду цього моменту.

На душі стало ясно й легко. І те, що чекало мене за кілька хвилин, здавалося таким мізерним в порізнянню з тим великим і радісним, що ніс я в душі своїй, що навіть не хотілося про нього думати.

—Куди вони ведуть нас? — спитала вона тихо, майже одними губами.

— Куди? — сказав я і глибоко зазирнув їй в очі.

І вона зрозуміла, і та остання надія, що була ще в несміливих словах її запитання, погасла. Міцно стиснула мою руку, і я всією істотою своєю відчув великий біль її серця безмежну близкість до мене.

Ми вийшли на повітря. І тільки тепер почув я серед нічного мороку, що гармати бухкають недалеко. Десь зовсім близько, мов великий травяний коник, дрібно цокотав у ніч ід пітьмі скоростріл.

5

— Наші близько! — прошопотіла вона мені над вухом, і якась тінь божевільної надії пробігла в моїй душі.

Нас вивели за мури тюрми і повели вузенькою темною вуличкою кудись у діл.

І несучи в своїй душі велику чистоту високого чуття, не хотілося вірити, що це неминуче, що ці, такі спокійні тихі люде, що ведуть нас, можуть заподіяти нам щось страшне і дике.

В світлі ліхтарні майнула перед моїми очима її фігурка, молода, гнучка і грацийна, з стрункою шийкою і з маленькими, такими ніжними й наївними грудьми, — і так захотілося близько пригорнути її до себе, обняти і завмерти.

—Хутче! Хутче! — голосно командував хтось, і нас повели так швидко, що вона ледво встигала перебірати своїми маленькими ніжками. Зненацька десь зовсім близько зпереду нас застукотів скоростріл, і ми в нерішучости зупинилися.

— Вліво! — скомандував той самий голос, і нас повели вліво.

Пройшли кілька — десят кроків і увійшли в ліс.

—Стій! — почулася команда.

Стали.

Ті, що вели нас, одійшли на бік і хоч не видно було, що вони намірялися робити, але почувалося, що те страшне і неминуче, що нас чекало, нарешті прийшло.

Я здрігнувся, міцно стиснув її руку і заплющив очі: я дуже боявся, щоб куля не плюснула мені в око.

І в цей момент, який видався мені надзвичайно довгим, сталося щось цілком незрозуміле. Я почув десь збоку близькі стріли, крики людей, знову стріли, знову крики, і цілком виразно вухо моє вловило тупотіння кінських копит.

— Го-го. Сюди... Сюди... Го-го...

Гримнули стріли.

І що далі було — ясно не уявляю. Памятаю якийсь зойк, блискіг шабель, крики, тріск сухого галуззя, окремі стріли... Памятаю, як цупко вчепившися в мій рукав вона тягла мене кудись в кущі, тяжко віддихувалася від хвилювання і напружено — тихо шопотіла:

— Сюди, сюди... Хутче ж бо сюди... Це наша розвідка наскочила... Сюди, ліворуч...

Я корився всьому, що вона говорила мені, але нічого не чув, крім одного великого шаленого щастя в грудях, яке підіймало в мені почуття її близькости, приємне тепло її маленької руки, ніжна ласкавість її тихого шепоту.,.

Потім ми вийшли на лісову галяву і бігли... Потім знову продиралися якимись кущами.

Нарешті вскочили в чорну пащу розбитих воріт якоїсь

темної камяної будівлі і забилися в кут, як зацьковані звірі.

Десь близько від нас сердито стукотів, немов голосно гавкав скоростріл, віддаючися страшною луною в розбудженій тиші лісу. Десь зовсім близько, бризнувши скалками в мур будівлі, де ми були, грімливо розірвалося гарматне ядро.

Ми стояли, близько пригнувшись одно до одного, так близько, що кожний з нас чув биття серця свого сусіда, мовчали і напружено вслухалися.

Так тяглося кілька хвилин. Нарешті вона повернула голову, і по лиці мойому пробіг жар її дихання. І враз почув я всю силу життя в своїх грудях, всю силу радощів визволення, свободи, молодої любови, і шаленого щастя.

— Ми живі.., Ми живі... — співало серце. — Ми живі... Хай живе життя...

Я хутко вхопив її руку і почав обсипати палкими жагучими поцілунками.

Велике почуття, що ледво вміщалося в моїй душі, нарешті вирвалося з грудей і завертіло мене в шумливому бігові його говірких, дзвінких потоків...

І враз здрігнувся. Почув, як вона стала рвучко визволяти свою руку з моїх цупких пальців, вухо моє вловило боязно трепетний голос протесту:

— Не треба.. Не треба... Прошу вас, не треба...

Мене враз мов облило всього холодною водою. Мов у патетичнім місці прекрасної сімфонії враз обірвалися всі струни у фортепяні і дико загули в безладному пяному шумі.

— Не треба... Ха-ха ха... Не треба... — болісно зареготало все в моїй душі.

І почуваючи, як у мить усе в мені урвалося, впало, розлетілося в порох, повний болючого почуття страшної образи, я хутко випустив її руку, випроставсь і швидко попростав до дверей.

— Куди ж ви?! Куди?! — перелякано скрикнула вона.

Я не озирнувся. Вийшов, дихнув свіжим повітрям і попрямував просто в пітьму.

Але почув близькі стріли і повернув у бік. І знов почув стрілянину і повернув у другий бік.

Стріляли звідусіль. Кулі дзижчали біля моїх вух, навкруги був морок, і я не знав, куди йти. Де були наші і де були не наші — хіба я міг це знати. Стояв. Навколо мене свистіли кулі. І болісно щеміло серце від гострого чуття образи...

1921.

Пилип Гошовський.

ХВИЛЯ.

Мерехтіли два зоряні світи. У горі — зорі, у долі місто з сотками тисяч світел. Між зорями тихо і в місті тихо... Всюди тихо, як у ніч різдвяну. Мороз родився... і як літнє, тяжке соняшне проміння, падав легко на землю й охоплював її своїми незримими міліярдовими руками... у свої обійми...

Я йшов до міста до себе... до свого бараку, своєї самотности, свого смутку.

Ішов, а місяць сріблив мені дорогу.

Мороз підбірався через військовий сірий плащ і шапку-галичанку. Грався грубо, нахабно, просто.

Я біг. Скорі кроки не помагали нічого. Я мерз, замерзав...

Я спішив... Продирався густим, мерзлим повітрям, здоганяв її.

Вона в чорнім кожусі, чорній шапці, біле боа обвивало її шию, в руках білий зарукавчик. Йшла передо мною.

Я зрівнявся з нею. Поглянув на місячнім сяйві освітлене, горяче з морозу, палаюче лице, на великі очі, на стан гнучкий, дівочий...

Цікавість і думка веселої хвилі прогнали холод.

Ти йдеш до дому?! — спитав я зразу.

Еге, до дому... та не до свого... — відповіла, усміхаючись.

Я глянув знову у її лице. І повага і співчуття збудилось у мене в цій хвилі. Її усміх загадковий додав мені відваги і я знов промовив:

— Не до свого?! Немає в тебе?! Так ти нещасна, як і я... чому ж не сумуєш?!

— Ні-ні — перечила, я не нещасна — бо я маю силу... а не сумую, бо... люблю.

У перший раз тоді витягнула свою шию з боа і я побачив її лагідне кругле підборіддя, яке доповняло красу її червоного, веселого личка і мрійних очей.

Ментом блисла її сила — принада, сила жіночого повабу — краси, що героїв покоряє, лагідність аскетів... Ні, я не боявся цієї сили — не боявся упокорення — моя весела хвиля, моя радість, моє щастя. Я хотів пізнати цю хвилю, і цю радість і це щастя.

Вона вгадала мою думку, моє бажання. Повернулася до мене, прижмурила свої очі і усміхнувшись, сказала:

Ех, ви хлопчики. Ви, котрим світ належить... Ми для вас лиш хвилі... ми однодневниці... ефемериди... хочете пізнати, щоб пізнавши нарікати...

— Нехай, нехай, — говорив я, не розбіраючи її слів.

Не чув я вже зимна, ні морозу. Принадний її погляд пригрів мені душу. Я взяв її під руку і слухав трепіт серця. Вона пригорнулася до мене і я відчув знову її силу.

Ти цікавий... — промовила і стала передомною опустивши обі руки до долу. Гладке підборіддя піднесла із білого боа, голову схилила на бік і цілий рядок дрібних зубків показала з під сердечного сміху.

Як шал, як вихор, наче божевільний я схватив її у свої обійми і в її червоні гарячі усточка впилися мої довгим — довгим поцілунком. Наші губи зліпились в одно тіло, наші серця забились в один такт.

І сніг не скрипів більше під ногами і мороз кудись подівся, і зірки краще засвітили і місяць радів мому щастю...

Я люблю, шептали її уста, люблю...

Мене ти любиш. Мене безталанного, бідного, обдертого, без хати, без родини. Мене. Ти знаєш уже мене бачила. Говори, кажи... невже не правда.

Ні, ні, ні... тебе не бачила ніколи... — щебетала вона... — Ще ніколи... Але я люблю... цю хвилю люблю... хвилю...

Ми йшли.

Ходім, ходім, разом ходім... я тут живу, вже недалеко... в мене тепло, кімнатка... я сам... поскладаєм наші веселі хвилі і зліпимо щастя довге-довге...

— До тебе в кімнатку... Ха, ха... складать хвилі. Ліпити щастя... — говорила відриваними словами.

Добре, ходім... і не виганятимеш.

Ні, ні, ніколи... тиж моя хвиля весела, ти моє щастя.

Так. так... шептала, я хвиля, весела хвиля... однодневниця... ефемерида... хвиля... ходім...

Як дитина щасливий, я йшов із нею довгим, вузеньким коридором бараку, в якому жив, і за хвилинку ми були у моїй кімнаті.

Високе поздовжне віконце ціле замерзле. Крізь деревяні стіни втискався мороз, а в печі тлів огонь.

Розбірайся, серце. Скинь плащ, шапку, сідай... ми ж дома, самі...

Не треба, не треба — прошептала і сіла на лавку.

— Холодно в хаті, — сказав я, — підкидаючи дров — зараз буде тепло.

Я сів проти неї й вдивлявся в її біле боа, закутане червоне личко й усміхнуті сині очі. І світ весь забув я. Я був як хлопчик веселий, щасливий. Я знайшов людину, з якою хвильку,

одну хвильку проживу — забуду все лихо, всю журу, усі сірі дні буденщини, дійсности.

Вона біля мене... гарна як сонце, як земля в маю, як квітка, як пісня. Забув на свої клопоти щоденні про кватиру, про одяг, про їжу, про завтра,..

Кругом забуття, незнання й темрява... Кругом нічо... тільки вона... моя радість, моє щастя... одна хвиля...

Серце застукало весело, душа сміялась, раділа, очі мої шукали упою чару на її личку, очах, чорних бровах... уста мої рвались до цілунків до опяніння, до нестями.

А вона мовчки сиділа, закуталась у біле боа й великими синіми очима вдивлялася довго-довго в мене.

Я став як хлопчик. Як винуватий школяр, що жде кари за провину...

Я дививсь на неї і ждав — слова — веселого, дзвінкого слова, усмішки в очах, на устах.

Вона дивилась...

Я все ждав... Ждав і чув як кидав мене спокій... як холодом віяло ледви замітно-помало... Серце моє застукало тріножно-загадково. Крізь стіни добирався мороз і огортав мене чимраз більше... Ставало зимніще ніж на дворі за містом...

А вона сиділа непорушно. Сині її очі меркали як ранком зорі, їх блеск мінявся, мраковиною заслонявся. Вони мерзли... як вода, як лід.. і холод із них спливав на мене, на мої очі, на мій мозок, на мою душу. Які поважні вони ставали, які неприступні, жалісливо-терплячі, мстиві-докірливі.

Мені стало дивно. Дивись у вічі прямо не спускаючи зору і чим довше дивився, тим більше вона приковувала мене до себе, тим більше володіла мною.

Чи сон це, чи дійсність, чи фантазія, химерна уява, галюцінація... подивився кругом себе по хаті і пізнав дійсність... так: це дійсність. Справжня страшна дійсність.

А ті очі... ті очі... вони проникають у мою душу і ллють у неї холод, страшний холод, тугу і... жах непонятний. Жах перед убійчим холодом, який доберетьcя до мозку і він замерзне як гарбуз, як яблуко й замерзне моя думка, моє серце й моє імя...

Я хотів говорити... і коли уста мої отвиралися сказати слово, з під її чорної шапки й як ліс густих, чорних брів подивились її стальні очі і мої слова,.. замерзли.

Гину... мерзну... мово моя, муко,..

А вона сиділа дальше непорушно на лавочці, мовчала й дивилась.

В комнатці сумно. Легкий туман стелився від неї, мутніло світло й темніло. В печі тліло. Я хотів підкинути вугілля... та ті очі... ті очі.. мов докір і погроза з них била на мене і рі-

зала серце. Я не смів... не смів рушитись у своїй хаті. Меркнув світ.. Як вогники перед очима, миготіли думки...

На двір, на зимно, на мороз у холод, снувалось у мене... скоро, скоро, ще хвиля, ще одна хвиля... а прийде щось, скує мені мозок, забере думку і я збожеволію... або кинусь їй, своїй гості, в ноги і згину... з холоду, з морозу, зі страху, з одчаю .. згину.

Думко моя...

А вона летить — одна, друга, третя, як хвилі, як вогники, моменти...

А гостя сидить як сфінкс, як купа снігу, як ледяна лялька, мовчазна... непорушна...

Холод вертить у мозку і душить його, тисне, обручами сильними, ледяними.

Розпірає і тисне так цупко — міцно.

Ох сило... сило... що хочеш... чого мучиш...

Ха, ха, засміялась вона, підносячи свою кругле підборіддя із білого боа.

А що придумав?

Забирайся... ледво спромігся я.

Вона встала, випрямувалась і сказала:

— А де твоє слово, хлопчику... Ти ж сказав, не проганятимеш... Так!

— Так... забирайся.

— Так, так — сказала сумно... я хвиля. Ми лиш одноденвниці ваші, ефемериди... лиш хвилі щасливі... так, так... На морозі горячі... а в горячі — холодні... так. Ми хвилі...

Прощай, і знай, що я не нещасна, бо маю силу... і не сумую, бо люблю...

Сказавши це, засміялась...

І знов показала свої дрібні зубки і своє свіже, гарне личко принадне, і свої очі повні жару.

Стало гарно, тепло, щасливо. Лямпа ясно засвітила і в печі загоріло.

Я кинувся їй в ноги і хотів їх обняти й цілувати... та її вже не було.

Осталась тільки думка, а в думці хвиля.

8. II. — 1922.

Ф.

ДИТЯЧА ПІСНЯ.

Осінь... Останні листки на вершках дерев шелестом шепчуть слова прощання.

Так тужно та тихо, щоб вітру не збудити.

А він причаївся за високого дуба сховався.

Милується тріво жним тремтінням листків, та байдужно підсвистуючи грається з ними, а погравшися кидає в болото.

Січе сірий дощ... Поволі, — розважно, — щоб вдертися у кожну щілину і всюди внести свій холод.

Напроти сільського цвинтаря, по той бік дороги — школа Нічим не ріжниться від сільських хат. З пахучого смерекового дерева, небілена, з малими ясними вікнами. Вона не покрита ні солом'яною стріхою, ні ясною бляхою, ні червоною дахівкою, а чорною „папою“.

Найближча сусідка цвинтаря прибралась в жалобу. Гамір, щебетання дітей.

Їх тут громадка. Ясні і темні голівки схилились над зшитками, а малі рученята томляться, щоб написати нову, таку дуже-дуже трудну букву „к“. Вони радше малювали б того коника, що з'ображений на таблиці, вони краще заспівали би про „коника“.

Головки підіймаються, а в темній кімнаті квіти розцвіли неначе. Як на зеленій леваді весною..

Хтось прошепотів: — „заспіваймо!“

Теє прохання блищало в очах, цвіло на устах дітей.

Згода... Встають і зачинають тихими голосами:

„Гоп, гоп, гоп,
Гей сивий в гальоп!...“

Пісня кріпшає, стає веселіщою. Дитячі личка пашуть, очі горять радістю і щастям.

А дощ у шиби дзвонить і вітер сумно завиває...

На закруті вулиці, із за цвинтаря показуються воли круторогі. Ідуть похилені в ярмі, поволі, поважно, наче роздумують над своєю долею. Коло них люде, що їх підганяють. Це полонені „москалі“ їдуть на село по сіно.

В сірих шенелях, високих каптурах, з тугою в лиці і жалем скамянілим. Дощ всякає їм в одіж, здається, що в душу їм хоче всякнути і виполоскати останки надій..

Пересувається фура за фурою, а всі вони подібні один до другого. Ті сиві воли похилені в ярмі, і ті сірі люде в неволі...

А пісня з кляси лунає:

„Гей, сивий в гальоп!“
Фури наближаються, а перша спиняється.
За нею друга, третя... цілий ряд...
Сірий каптур зсувається і очі дивляться.
Великі, чорні, горді очі.

Чи вслухались в пісню, чи бачать степ вільний, — зелене море безкрає, де хтось химерний розсипав ріжнобарвні квіти? Чи бачать волю? — Чому такі сумні?

„Через гори, долиноньки,
Неси мене в родиноньку,
Гоп, гоп, гоп,
Конику в гальоп...“

А тепер?... Радіють! Веселка щастя в них грає...

Матуся цілує змучену голову сина, сльозами змиває та засипає питаннями, наче ворог стрілами.

Він не борониться.

Прибігає дівчина — заквітчана, знать в Весни прибиралася! Бере його від питань матері.

Пригорнулась до нього, а в нього очі щастям запалились.

„Гай, гай, гай,
Конику гуляй,
На родині веселенько,
На родині все миленько...

В очах неспокій бється, як заблукана пташка на ясній віконній шибі...

Де степ? — Де мати? — Де мила?...
Де?
За високими горами, за широкими річками.

На очі насувається хмара смутку. Дві гарячі сльози разом з холодним дощем падають на розмоклу землю, на мертві листки...

„Гай, гай, гай,
Конику гуляй!“

Пісня вмовкає.

„А соб, воли, чого ви стали?!

Сірий, великий каптур знов вкриває голову. Воли ліниво рушають далі. За першою фурою сунеться в сіру мряку друга, третя... цілий ряд.

Сиві воли в ярмі і сірі люде в неволі.

Гай, гай, гай, конику гуляй ..

Т. – IX 1917 р.

Осип Кисіль.

ВІРА В МАЙБУТНЄ В НАЙНОВІШІЙ ЧЕСЬКІЙ ПОЕЗІЇ.

Нова соціяльна чеська поезія зі своєю вірою в кращу будучність людини й світа малює нам нову дійсність світової соціяльної революції, котра повстане зі зародку великого зрозуміння правдивого людського призначення на землі Ця-ж сама поезія, що є неначе відбитком нових рухомих сил сьогодняшньої доби, є для міщанина тільки модою, поверховним настроєвим хвилюванням. котрий не досягає до коріння людства (себ-то буржуазії), заразою зелених молодців і старих вічних дурнів, щось неначе хвороба, котра обезсилить слабі тіла й слабі душі, але незадовго щезне без глибшого сліду.

Проте треба зазначити, що нова соціяльна поезія — це не схоплювання на папір останніх сензацій, тільки вираз болючого занепокоєння людства, бурхливого — скоро містичного повстання маси з народженням нових оригінальних родів життя. Що родиться на наших очах, це далекосягла, велика переміна світа й людини, великий розклад старих суспільних і духових символів, з якими зрісся і з яких розвився цілий життєвий зміст старого міщанського життя. Ці старі символи й типи не вистарчають сьогодня новому напруженню світових контрастів і діляться — роспадаються. І на їхніх руїнах повстає сьогодня революційне скріплення всіх сил, пригнічених ліберальною европейською цивілізацією, руководячоюся приватно-патріотичним егоїзмом. Ціллю цього процесу є наперед: знищення старого порядку й типів. Головно знищення усього міщанського суб'єктивізму й індівідуалізму, в якому виріс господарський капіталістичний порядок, котрий знищив усякий дійсний життєвий зміст людства, а місто них дав тільки формальний принціп свободи. Результатом цього було цілковите заперечення дружнього співжиття. Чоловік осамотів. Своє ограничене ество зробив мірою всього життя й світа. Таким чином зникло людство й світ, було тільки обмежене ество одиниці, яке порвало всяку лучбу й тканину чуттевих взаємин і стало самотним серед пануючого егоізму в порожнечі світа. Це кріза людини, котра щойно сьогодня зрозуміла, що світ із одностайної суші змінився на ряд розділених островів. між якими немає співжиття, дружби, — котрі не мають ані осередка, ані громади. Поет цієї доби є завершенням того розкладу. Має єдину здібність себе ізо-

лювати. Не є він покірним слугою суспільности, котра може знайти себе в його творах — тільки є візією своєї самотньої душі. Зник у нього людина-брат, бог і світ, росло у ньому страшне роздвоєння між душею а всім, що кругом нього знаходиться. Немало жадного відношення до людської праці а творчости. Бавилося настроями або еротичними крізами. І доходило все більше й глибше до пізнання безцільности світа й життя — до абсолютного нігілізму.

Нове мистецтво старалося зрозуміти причину нещастя світа й суспільности. Відкинуло прінціп після якого індівідуалізм зліпшував своє життя — прінціп жадоби індівідуа. Всеж таки прінціп до життя конечно потрібний. Є то перспективи, котрими хаосові життя дамо конкретне значіння. Є це средства, якими будемо могли виясниги його; є то людські категорії, якими доперва можемо розуміти. Новий соціялізм узяв для себе цілковито инший прінціп: прінціп рівности людей, единий прінціп, який відповідає сьогодняшній хвилі. Прінціп цілковитої рівности людей, яким оперували в попередніх добах, знищив усі мости між людьми й привів до розчленування людського космоса й убогої самотности чоловіка. Прінціп рівности людей — це есть: признання однакового права чоловіка й однакового права на людськість, працю та життя, будує мости між роскиненими островами, лучить їх у цілість, веде до дружби й товариства. Може цей прінціп є конечною брехнею. Але сумною правдою есть, що всі людські правди — це конечні брехні, без яких немає пізнання. А цей новий прінціп родиться цілковито з сьогодняшної хвилі, відчуваємо, що є наповненням закона праприродного й праосновного. Це есть перша велика віра в нове мистецтво.

Дальше з неї родиться инша віра. Соціялізм вірить, що життя зродило господарське положення, що всі суспільні й духові явища є в лучбі з матеріяльним станом виробу, що якраз матеріяльний стан продукції є правдивою й основною причиною цілої збірки життевих висловів й інституцій. Ця віра, що революційною зміною приватно-капіталістичного господарства в колективне господарсто, поліпшиться ціле життя та зміниться й переродиться людина, — що нею переробиться цілий світ. І ця віра випливає зі світової сьогодняшньої волі, бо якраз воля становить це основне пізнання, що перероблює цілий світ.

Логічно поступаючи дальше, маємо й инший погляд на індівідуальність — на одиницю. Нова поезія є свідома цього, що в людини є не тільки зародки егоїстичні, але й сильні коріння соціяльні й надособисті. Людина не відчуває в собі тільки самолюбну жадобу життевої роскоши (якої небудь): — відчуває також і це, що є знаряддям чогось більшого, — ви-

щого. У новій поезії є свідомість, що душа реалізується цілком тоді, коли має в собі найбільше суспільної віри, досвіду й сили, — коли станеться органом суспільного життя. Соціяльна поезія не є запереченням індівідуальности. Є краще її наповненням та розвоєм і дає людині дійсний зміст та забирає йому формальний прінціп свободи, — сваволю...

Нова поезія має новий великий людський сімвол: пролетаря... У цьому то сімволі є збір усеї соціяльної віри та любови, зародок нового світа та життя, — осередок, з якого виросте майбутня поезія, як величезне, нове дерево. Однак сьогодня не має ще пролетар реального змісту. Є тільки поки що противенством до міщанина. Позітивним змістом його є свідомість і потреба служити суспільности, свідомість дружби, праці та рівности людства. Задачею будучого розвою буде з р е а л і з у в а т и ц е й н о в и й т и п, усунути з арени життя свій прототип, серед якого тип пролетаря не може цілковито розвинутися.

Нова поезія відкидує l'art pour l'art (мистецтво для мистецтва), хоче бути тільки средством для створення нової людини. Є формою буття далеко глибшого: творення нової людини й світа. Проте є стремління до революції, бо инакше не можливо реалізувати новий світ, як тільки знищенням старої міщанської суспільности й людини-міщанина. Нова поезія оспівує прихід соціяльної революції, бо з її приходом звільняться придавлені сили людства, нову життеву творчість, яка зреалізує нову людину. Глядить вона на теперішність і дійсність, бо з них тільки можна віщувати будучу революцію, а заразом єсть окрилена великою духовою вірою а тугою та оспівує свої надії й духові сни. Тим зближується нова поезія в де-чому до експресіонізму. Ріжниться тільки тим від нього, що не хоче діктувати світові закони, лише хоче усовершити природний закон світа. Є тут сінтеза цього, за чим ми так довго тужили — сінтеза духовости й матеріяльности, сну а дійсности.

Було би бажаним щоби нова поезія мала так зв. соціяльний досвід. Бо колиж соціялістові-політикові вистарчає соціяльна віра й догма, то поетові це не вистарчить. Він потребує соціяльного досвіду, який є сирівцем, а маючи його, поет може творити. (Прим.: Прощенням тому який мене образив, зискаю, собі соціяльний досвід. Коли ж я простив, збільшив суму людського довірря та богатство людської любови й добра). Це є звичайна форма соціяльного творення, яка проявляється в ріжних найбільше зложених формах: ясне свідоме почуття приналежности до світа праці, страждань і віри. Єсть особистий соціяльний досвід, — єсть і космополітичний пролетарський досвід. Але його на всякий случай є мало: на

Україні й у Росії соціяльна поезія незамітно розвивається, можна сказати навіть — животіє. Однак немає иншого виходу, як цей, щоби мистецтво брало участь у будуванню нового світа. Щойно в тому новому світі зродиться правдива поезія. Поки що серед сьогоднянших обставин неможливе будування міцної та великої будови; станеться щойно тоді, коли революція набере ліпшої й певнішої життевої основи.

*

Своєю вірою у велике майбутнє нової поезії звертають на себе увагу в чеському письменстві три письменники: Ярослав Сейферт, Індржіх Горжейші та зі старших письменників — Ф. К. Шальда.

Змістом („Місто в сльозах") („Město v slzách") є сьогодняшнє велике соціяльне повстання, якого хвилі котяться по цілому світу та яке з'еднює людей найчистішого серця. Горяче бажання відродження світа пірвання капіталістичних оков та знайдення такої форми людського співжиття, яка би уможливлювала спонтанність творчости в кожньому моменті. Це все бренить в поезії Сейферта, а до того сильне, горяче пересвідчення, що цей новий світ зродиться в революції. Не любовні бажання, змислова роскіш, та сполука зі жінкою, з любовю й життям, не фільозофування про порожнечу вічности — є змістом його серця й душі. Нові соціяльні ідеї чи бажання є осередком його людскости й кровю його лірики, до якої критик не сміє в першій мірі примінювати естетичного мірила, тільки глядіти на його позітивний зміст.

Вихідною точкою у Сейферта є ліричне представлення революції. В ріжних тонах подибуємо це майже у всіх його поезіях. Співає тихо, тугою змученого молодого серця, молиться й в приюті любовної ніжности... Але немає у нього покори... Сейферт голосить непремиримий конфлікт ідеї й світа. Між ними немає згоди, позаяк світ остався далеко за людською тугою. Спору не можна вирішити инакше, хіба — що революційним знищенням цього світа та зреалізуванням нового порядку й ідеї новим світом. У цьому то світі людина страждає, — його вбивають, мордують, або калічать. Ідея нового людства жадає революції...

Можна би запитати Сейферта: чому революція? Що вона має здійснити, а що есть її останньою ціллю? Він опоєний словами: барікади, смерть, на ній, а опісля царство великого щастя та повне справедливости — рай.

Є похибкою, що Сейферт не має позітивного поняття про новий світ. Не вистарчає нам запал та замилування до революції. Є це сентіментальність. Прагнемо нового, позітивного життевого змісту. Бажаємо праобразу нового світа. Хо-

чемо діла. Скажете що є це лірика. Але будуча лірика не сміє бути настроєва, чуттєва, повна змислового змісту. Має бути так позітивною, як позітивною є праця робітника. Буде творчістю... І цією творчістю має бути книжка, звернена до будучности, як книжка „Місто в сльозах".

Сейферт бажає знищення цивілізації. (Краще булоби коли би він говорив про знищення міщанської культури, якої матеріальним втіленням є цивілізація. Про зруйновання цієї культури, яка знищила релігію, життєві етичні сили догматом, міт, що відкриває духову основу, ціль життя механічною причиновістю). Треба поставити проти міщанської культури щось нового, позітивного. Треба, щоби змінився й зліпшився чоловік, як мріють активісти, щоби цивілізація була пройнята новим духом. Не потрібне нищення цивілізації, яка є розширенням етичної відвічальности в царстві природи. Знищення цивілізація означає учоловічення природи етичною невтралізацією, звільнення сил, які поставляться ворожо — проти людини. Сейферт хоче нищити цивілізацію в імя якогось руссоанізму. (Подібно представляє знищення Чапек у творі: Р.У.Р. (R. U. R.). Знищенням цивілізації звільниться природний наклін і солодкі гони людини, гарне відношення до ньої, чисте материнство й т. п. Поет має право, щоби духове представлення, яким є представлення й поняття старого світа, зробив матеріальним, щоби її наблизив до реального поняття душі. Тільки булоби побажаним, щоби ця трансцідентність світа в цивілізації була трохи менше схематична, щоби більше проблескувало пересвідчення, що цей старий світ є іманентною дійсністю — це есть: міщанська душа, погляд на світ, нетоварискість і несоціяльність. Поет може дати начерк нового світа тим, що дасть нам можність заглянути до нової пролетарської душі.

„Місто в сльозах" Сейферта має що до форми поезії нові, сміло начеркнені, сірі й прості вірші. Сильна творча воля маніфестує себе тут ясною простотою, инколи майже дидактичною формою, якої основною ціллю є певні, ясні, недвозначно висловлені думки, часто без взгляду на заокруглення будови. Це, що маємо в першій книжці Сейферта, неначе спроби поезії, — революційна реторіка, якій часто бракує інтуїтивно пережитого осередка: зворушення чуття. Друга часть збірки стоїть далеко вище. Маємо тут поезії, які зродилися зі загального зворушення душі й духа, в одно сплетена мельодія болю, туги, надії, віри, натхнення... Вершком книжки є поезія „Пісня повна відваги та віри" (Báseň plná odvahy a víry"), в найкращім того слова поезія, за якою бачуємо: ціла зворушена горячою жадобою нового світа, яка змушує цілий всесвіт до гармонії, тому, що прискає з най-

чистіших джерел, — з душі. Чудовий розмах душі, яка сама дає собі закон, яка накликує до освободження людини, та ненависти до всього поневоленого. Поезія, що означає освободження самого себе.

Поезія збудована як самостійний живучий організм дає надійний зародок якогось нового ліричного універзалізму. Треба однак собі освідомити, що і революційна лірика жадає сильного інтімного життя людського серця — без якого будемо мати тільки реторику й дидактику.

* *
*

Цей самий мотив, що в збірці „Місто в сльозах“ Сейферта, бренить у збірці „Музика на майдані“ („Hudba na náměstí“) Андрія Горжейшіго. Чисте у нього серце, яке любить і стільки терпить у місті, в якому гудуть фабрики й де людські тіни в божевільному танці шукають за золотом, а правдиве життя людської дружби та любови людського серця вимерло. Людина засуджена в місті на вічну самотність, коли не хоче статися частиною сліпої юрби, котра би з нього зробила матерію, кусник груди.. Він мусить скритися до нутра Мушлі.

„Sem a tam,
křížem a krážem prošel jsem město,
jak mě nes dav.
Na tisíc hlav,
muže a ženy
zachyt' můj pohled pohroužený —
ale jsem sám...“

В найбільшому життєвому кипінні в місті пізнає він свою самотність. Пізнає, що немає жадного звязку між ним а окруженням, що близкість простору є рівночасно страшною далечінню для серця. Чим більший крик життя, тим страшніше почування самотности.

Вулиця — це велика мертва скельна яскиня. Робить з чоловіка ворогом усього, що жиє й отроює його своїм матеріяльним тягарем:

„Šedivé náměstí, smetiště spěchu a ryku,
tržiště žehrání, denního lopocení
a udýchaných zvyků...“

Місто — це павук, що обсмоктує чоловіка своїм прядивом, робить його безжиттєвим і перемінює в річ, матерію; відлюднює його й позбавляє духовости. Повна страждань і безнадійности є книжка Горжейшого. У кожньому верші проби-

вається смуток серця, котре на свойому шляху натрапляє на каміння — місто любови. І тут подибуємо соціяльний досвід: ненависть до цивілізації (як у Сейферта). Говорили про неї, як про універзальне з'єднання людей, як про усліва людського братерства. Бачили в парі й електриці внутрішню силу людської суспільности. Здосконалену доправу вважали за прояв єдности сердець і братерства народів. А коли зближилися контіненти: — люди від себе віддалилися. Людського серця ніколи не можна з'єдинити зовнішнім відношенням.

Ця ненависть до цивілізації та до міста провадить до руссоанізму, спричинює втечу до матеріяльної природи, але й до природи людського серця... Але цей руссоанізм набирає форм соціяльно-надособистих. Переїхали старця.. Товпою людей, котра стовпилася над уміраючим людським кістяком, переходить єдина струя загального співчуття. Одні уста промовляють шопотом: „Бідний чоловік!" Одні уста за всіх! Старець тихонько засипляє. В цілім його житті ніхто йому так сердечно не сказав, що він чоловік...

„Květino lidského souručenství,
tu na dlažbě ulice, jež je tak pustá,
já viděl jsem prve,
jaks kvetla, jaks kvetla z krve..."

Самотне серце, котре дотепер бачило звірів, місто людей, місто привітности — злобу, скрикує з радости й кличе: „Брате!" І знає воно, що є брат. Є це ділом викуплення душі зі самотности. Є це спасення людини, котра знайшла об'єкт любови товариської праці, пражитєві сили людської душі, — та скоро виростає в правдиву дружбу. Відзивається тут сильний голос душі, котра реалізує себе вселюдською любовю.

* * *

У чеській поезії подибуємо твір старшого поета, котрий є дуже близьким сучасній молодій соціяльній поезії: „Zástupové" („Товпа") Ф. К. Шальди. Цей поет у цілій своїй основі є противником яловог патетичного суб'єктивизму в котрім потонула генерація, з якої вийшов. Вже в перших його спробах із років 1894—1900 відзивається туга за поезією, котра би не оспівувала тільки болюче почування, але мала-би також бажання відбити у своїй творчости думки цілої доби й цілого життя. Шальда був майже єдиним в чеському письменстві, котрий сильно відчував розклад індівідуального анархізму й страждав над болючим розбиттям життя та людського єства, над життєвим імпресіонізмом доби. Проте від самого початку творчости не чуємо в його поезії ні пісень пусто-

го настрою, ні чуття, тільки горячу пісню дійсности, а на першому місці співає пісню богові, котрий має злучити розбиток життя в універзальну дійсність, чим набирає повного значіння та рівноваги. Від юної молодости поезія Шальди єсть органом пізнання значіння життя та світа, — цілої теперішности. Його творчість стремить до пізнання шляху, по якому йде людина, щоби перемінитися в безконечність — бога . . .

Сюжетом Шальдової „Товпи“ є сьогодняшній світ, який колибається в хаосові та шукає просвітку. Він хоче в своїй поемі відкрити серце цілої доби. То не значить накреслити кілька характерів та картин, але відчути ритм нових соціяльних сил історичних і створити з них новий релігійно-соціяльний міт, у котрому мали би ми значінння цілої доби.

Світове сьогодняшне буття втілив Шальда в кількох витворених постатях. Диктатор зборища („Товпи“), бувший монах Лазар є втіленням думки будучого уладження людського співжиття. Немає в собі сердечности людської особи. Є тільки горячим прихильником думки світового розвою — її органом. Вступає йому до жил, костей і нервів. Цілого його виповнила. Із усеї теплої людської особи залишилася тільки гола жердка, котра несе прапор свобідної думки людини. Людина з товпи станеться богом, котрий жиє свободою, подібно, як людина — хлібом. „Товпа“ переносить рай на землю.

Але цю свободу хоче Лазар світові диктувати. З глибин свого серця зачерпує нову правду, та, не дбаючи на вічні закони світа й життя, хоче зробити з неї загальне пізнання, хоче втілити її насильно до світового організму. Впрочім є це бунт проти порядку, проти світа, проти — бога. Лазар пізнає це дуже скоро, як тільки пічне жити осібним життям, життям людського серця, коли провиниться тим, що знищить свою любу жінку та забе насильника Ріжку. Конечно мусить опустити зборище, яке жадає від нього позбутися індівідуалізму. Аж тоді зрозуміє він похибку його (індівідуалізму). Несміємо диктувати світові та життю законів, бо вони самі в собі мають свій закон. Потрібно тільки цей праприродний закон відкрити, а тоді його наповнити. Лазар вмирає, щоби вернути великому. всесвітньому богові, якого вона є тільки малою билиною; щоби сприняв повній реалізації природного життєвого світового порядку. Є тут велика переміна індівідуалізму та перехід до чистого соціяльного мистецтва, котре ділом служить світові та людству, понеже відкриває та пояснює їхній порядок та значіння. Є в Шальде щось геббельовського в поглядах на задачу індівідуальности в історинному розвою. Нічого світ ненавидить більше, як індівідуальність. Індівідуаль-

ність є гріхом, понеже гонить або волочить світ вперід. Світ потребує її на це, щоби дала йому первісний розгін. Судьба знищила її (індівідуальність) у цьому моменті, коли розвій є забезпечений. Понеже індівідуальність, надаючи первісного розгону, взноситься по геройськи та перестає служити людству, світові й життю — структурі нової дійсности. Зачинає диктувати. А то є провина. Індівідуальність має право тільки як суспільна функція. Для того драма Шальди є твором мистецької сінтетичної концепції. Поет показав нам боротьбу людської душі зі звіриною в людині та богом: боротьбу трьох космічних елементів, які спливаються в особі боголюдини. Є тут велика посвята тіла, котре стається органом надособистих сил, — святою чашою духа. Шальда зрозумів, що тіло та світ — це прапор, до якого навіває вітер духа — бог. Прапор без вітру був-би мертвим, як вітер без прапору не мав-би на чому з'уживати свою силу.

Цією-то сінтезою набрала драма Шальда нового стилю, який можно назвати драматичним монументалізмом. Драма ріжниться багато від драм чуттєво-патетичних. Людське єство поставив поет разом цілим, єдиним начерком подав його в першому моменті та наповнив змістом. Лазар виступає й говорить. В кількох реченнях маємо його цілого перед собою. Не потребуємо його складати з поодиноких сцен. Так само представлені инші особи. Драма Шальди есть архітектурою, твердою, ідейною та життевою конструкцією. Слово для Шальди є символом таємниці річей та судьби душі. Шальда з усіх чеських драматургів володіє найліпше умінням п р о с я к а ю ч о г о драматичного епіграму, котрий розуміє цілу судьбу, значіння та спір хвилин і життя.

У „Товпі" є сильний зародок цього поетичного об'єктивізму, до якого прямує ціла нова поезія. Хоч Шальда своєю метафізичною концепцією виходить поза матеріяльні межі, яких соціяльна поезія ніколи не залишить, хоч він своєю мовою є чужим для пролетарських молодих поетів, але всеж таки в „Товпі" є великий примір молодої поезії, котрим тішишся тим більше, чим-більше бачиш, як поети старшої генерації все більше та більше віддалюються від нової дійсности, як її не розуміють, ані розуміти — не хочуть...

Прага. 1922.

Антін Павлюк.

НОВА УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ.

(Інформаційний нарис — виголошений на зас. гуртка „Стерні“ в Празі).

Усякий літературний рух народжується з почуття духу нової музики, нового ритму, що в такт, гармонійно згучить із життям всесвіту, або більшого оточення.

Цей рух житиме до того часу, доки істнуватиме джерело, з якого прибували б нові сили. Смерть джерела,— смерть руху, бо тоді він стає не проявом життя, а документом часу, документом цівілізації. Творча праця перетворюється в звичайне ремісництво, бо дух руху; дух руху життя не з нею, і слова стоять безсилі і мертві не справляючи враження, не викликаючи відгомону в душі читача, слова стають не сімволом життя, знаком його, а лежать мертві, невиразні, „погано пахнуть“, як сказав один поет.

В цім усе, так було і так буде.

Вічне й вартістне в мистецтві: це сінтетичні зусилля революцій духа, сінтетичні сили ритму, музичности образів та ідей, які вийшли з життя, які людське життя мають своїм джерелом.

Так для прикладу: велика французська революція прийшла і поламала, роскидала кору феодальної цівілізації, здвигнула світ з колії феодалізму, вродила нові сили і дала море музики, напоїла творчі душі музикою тих передчувань і прочувань неясних, якими повне було життя. Ці прочування, ця музика стала ритмом і духом романтизму, який розлився в початку XIX віку по всій Європі, змінивши собою псевдоклясицізм в европейських літературах, бо в романтизмові лишень жив дух музики, нової музики — нового життя. Ця музика романтизму була гармонійним відгуком, відгомоном творчих душ на новий живчик життя, що забився, напоїв собою землю, народившися в міліонових потоках людських мас, зрушених і зведених в стичність походами Наполеона, усіми подіями початку XIX століття

* * *

Ця музика, її дух, — був руйнуюче смертельним для старого феодального життя, все що складало істність романтизму, — було хаосом і дісгармонією для псевдоклясицизму (неоклясицізму), — але ця музика дала дивні, буйні квіти дійсної твор-

чости, що вийшла з нового життя, забуяла на уламках старого.

Така доба прийшла і розцвітає нині в Українській літературі, перші її сходи уже виколосилися, а грунт під бідним сонцем несприятливих умовин усе ж дає нові й нові парості, обіцяючи багаті жнива майбутнього.

Підсвідомо ми, як нарід, йшли з життям всього світу, проходили усі фази та форми людського життя; — але бідним було наше національне невольницьке істнування і дуже тяжко, зі сходини на сходину, наша література йшла разом з загальним життям своїми стежками до Вічного Краси і Сили...

* * *

Культурний світ стояв перед катастрофою.

Залиті блиском електрики замки із шкла і бетону манили вибагливістю, надуманістю, витонченістю і хоробливою красою життя можновладців світу. Література стала такою ж. Сімволізм пишний, клясичний і строгий виродився у іграшку сальонів, став прилизанностю его — футурізму, забавкою для вибагливих королівен сальонів в екзотичних вбраннях; — став играшкою егзотичних самиць затроєних вічними банкетами і вічною порожнечою свого життя, яке вони чим будь хотіли заповнити і для сальонів та будуарів своїх вимагали „поезії“.

Гнили орхідеї нездорової патольогічної індівідуалістичної і еротичної ремісницької праці забуяли на мистецькому полі, і пророком смерти в 1914 році встав на Капітолії над Вічним Римом провідник футуристів — Марінетті, хрипко вигукуючи з його височини свої прокльони, свої гімни машинам і руйнуванню, свої гімни віялам куліметних куль, що косили б тисячі здорових людських тіл, повертаючи їх в купи „привабливого рожевого свіжого мяса“, — свої гімни до самиці.

Прийшла війна, і принесла з собою сіфіліс, загальне знищення, жах бойні, хвости біля пекарень за шматком „насушного“, принесла загальну тугу, біль, незадоволеність і озлоблення, що усіх, до глибин народніх, зрушило з місць, примусило думати, загострило почуття, збудило марення за якимсь иншим, кращим життям, кинуло на шукання за радікальною, визволяючою від лиха панацеєю. Після на зміну, як щось нове, — нечуване прийшла революція, дала розлив надій і сподівань, одних кинула від соціялізму-мікроскопізму до нігілізму; — других — від реакційности — до соціял-телескопізму; — усіх стиснула холодною рукою зневіри й розчарування, усе новими й новими передчуттями нового лиха, від якого не видко було збавлення або порятунку. Сурма будила і будила усіх від сну!

Відчула все це й по свойому прийняла література, пере-

жила це в собі, перейшла цими шляхами і спинилася на нових гранях Майбутнього.

Модерний рух нині на роздоріжжах, але не про це мова інформаційного нарису мого.

Кажу. Прийшло нове і нове виникло в літературі.

Це стало не в один день, не одним днем кінчилось, — бо усе це лише увертюра до того, що має прийти, що уже відчуто десь в глибинах життя, що стане неминучим, конечним, відкриє замкнені Брами; в гармонії руху людського колєктиву просякнутого одною музикою, — музикою нового життя, — поведе на зелені омріяні береги, щось нове у всій красі й силі покаже! Кажу. Прийшло нове в життю і музиці і знищило „старе".

Етнографізм, мертвий етнографізм давно вмер в нашій літературі. Його поховала іще „Українська Хата",— журнал, який виходив до війни, під керовництвом проповідників тодішнього молодого руху: П. Богацького, А. Товкачевського, М. Сріблянського та почасти — пізніще покійного, передчасно взятого тифом Євшана (Федюшки).

Виховане на ідеольогії „Української Хати" молоде покоління прийшло в революцію зі своїм одмінним, прийшло неорганізованим, але підготованим, загартованим в огнях світової війни, куди втягли цілу українську націю боротися за чужі капітали, чужу власть, ріжні сфери впливу і посідань.

Прийшло молоде покоління в добу революції і дало їй свою глибоко схвильовану душу, бо болюче відчувало сучасність, але прийшло молоде покоління з певними духовими скарбами, а не із спустошеною душею, як того хотіли ті, — що послали на роки пустошень, нищень і болю...

* * *

Гопашництво і бандурництво одійшли в минуле, бо нації нашій прислужилася війна і відкрила шляхи революція, що стали на користь нам, бо здвигнули нашу націю до глибин, схвилювали її нечуваною образою людської душі і найкращих людських поривань у світовій безцільній і жорстокій бойні; — бо війна і революція перепалили нашу націю в своїй гуті, виливши із неї не етнографічну масу, як було до цього, а дзвінкий і твердий метал.

Коли прийшла війна, — усякий рух український було спинено. Про це було говорено не раз і спинимося лише на цьому для того, щоби сказати,— що рука царських посіпак на усіх просторах Української Землі нахабною рукою спинила початки ідейного молодого руху і заткнула рота Олесенятам, Карманчинятам та Чупринчинятам, що по певних трафаретах солодко собі на провінції і безжурно, „не фільозофуючи багато" та

„не роздумуючи“ строчили свої поезії в альбоми до панночок' про „рани-болі“, „неньку любу“, „русалок краль“, „сліпого кобзаря“, „вишневі садочки і співи...“

Процес зросту української нації в той час ішов дуже повільно, але невпинно, бо живим організмом є нація і живе дійсним своїм, великим колективним життям, підвладна певним законам для того колективу. Уже й, як згадував я, перед війною підносилися голоси, відчувалась конечність, необхідність чогось, що прийшло б і освіжило повітря, сказало щось нове, таке потрібне і вартістне, і голоси були міцні і відгук у читачів знаходили.

Прийшла конечність нового „модерного“ руху в українській літературі, який про себе голосно і сказав вперше іще в 1913 році, збіркою поезій Павла Савченка „Епілоги“ та двома збірками Михайла Семенка „Дерзання“ та „Кверо“, — яких зустріла і охрестила „Українська Хата“.

З'явлення це залякало наших провідників — „критиків“ ветеринарів, агрономів та хуторян, які нічого нового в літературі по-за етнографизмом не знали; порушило авторітетність признаних „монументів“ і здивувало читача.

Революція і вільне перше українське слово на просторах Придніпрянщини, — показували, що „мовляв усе по старому“ — сила віршів на патріотичні теми („гром победы раздавайся“) і знайоме повторення старих мотивів, знане усім ще з часів книжки „З журбою радість обнялась“, та з „ критик“ С. Єфремова.

Це не приваблювало, не запалювало і не зворушувало нікого. Чар впливу минув, як минуло теє життя, що витворило ці мотиви. Чар старої поезії згорів, як згоріли сотні жизней синів Української Нації по усіх фронтах і закутках; чар впливу старого життя минув, бо згорів з димом палених сел і міст України та й цілого світу.

* * *

Прийшла революція, вимагала нової пісні, але наші „старі“ на неї не могли здобутися.

Побіч російська вулиця голосно закричала:

Бейся въ площади бунтовъ топотъ!
Выше, гордыхъ головъ гряда! —
Мы разливомъ второго потопа
Перемоемъ міровъ города!

Це було технічно й духово багатше за наші старі мотиви, але це нас не вабило, — бо побіч творилося вперше ве-

лике, назаймано-чисте, могутнє, — літургія Відродження Нації Української, народ стихійно пішов вперше до свого слова.

Про це Відродження з гідністю належало сказати новому українському мистецтву, — і воно сказало!

Молодь ще не з'явилася масово, і от універсали були для мас українського народу поезією сучасного життя, бо в них, а не в нудній балаканині, виразно і гармонійно цвіли квітки краси того нового життя, що прийшло.

Очікуване збулось. Прийшла доба Визволення Української Нації, збудила молоді творчі сили і вивела їх в життя. Вийшли вони неорганізовано, але одночасно, гармонійно; — з'єднані внутрішньою гармонією відчутого майбутнього і пережитого життя, про яке загомоніли новими і живими словами.

Під їх подихом, як на весні, оживають сторінки „Літературно-Наукового Вістника", з'являється орган молодих „Шлях", — що звертає й притягає увагу не тільки свого українського читача, але й росіянина, гурмана від літератури, вихованого на багацтві й вибагливости своєї літератури.

Усіх потягнуло до такого свіжого й глибокого, життьового, що горіло і переливалося на сторінках заповнених молодими. Вабила усіх краса Відродження Народу, що витворив поезію свого відродженого життя.

1917 рік дає нові твори нових і досі невідомих, або дуже мало знаних: Павла Тичини, Якова Савченка, Олекси Слісаренка, Дмитра Загула, Павла Савченка, Миколи Івченка, Галини Журби, Клима Поліщука (Окремо вийшла тоді збірка поезій „Співи в полях"), Йосипа Зоранчука, Антона Павлюка, і чудесні річі піонерів українського модернізму: Миколи Філянського, Миколи Вороного та Максима Рильського, — із „старших".

Здивовано читали: —

Співають коло церковної брами
Сліпі, калічні тілом.
Я піду пожурюся з братами
За загубленим світом білим...

Росповімо щасливим зрячим
Щирою лірною мовою,
Що ми сонця вогняного не бачимо,
Що жиємо ніччу безранковою.

У мисочку розмальовану, деревляну
Кине шага прохожий.
Я піду з братами коло брами стану —
І буду співати псалом Божий.

(О. Слісаренко).

Це було щось мов би і від етнографизму; але ба! — це було живе, це було українське село живе, красне й пахуче! —

„По блакитному степу
Вороний вітер,
Пригорнув раз та й подався
Вороний вітер.

Вийшла жита жати я...
Громова хмара!
Та не всі з війни до-дому...
Вороний вітер!

Або:

О, суму, смутку, скільки суму
По Заході світила!
Повились проліски в задуму,
Кладуть на ноти тиху думу
Озер ясних кадила!

О, смутку — суму, голосіння
По Заході — мій Боже!!
Палають — гаснуть охмаріння,
А в серці хор надій-журіння,
А може ще, а може?!..

О, суму-смутку скільки жалю
По Заході світила.
Я в болях весь, мов хрест в коралю..
Куди, куди тепер причалю
Як ти мене лишила?!

Або: —

В гаю, в маю, у розмаю в квіти-дзвони задзвоню.
О, які хороші!
В мовчазливому огню
В буряній роскоші!

В полі, в полі, на роздоллі шум світів я осягну
Гей, — пахучі шуми!
Тільки з вами я збагну
Соняшнії думи!..

У ночі над річку вийду: — зорі, зорі, височінь! —
Плюскіт з під туману!
Славлю духа глибочінь —
Шлях до океану!

Йду від слави, йду на села: — кобзарі там і старці —
Слухайте народи!
Лиш поети, лиш творці
Є предтечі згоди!

(Павло Тичина).

Це був лик збудженої української нації, це був подих Великої, могутньої Революції, це були простори, степи України, а не нудна і нежива балаканина українофільських поетів і їх наслідувачів!

Було зрушено, як в життю усе, усе, — аби дати хід новому, повному сил, ваблючому, що є дійсною творчістю, музикою життя! Заговорила душа, — жива, така зрозуміла і близька, — близькою і вразливо-чудною мовою!

Одноманітність і бідність тем лишилися в минулому. На тлі революції виростало суворе і прекрасне:

Непоборно-безумні легенди віків —
Вони єсть і були, і засвітяться знов!
Ми прийшли із ночей на банкет кістяків,
Ми отруту п'ємо, і отруту і кров.

ми перейшли в роках нищення безодні оганьблення, страждання, нівечення кращого людського, — ми перейшли моря горя і роспуки, — прийшли в життя, як:

...на покуту батьківських гріхів...
І ніхто, о, — ніхто не оплакує нас
Тільки стукають глухо кістки кістяків.

Ранок — Стремління. Південь — Роспука. Вечір — Вмірання.
Зустрічі Мертвих. Вічна Розлука. Смертне співання.
Ждання Спокою. Сум. Безнадійність. Туга Жорстока.
Регіт безжальний, злобний, їхидний Білого Ока.

Сходці Таємні. Тиша. Мовчазність — в Круглій Печері.
Підеш від Сонця сонно-безгласний. Замкнуться Двері.
Підеш від Сонця. Там не досягне Соняшна Влада.
Будеш дивитись вічно на себе в Чорні Свічада.

Він в ночі прилетить на шаленім Коні,
І в вікно Він постука зелізним Мечем.
Ти останнюю казку докажеш мені
І заллєшся плачем.

Стане ясно тобі. Не спитаєш, як звуть
Чом в ночі прилетів. і з якої Землі.
Лиш засвітиш свічки, і освітишь нам Путь.
Поки зникнемо в Млі.

І на завше. Навік. ле міф по мені
Поховать як мене, — і Йому не дано.
Будеш згадувать так: прилетів на Коні
І постукав в вікно...

так бреніла сувора Лєгенда любови сучасности...

Співає од віку Звириная Кров
Од Віку. Од темних, од хижих Дідів.
Хтось кинув нащадкам Страшну Хоругов, —
Безумне прокляття жорстоких Віків, —
І от заспівала Звириная Кров.

так поет говорив про війну і тисячі жертв Нації.

Несвідомі свого національного лиця й імя народні маси блукали по-за брамою України і от поет скаржиться:—

Дванадцять було їх від Чорного Звіря.
Від Чорного Звіря, з Бездонних Ночей.
Іх косить, їх косить Червона Сокира,
Ім смутно всміхаються душі людей.

Вродились од Звіря, а тихі, як діти.
Як діти уміли б прощать і любить.
Так Волю Жорстоку не дано стерпіти,
Так їм не судилось між Світлими жить.

І тільки посміють із пітьми, із Ночі,
І тільки посміють в краї Голубі, —
Встають непоборно Веління Пророчі
В безумстві сліпому, в безумній злобі.

І тільки посміють путями Нічними
Вступити в Блакитність безмежних Доріг, —
Підниметься грізно Сокира над ними
І тихі вмірають під Сонцевий сміх.

І вмерли дванадцять від Чорного Звіря.
Від Чорного Звіря, в безоднях Ночей.
Іх косить, їх косить Червона Сокира,
Ім журно всміхаються душі людей.

Або:

..Один найстарший був Великий.
Прийшов: — сказав, — не нам Земля
Другий Дикун, горбач безликий,
А третій ніжний, третій Я.

Між барсів хижих рідних троє.
Та Старший Брат упав і згас.
О, хто нам рану ту загоїть?!
Хто буде Местником за Нас?!

Життя інтелігента, як інтелігента вперше в поезії нашій знайшло вислів і роскрило великий песімізм одної частини нашої інтелігенції, — виявило себе хоч би де якими поезіями того-ж автора:

...Я пісню заплачу без згуків, без слів,
Вернувсь я до тебе із цвинтарю днів.
І пісню заплачу без згуків, без слів.

Я пісню заплачу, впаду до колін,
Зведуся з могили, з над денних руїн,
Я пісню заплачу, впаду до колін.

Погасим сьогодня вечірні огні.
Забудем Легенди, що снились мені,
Погасим сьогодня навіки огні.

Або:

... Там повії і вакханки...
Блиск. Квітки. Чарки вина.
Галас. Сміх. Танки до ранку.
Безупину. Безустанку.
Між вакханками вона —
П'яна, п'яна від вина.

Так. Ввійду в лахміттю. Стану
В бризках світла золотих.
Міцно стисну, здавлю рану,
Не заплачу, не погляну,
Як почую її сміх.
Тільки близько... поруч стану...

Великим сімволом вічного змагання і жадання згучатиме: —

Він був один. І йшов до моря.
Але в путі упав і згинув.
Але упав в путі до моря —
І світлу тінь від себе кинув.

Він був один. Чужий чужинець —
Душа як сніг. Лнце суворе.
Своїм лицем дививсь чужинець
Своїм лицем дививсь на море.

...Загинув він. Не йде до моря.
Нема його. Синіють ночі.
А Тінь його іде до Моря.
А Тінь дійти до Моря хоче.
(Яків Савченко).

Ще один голос про біль, що не згоджується з сучасністю і в огні війни ліпше марить труною, а ніж непотрібним і злобним руйнуванням:

Я пішов в простір світів,
Де лиш день в піснях ясніє,
Де лунають сміх і спів,
І ридать ніхто не сміє.

Тут є сон і злотна мла
Тут в труні, закон Довічний!
Тут є Вічність, що була,
Як вродився Добрий, Вічний.
(Клим Поліщук).

---

* * *

Молода українська література прийшла, — як голос народніх мас, що у святі відродження приєднувались до загально-людської культури, — і питання, — іще не вирішене, — чи остаточно українська інтелігенція українські народні маси приєдна до культури нині істнуючої, „офіційної", — чи нарід український народившися до життя разом з другими такими-ж молодими народами, повними нових невичерпаних сил, приєднає нас до якоїсь иншої, живої і потрібної для сучасного стану річей культури.

„Цівілізовані" сучасности виснажилися і загубили цілість і нерозщепленість своєї культури, і ось, в такі то часи, „темні" маси бувають покликувані до захисту і плекання в собі

уміраючої культури і цівілізації; річ ясна, — більш здорового і потрібного для майбутности в них, — що заховується і потрібно для процесу еволюції, (або прискореної еволюції-революції, — в добу яких у всіх царинах життя ми тепер увійшли разом з життям всесвіту).

Сказане тепер, разом із моїми попередніми словами про те, що світ через війни прийшов до нового в життю і його формах, яке тепер тільки передчувається, зробить яснійшою мою думку, — виразніше закреслить „підход“ до порушеного питання.

Темні народні маси ховали для нас, — української інтелігенції та пів-інтелігенції в своїх нетрях українську культуру, яку ми знали лишень з фолькльоричних та етнографичних збірників ріжних наукових товариств, і з якою ми в примітиві стрівалися, коли виїздили на „дачу“ в село, або знали ще зі своїх молодих літ (більшість української інтелігенції — то ж діти села, що пішли від нього, вивчившися на „пана“).

Молода література в часі революції відчуваючи це, і робить, що треба було давно вже зробити і що в часі революції було найбільш потрібним і приступним. Молода література іде за живим словом до народніх мас, а не до мертвих фоліянтів кабінетової мудрості.

Що вона там побачила, — про все це вона правдиво сказала. Так. Показала нам збудженого війною дикуна з безмежним морем дивної в живій людині ніжности, тої ніжности, яку Винниченко назвав, примінюючи до політики, „пробудженою“. Література нова показала нам не солодкого дядька, а живого й реального бунтівника, збудженого раба, і покликаного до життя творця з великим запасом сил!

Епічно-кабінетова творчість „старих“ в добу революції перестала бути „добрим спокоєм“. На кам'яніючих спокоєм догми обличчах трівожно — питаючи забігали очі, стиль росхитувався. Життя бігло далі!

В останніх роках криза, про яку я говорив попереду, загострилася безкомпромісовими і брутально вираженими протитезами верств і колективів людських.

Державні форми, що були універсальними і життьовими колись, вповні виявили свою роскладову, вміраючу хаотичну важку структуру; усе це стояло мов би під знаком занепаду усієї сучасної цівілізації і витвір її, — модерний рух в світовій літературі, — стрівшися з новим неясним і не сформульованим потоком чогось иншого, що йде з далеких глибин народніх мас, кажу, — модерний рух в Західно-Європейській та російській літературах розбився на тисячі маленьких струмочків, і роспорошений в повітрі, насиченому західним промінням уміраючої цівілізації пересичення і світом майбутнього, — просякну-

тий; — заграв ріжнобарвною веселкою вибагливости і екзотики вмірання перезрілого, щоб разом з ним впасти і згаснути.

„Сіль землі“ стратила силу і почала роскладатись на первісні первні, і почало наростати нове; відродження нових народніх молодих повних сил національних організмів, нових народів, що вперше ставали до масового творчого чину — освіжити своєю „молодою кровю“ вгасаючу цівілізацію, надати їй нових форм через свою своєрідність, через свої індівідуальні прикмети в новому вигляді,—досі невичерпаніх і приглушеніих.

* *
*

З 1919 року прийшла на простір нашої Великої Батьківщини нині вміраючої через злу волю її „владарів“ — їх окупація, і творчим очам нашого пробудженого народу явила дегенерацію і росклад російської культури виплеканої „насажденіем“ ще з Петра на принціпах і засадах Західно-Європейських. На собі відчув це народ, бо йому ж навязували вміраючі форми і за чужі йому форми порятунку примушували змагатися!

Творчу і живу молоду силу було звязано, і ось, вона почала говорити про те, про що могла говорити, — про залізний ренесанс, мовчанку залізниць і заводів, мовчанку міст і тишу сел, які хотіли, які плекали в собі думку знесення органично, національно і життьово чужих міст.

З 1919 року наша молода література почала теж говор ти роскладовою мовою і роскладеним, росхитаним ритмом про смерть сучасної цівілізації, про усі прикмети її, що чергою стали перед приходом нової творчої майбутньої сили Чорнозему зрушених мас!

Творчість наших національних сил у несприятливих умовах зійшла на манівці, бо у вільному процесі свого поступу її було стримано, але одно єсть — це життьовість, що не дає нам мотивів збереження тої цівілізації, яка нищила і гнобила нас, не дає мотивів збереження титулу тої цівілізації, коли вона загубила сили до збереження його за собою; — як раз не те, що роблять инші народи і їх літературні сили, звязані традіцією! —

Наша література уперто і болісно тримається грунту народження нової національної культури, — своєї, і в цім її велике значіння для майбутнього, коли вільними стануть шляхи, в цім її велика вага для сумного сучасного, що довиховує нас в своїм гарті!

* *
*

Про все це колись иншим разом. Вернемося до почат-

ків розвитку молодого руху, що нині прибрав форми, про які мовлено вище.

1917 рік широко і надійно почав рух молодих на зміну зпорохнявілого і старого, і приблизно поверхово означив стежки і напрямки, по яких цей рух повіддю поплинув в нашій літературі. Окремо крім згаданої книжки Клима Поліщука, вийшла книжка поезій І-ша Дмитра Загула: „З зелених гір“, в якій автор закреслив свої не аби — які літературні здібности, — в цій книжці сковані мертвотою старих форм. Тоді ж у Житомирі закроювалися „Стерні“ — спроба 1-го альманаху молодих при уч. К. Поліщука, Я. Савченка, Й. Зоранчука та А. Павлюка.

Можна було сказати в 1917 році, що маніфест Миколи Вороного, — батька Українського Модернізму лишень тепер від 1893 року знайшов відгук в творчих душах українського народу, і то відгук гідний заклику.

Десь так неорганізовано з'явилися молоді сили, що день завойовували собі нові простори і життя було з ними, бо модернізм наш не відгонив патольогичним індівідуалізмом, меншовитствуючою або нігілізуючою балаканиною, не було в ньому вузости партійних „революційних“ соціялістичних партій і давання ними патентів своїх недорікуватих на правдивість, народність і непорушність свого, від своїх догм! Не було в молодій нашій літературі бутафорії символістів, туманів і порожнечі! Завше в „модерні“ нашому не теорія модерну, а душа жива, без теорій домінувала.

Як у всякому серіозному творчому, свідомому себе людському чинові, — була серіозна думка, серіозне відношення до справи, був простір, обрії, бадьорість і подвижництво, — екстаз відродження, весни.

Перспектива віків перестала бути роскішшу вибраних.

За Павлом Тичиною, словами його дум, наша література пішла в глибини степу, — де на арфах соняшного світла в незміряній блакиті бренів величний гімн життя, усі вертали до збудженого грунту, пити його сил, героїчно, напружено стали шукати, і ніколи ще над Україною не здіймалося стільки творчих рук, не горіло стільки очей, запалених огнем Великого Хотіння!

„Пісні про анемію“, чи то пак „анемону“, — усяких провінціяльних Олесенят і Чупринчинят гинули безслідно у вирах життя і лишалося прекрасне творче народу.

Минув, як сон, блаженний час
І готики й бароко.
Ще чугунний ренесанс,
Байдуже мружить око.

Нам все одно чи Бог чи чорт —
Обидва генерали.
Собори брови підняли,
Розбіглися квартали.

Над містом зойки і плачі,
Немов з перини пірря!
Завмерло, крикнуло, втікло
Зелене надвечірря.

Що це горить? Архів? — Музей?
А підкладіть но хмизу!
З прокляттям в небо устає
Новий псалом залізу.

(Павло Тичина).

---

* *
*

Наша нова література остільки зросла, збагатилася, була повна сил, що все обняла, усе перетворювала в собі, не боячись; патосом і вогнем краси й сили відгукувалася на вогонь і силу життя.

Уже в 1918 році кожна нова книжка „Шляху", а пізнійше і „Універсального журналу" притягали пильну увагу ширших кол читачів, які очікували нових чисел і не розчаровувалися.

Над 1918 роком пролетів калейдоскоп з Мурав'йова, Айгорна-Скоропадського, повстання Директорії: пролетів, штучно витворюючи одно на чужих штиках, будуючи друге, усе змітаючи в свому льоті; — лише мистецтво все збогачувалося, зростало даючи нові парости, нові квіти. В той же час зародилася думка про видання альманаху виключно молодих: „Біла Студія", матеріял на який почато було збірати з початку осени. Вродилося перше видавництво молодих „Сяйво", що розвинуло діяльність пізнійше і багато спричинилося для молодого руху.

Прийшла окупація небавом і болюче вдарила по початках. —

Россія, Россія, Россія,
Мессія грядущаго дня...

Самоупевнено залунало по пролеткультах та по офіційних урядах офіційної комуністичної України.

Воздвигне Вкраїна свойого Мойсея
Не може, не може ж так буть!

— так же впевнено пролунала відповідь нації на пісню окупації устами її поета.

В ті часи (кінець 1918, зіма й весна 1919) вийшли в світ збірки творів молодих:

Павло Тичина: — „Соняшні кларнети“; Яків Савченко: „Поезій Том 1-й“; Михайло Семенко: „П'єро задається“, „П'єро кохає“, „Девять поем“; Володимир Ярошенко: „Світотінь“; Клим Поліщук: „Поезій том перший“ і дві книжки оповідань: — „Серед могил і руїн“ і „Тіни минулого“; Олекса Слісаренко: „На березі Кастальському“; Дмитро Загул: „На грані“; книжка новель Галини Журби, книжка новель „Шуми Весняні“ талановитого імпресіоніста М. Івченка, Антона Павлюка: „Сумна Радість“, — поезій том І. Із „старих“ — піонерів згадаю кн. М. Рильського „Під осінніми зорями“ його поеми та М. Філянського.

Молодий рух виник і розвивався на початках, як стіхійний процес зросту творчих сил збудженої нації, не маючи якогось певного свого програму, а живучи лишень музикою передчуття, музикою руху укр. мас народніх.

В який програм і яким програмом створено найбільшим з молодих Павлом Тичиною отакі рядки: — „Червоно-синьзеле-дугасто, — сказали всім здрастуй?“ і усе створене ним пізнійше — від цього віршу?...

* * *

Як уже згадував, задумавши „Білу Студію“, молоді почали організуватися. Через внутрішні незгоди, навіть велику ідеольогичну розбіжність межи окремими авторами, — „Біла Студія“ не вийшла, бо частина співробітників забрала свій матеріал. Замість неї виходить скорочений: „Літературно-Критичний Альманах“, в якому помістили свої твори найбільш відомі з молодих, і організовується тоді ж, в початку 1919 року, перша організація молодих „Музагет“. „Для захисту літературних змагань молодих від нападу критиків-ветеринарів, в імя протесту проти трафарету в літературі та зближення до тем і обріїв світової літератури“...

Перший твір цього обєднання „Музагет“ (одно число проектованого місячника) виявив велику творчу здатність музагетців, та дав низку призвищ і праць, які обіцяли багато в майбутньому. На жаль в несприятливих умовах здоровий творчий грунт утік з під ніг усієї нашої культури і дав велику і непродуктивну діференціяцію та занепад новоповсталих гуртків. „Флямінго“ товариство Семенка і його учнів, „Гречкосій“ — таке ж товариство уже не футуристичне, а народницьке — Клима Поліщука, „Музагет“ — під проводом Павла

Тичини та Дмитра Загула, „Зшитки Боротьби“ (вийшло 2 числа) — Гната Михайличенка, Василя Чумака, В. Елана, М. Любченка; усякі инші проєктовані товариства, усе затримане і звязане політикою дня, що часто навіть і не виявили того, за що мали змагатися!

Усе ж надії були великі, бо „молоді“ завзято взялися за працю.

В 1919 році літературний рух був досить жвавим, — хоч представники пролеткульту і його провідники на Україні „офіційні діячі офіційного уряду“ поет Натан Венгров і критик Валентин Рожіцин (обидва річ ясна —російські письменники) називали українську літературу „етнографією“ — за що був виник у Київі певний скандал, який дав перемогу „на зовні“, „справедливих вимог“ Українців. Всі поети в той час (усіх націй) були об'єднані в „Цех Поетов“ при відділі мистецтв при наркомпросі. В „цехові“ вони сходилися, там же відбувалися прилюдні читання, діспути над ними (критика слухачів), там же найбільш симпатій публіки дістали Українці. Так напр. поет Володимир Ярошенко дістав за свої вірші першість на прилюдному читанні, як і завше, — більшістю голосів присутньої публіки. Але, змагання по-волі стали сходити ні на що і лише „Мистецтво“ — тижневик, що виходив три місяці, один в останнє зібрав навколо себе усі дійсно творчі сили і зробив велике діло виявлення лиця молодого руку. Нині усі об'єднання молодих розвіяні як уламки космічної пляцети, і кожен з „молодих“ знов змагається на власні сили й талан, хоч спільність інтересів явна і очевидна, що дає надії на краще майбутнє.

1919 рік дав і взяв трьох з гурту молодих. — Надзвичайно талановитого „батька дінамізму“ — поета Василя Чумака, та імпресіоніста Гната Михайличенка, роман якого під наз.: „Блакитний роман“ (по смерти виданий — 1921 р.; маленькі уривки з нього друкувалися в „Мистецтві“).

Обох їх, як українських боротьбистів розстріляли денікінці в Київі в листопаді 1919 року! Передчасно на тиф, в осені того ж 1919 року помер в Київі при денікінцях Володимир Кобилянський, залишивши нам книжку поезій своїх: „Мій дар“, що вийшла по смерти. Ще окрім згаданих книжок — Дніпросоюз видав цікавий альманах „Негативи“ та вийшов альманах „Трьох“ (О. Слісаренко, М. Любченко, та М. Семенко). Далі видавнича продукція на всім просторі України вмерла і за час від 1919 року до останніх днів маємо лишень альманахи: „Жовтень“, „Вир революції“ (обидва носять більш політичний характер, а ніж стоять на грунті суто-літературних, вільних партійних програмів, шукань). Видано ще другу книжку поезій Вол. Ярошенка: — „Луни“, —

другу й третю книжку Пав. Тичини: „Плуг“ і „Замість сонетів і октав“, другу книжку поезій Якова Савченка; поезії Вал. Поліщука, збірку поезій В. Чумака, збірку поезій В. Еллана, (Еланського) та два числа журнала „Шляхи Мистецтва“.

* *
*

В кінці нарису кількома словами спинюся над кождим із згаданих авторів, аби хоч трохи виразнійше закреслити їх літературні обличча.

Найбільший — Павло Тичина. Поет молитовного екстазу досить поміркований сімволіст, яскрава творча індівідуальність, вперто шукаюча своїх шляхів. Збірка збірок його „Золотий Гомін“ видана у Львові есть приступною читачеві. Досить згадати: —

Проходила по полю —
Зелене зеленіє...
Назустріч Учні Сина —
Возрадуйся, Маріє!

Возрадуйся, Маріє!
Шукаємо Ісуса!
Скажи як нам простійше
Пройти до Емауса!

...Ідіте на Вкраїну,
Заходьте в кожну хату,
Ачей вам там покажуть
Хоч тінь його роспяту!

Досить згадати його „Плуг“, „Пастелі“, „Скорбна Мати“, „В собор“, „Думу про трьох вітрів“, „Ой у полі тополі“, „Окремі Антістрофи“, щоби з'ясувати собі велику вартість і красу його творів.

* *
*

Яків Савченко, — сімволіст, поет без віри в сонце, поет ночі і тьми, песіміст, що кинув виклик старому світові в імя знівеченої сучасністю людської душі. Поет дуже своерідний в свойому стильові і в силі і ляконичности своїх виразів і образів. —

Пливе як жах! Звідтіль клекоче!
Стоїть німим життя моє..
Як буря, вдарить злива в очі,
Річками хлине і заллє!

Але в душі благословіння:
Молюсь, упавши на піски!
На зливу тьми — моє проміння,
Назустріч ночі блискавки.

Так він говорить про сучасність.

Читай ночами мудрі книги
І світлі книги про блакить!
А серце сніг. А серце з криги
Бездушним каменем лежить.

А серце вірить тільки в чорне!
Не прагне більше Голубінь.
Страшне, Суворе, Необорне
З мечем під вікнами стоїть!

Він звертається усім творчим лицем в передчуття майбутнього: —

Стоїть як віск. І скорбно плаче!
Один між трупами піду.
Вгорі Червоний Ворон кряче
На кров. На бурю. На біду.

І як промовить тій Пустині —
Чи дзвоном арф, — чи криком труб?!
Із Білих Земель в Чорне кинув
З Душею Чорта Кроволюб.

З Душею Чорта що він бачить?! —
(А Дань із Білих Лілій дай...)
Тужи на Камені, Жебраче,
В останнє кровю заридай!

Хіба ж Йому стоять на герці? —
Як би й посмів — сліпа Борьба!!
Тумани стеле Ніч на Серці,
А над туманами Журба!..

Комусь Далеким Скорбно плаче!
На Білі Землі хочу знов!...
Вгорі Червоний Ворон кряче, —
Червоний Ворон чує кров...

Закидають йому риторічнись і вузість тем, але другий

том (1921 року) показує великий поступ автора по узятих і закреслених ним ще в першій книжці стежках.

* * *

Дмитро Загул. Сімволіст, ніжний лірик з удосконаленою технікою, поет боротьби дійсности життя і мрій, — Марії і Мари — Марути; велика сила, що багато обіцяє в майбутньому.

Чи не марні, марю мрії
Коли стільки вже століть
Постать матері Марії
Тут примарою стоїть?

Ледво чути скорбний голос... —
Я примарою умру.
В мене ж й серце роскололось
На Марію і Мару!

З них одна одна стоїть марою
Під раменами Хреста; —
Друга гострить ясну зброю: —
Вирушати на Міста.

Скорбно слухає Марія
Ще нечуваних пісень! —
Малинова наша мрія,
Наш воскресний день!

З гордим прапором Марута
Серед натовпу пливе:
Пропадай стара отруто,
Ми п'ємо нове!

І мені, як часом, сниться
Зойк заплаканих зозуль...
Та яснійше сяє криця
Під ударом куль.

Ви обидві русокосі
І один над вами Бог!...
Будьте так, як були досі: —
Серце в вас обох.

Усі його поезії як оця „програмова“, данина або Марії, або Маруті, — роздумування над цими темами, що стали для його лейт-мотивом, словом вічности.

Десь високо над землею носить доля наше щастя,
Та ніколи нам не вдасться опинитись там...
Ми споріднені з землею, розрослися в ній корінням,
Ми лиш котимо камінням. Не злетіти нам!

Десь за тридевятим морем, тридевятою горою —
Під заклятою скалою спить крилатий змій...
Як потвору ту поборем, то розлучимося з горем,
Наше щастя метеором спалахне, як стій.

Як би крила в нас орлині, як би очі соколині,
Того змія в цій хвилині ми знайшли би там...
Та даремно: ми безсилі, ми глухі, сліпі, безкрилі
Свого щастя до могили не здобути нам.

Він завше ніжний і тихий песіміст. І коли пробує славити червоне життя і „обявляє війну білим лілєям, бігоніям білим, це в нього виходить схематично-роблене, не таке, як оці сумні пісні про розколоту Марією та Марою душу.

Наші Едеми тільки фантоми...
Хто скаже де ми, хто скаже хто ми?!..
Ми що шукаємо стежки в Едем
Ох, ми не знаємо звідки ми йдем.

Ми сілуети над Ахеронтом,..
Всі ми поети з Кантом і Контом
Вічно блукаємо в царстві примар,
Правди питаємо в сонця і хмар.

Правди! Навіщо? Раю? — для кого?!..
Для Єльдорадо нема воротгя!
Правду найвищу киньмо для Бога? —
Наша розрада сон і життя.

Або іще один глибоко-вдумний і ніжний вірш поета:

За непроглядною заслоною живуть такі як я,
А тут чужою, незнайомою сумує день і ніч
Сумна душа моя.

Я бюся з тою перепоною вже сотні тисяч літ:
Та думкою німою, нерухомою не можу вибитись
В потамтобічний світ

Чи хто руками міцно-сильними зірве заслону з царства дня
Хто дасть мені війтися з вільними, з такими вільними
Як був колись перед віками я?!..

Або: —

Так любить душа одинока
Далекий і тужний мотив,
Журливе дзюрчання потоку
І шелест пожовклих садів.

Крізь шибку малого віконця
Так любо дивитись мені,
В ту мить, як по заході сонця
Конають кріваві огні.

В ту мить я пригадую знову
Колишні щасливі часи,
Пригадую давню розмову, —
...Про що шелестіли ліси.

І знову в душі невеселій
Встають верховинські згадки,
Ліси, полонини і скелі,
І хвилі гірської ріки.

І знов прочуваються дзвони,
Що линуть над рідним селом —
І довго душа не холоне,
Шепоче вечерній псалом.

Уже досить наведених цітат, щоби зрозуміти і уявити собі великий талант, великий біль душі і велику техніку їх автора, що „з зелених гір“ Буковини прийшов ридати над Марією в просторах України, схвильованої революцією.

* * *

Ніжна і глибока символіка Олекси Слісаренка, який ще не з'ясував собі остаточно своїх шляхів вражає чулістю та глибиною відчутого:

Черничка

Чорними бруньками
Ряснів гола вільха...
Ой, як би весняними стежками
Не дійти до гріха

На проталинах під наметами
Фіялково дивиться весна... —
Роскинув золотими тенетами
Хитрощі сатана.

Забрунились галузі вишні,
Сонце зомліває на землі...
Облуду на душі грішні
Наводять сили злі.

Без угаву лопочуть галки...
Пішла б послухала їх веселий рій! —
Та небезпечно самотно рвати фіялки
У гаю Христовій молодій.

А за брамою широкими полями
Весело розбігаються шляхи...
Ой, як би веснянимн шляхами
До мене не прийшли гріхи.

Ніжна простота у нього злита з глибоким почуттям української природи і переплетена, як жовтим листям в осени, символістичними образами, що малюють стан душі сучасника. Останні його речі показують, що автор взяв не властивий йому тон, почавши творити футурістичні „електропоеми“, хоч вірші уміщені в альманаху „Жовтень“ показують таке знайоме і дороге властиве лице цього великонадійного справжнього поета...

Ось одна з останніх поезій його, не підгонена на копил літературної теорії, чи якоїсь догми „дінамо-творчости“. —

ПОСУХА.

Вогнений змій пожер вохкі тумани,
Косою вбийчою нестигле жито косить...
Потріскалась земля, ятряться чорні рані,
Гудуть у маревах молитви стоголосі...
То йдуть з корогвами збентежені селяне,
А вітер не хитне засохле в полі просо..
Вогнений змій полотна вогнеткані
По тропах розстила і п'є жадібно роси,
І глушить на устах молитви покаянні,
А жито засиха. Давно посохло просо..
Чорніють пащами землі прокляті рани
Коса ж вогнена косить, косить...

* * *

Шовкові брови трагічно зламані
Озера — очі таїна вкрила..
У морі чорному на білім камені
Чиїсь жорстоко підтяті крила.

Шляхи у таїну що мить розшукую,
Трагічну зламаність збагнути хочу я...
...Ой, ворог хижий стрілою-мукою
Мене у серце смертельно влучує.

Дум невідрадність, неначе камені,
На душу впала страшною силою...
...Чиї то керми довчасно зламані
Рин прибережних дійшли за хвилею ?..

Ключи від тайни у морі сховані...
Давно загублено шляхи у вирії...
...Ридають-квилять раби приковані
На білім острові до скелі сірої..,

ХРЕСТИ ПРИДОРОЖНІ.

Над шляхом похилилися придорожні хрести
Давно поставлені людьми побожними.
Немов зібралися вони кудись іти
І застигли нерухомими подорожніми...

Над шляхом кряче ворон про свою душу неспокійну,
Над шляхом пролітає вітер і підіймає пил.
А хрести справляють якусь службу тайнодійну
Над порохом розпорошених сил.

Хрести похилені живуть в думках трівожних.
Як чорною ковдрою ніч застеле шлях,
Хтось жалібно скиглить у бур'янах придорожніх
І блукає — неприкаяний, по полях.

Дівчата у свято хусткою обіпнуть Спаса розіп'ятого,
Хрести уквітчають волошками прочане побожні,
А вони стоять в очеканні Вістника Крилатого,
Віками нерухомі подорожні.

---

* * *

Володимир Ярошенко, що почав з модних в російській модерній поезії мотивів:

Томлені душі по місту блукають
Холодом вулиць знесилені вкрай.
Їх Безнадійність і сум колисають,
Їх колисає одчай.

На передодні томлення і муки
Страсне бажання — кинуть туман:
Їх заморочить гамору згуки.
Ниючий біль обезкровлених ран.

Підуть у зіми сині і білі,
Підуть в пустелю жовту, німу, —
Стихнуть їм очі посоловілі
Випустить кермач керму.

ціла перша збірка, як уривки з поеми про каяття, блідість і замріяність неясну: —

Бліднула смужка далекого заходу,
Дими пахучі землю овіяли,
Віяли втіху, мовчазність і лагоду, —
— Плід, що не сіяли.

Я захитався, огорнутий нігою,
Хутко зірвався зорею криштальною,
Блиснув на небі посмішкою, втіхою
— Путтю дзеркальною.

Я оповитий межею астральною.
Грації злюбленець, жертва ажурности —
Звязнув в безмежности квіткою бальною,
Промінем жовтим в вечірній безжурности...

Такими досить ніжними і сальоново-грацийно щирими поезіями, що зайняли в нашій модерній літературі своє окреме місце, зазначив свої напрямки і закреслив талановитість свою. В останній час, в збірці: „Луни“ В. Ярошенко навернувшися до суто-українських мотивів, набрав образів і порівнянь з життя українського простору, тепличність поезій першого тому дала місце більшому і життьовішому, здоровійшим і кращим мотивам:

Забуяють жовті води
Підуть димним пасом —
Коли літо дивну вроду
Виколосить Спаса.

Тоді хмари, підіткнувшись,
Добілять полотна...
І непевно озирнувшись
Гляне осінь злотна.

Або:

На чотирі вітри піду
Проти Бурь випну груди
Одімкнуть списи кров руду
І тиша луни розбудить.

Заблисне далеке місто
Шпилями і маківками,
Хрестів церковних намисто
Візьметься блискавками.

Постукаю у браму патерицею,
Як перехожії старці,
І станут хмарою над столицею
Сполохані горобці.

Тут вперше і простіще він заговорив про життя, а не оперує образами і мотивами „грації і влюблености" салону та його блідого смаку для блідих, анемичних панн.

Правда. Так, як грався він раніш певними ефектами на бально-сальонові теми і бавився мотивами грацийної закоханости і грацийної фільософії, — так тепер він бавиться талановито і впевнено образами узятими із життя більш реального і близького до грунту:

По небі не хмари, а клочча
Білої з сірим бавовни...
У повітрі зойки сорочі
І далекого грому одзвони...

Випнулась в небі веселка —
Дужка святого цебра, —
Нанизана на коромиселко
Райдужних кольорів гра.

Тілом припавши до броду
Воду ссуть із ріки, —
Біліх туманів зі Сходу
Пухкі павуки.

Зимно під вечір травневий,
Коли після дощів
Сонце пірне в плавневі
Кущі.

Або

Пропахли не тільки руки,
Волосся пройшло і очі...
Полинем, любистком і рухами
Ночі.

Там ходять тільки омани,
Ворожба, сновиди й навроки —
Де в болоті одбилось в тумані
В трясині одиноке,
Червоне, як рана,
Місяця око.

В цьому перекиданню, в цій грі перлами починають прокидатися глибші мотиви, і це нам дає надію на те краще, що дасть в майбутньому автор, коли розвине теми своєї творчости: —

До неба фіялкова риза
Півколом зірками приколота...
І сіється золото сизе, —
На землю, — прозоре золото...

Тумани на вітрі протряхли
В степу, по-над шляхом синім...
Мої руки і ноги пропахли
Гірким і солоним полинем...

Я обвітрив обличча і груди,
Засмагли плечі і руки...
Там ходять лисиці і люде: —
Де стежки повзуть, мов гадюки.

Де ходять медведі і звірі,
Там шляхи прямі і широкі...
У небі, в фіялковій шкірі,
Горить половина ока.

* * *

Ніжний, глибокий естет Микола Терещенко звернув на себе увагу окремими віршами, роскиданими по ріжних періодичних виданнях:

Як сутеніти почало в долині
В останнє Авель відімкнув уста;

В останнє радив кинутій дружині, —
Аби ішла з дитям на гори сині, —
Щоб ждала там Голготського Хреста!

Коли завіси розірвались в храмі,
Ісус в останнє матері благав: —
Аби тужила завжди у нестямі,
Аби плела віночки Райській Брамі,
Аби плела віночки з квітів й трав.

Коли останній Суд, я заклинаю
Аби, нарешті, душу роспясти, —
Убить між піль журбу безкраю, —
А мужності моїй хвалу нести.

* * *

Вогні революції почав і скінчив Василь Чумак: —

Це джерела горінь?!
І на зорньому тлі революції
Тільки тінь, тільки тінь —
Це джерела горінь?!

На кордоні досягнень,
На кордоні останнім —
Кожний шати зодягне,
І поборником стане...

Дійсно! Пішов від нас девятнадцятилітнім юнаком, — поборником, полишивши велику щирість і ніжність своеї душі: —

Моя свічечка — жертва вечірня
Несміливо зажмурює очі...
Фіміам, таемниця надгірня,
Хтось молитву нечутно шепоче...

Хтось про горе росказує Спасу
І гучні одкладае поклони...
Вонми, Господи, грішному гласу...
Свічечки. Молитовні дзвони...

Вимережить пісню — голубині крила,
Щоб у ній блакитно далечінь замріла,
Щоб у ній заграло шумовиння трав, —
Я слова таемні у степу зібрав.

Плюски — шелестіння — викінчені гами,
Я їх наче лялю тішив пелюстками.
Ясочок-волошок. Жайворонків спів,
І перлини-роси у вінки заплів.

І знялася пісня, — голубині крила,
Радісно-блакитно далечінь замріла,
Заблищали скалки, шумовиння трав...
На що ж мою нитку промінь розірвав?!..

Широко і повно тече повідь молодого збудженого, повного сил життя в його поезіях:

Розірвала краля мавка
Лляно шитий гомін—жгут:
Плине зграйно, плине плавко
Березневий каламут.

В перебіжнім шумовинні
Ланки — бризки марселез:
Хай загине, хай загине
Мрійновтома сонних плес.

В сонце цілять стріли — трави,
Сонце — в трави й буйний грунт.
Зручно, просто керму править,
Березневий каламут.

Як язичник відчував обряд старого українського свята:

Назриваю в гаю запашного зілля,
Запашного зілля, вибуялих трав;
З ясеню та кленів нарубаю гілля,
Лепехи нарвати побіжу на став; —

Клечанням обставлю, приберу кімнату...
Подивіться, мамо, хороше ж то як!
Усміхнуться очі. По-між тим у хату
Вечір завітає — стомлений козак...

Сядемо рядочком, заведем розмову...
Тиху, сумовиту і про все, про все,
Доки до віконця хусточку шовкову
Ніченька-черничка з поля донесе.

Усією збудженою ніжністю прийшов в революцію, що

кликала з могили український нарід і пішов на зустріч, як на могилу матері:

Сьогодня ходив на могилу матусі:
Ще мріє барвінок під снігом, —
Ще лози схилившися, лози у тузі —
Ще тихо.

А з бані блакитної проміне — шовком
Всі плямі, всі тіни зітерто,..
Матусю! Чекати лишилось недовго —
Весною умерти.

Прийти до коханої, любої нені,
Надовго, на завжди, до віку...
Принести їй пролісок, пролісок жмені
Без ліку...

Душу нам приніс, як проліски, і дав усім щиро пити красу: —

Білим жалєм вечір кинув тіни,
Білим жалєм, білий шум пороші...
Бо так рано одцвіталися черемхи і жасміни,
Бо так рано вяли білі рожі...

І коли червчатими стежками
Листопад пішов шукати марев,
Жемчуг квітів травневих замаяв пелюстками
Жемчуг туги, жемчуг білих чарів...

Тому вечір кинув білі тіни,
Білим жалєм білий сум пороші...
Бо так рано одцвіталися черемхи і жасміни,
Бо так рано в'яли білі рожі...

Або молитва його любови:

Стільки щастя, що боюся! Залоскоче, як русалка!
Шовковинками проміння перевяже, обове!..
Заполонить. Зацілує. Ніжно, ніжно. Палко, палко...
Всю жагу, — зоревий трунок, — пяний трунок ізопе!

Тільки мент! Уламок менту — блискавично-перебіжний
І не буде. І шукати, мов заказано мені...
Хочу знову! Хай полонить! Хай цілує палко-ніжно...
Усміхається проміння срібним жалєм на вікні...

Це був вищий і справжній дінамізм, а не той про який роздирають роти тепер галасливі балакуни, що забруднюють чисті, незаплямовані ще царини українського мистецтва, в яке вони лізуть „по наказу начальства" пророком грядущого хама, — з безграмотною мазканиною і безграмотними недорікуватостями своїх безграмотних сентенцій і мудрагелювань, — вважаючи що вони відкривають Америки і роблять для української літератури неоцінимі послуги.

Безпретенсійно, з глибокою ніжною задумою, лилися у Чумака його мельодійні, технічно й образово богаті поезії творені не теорією мертвою і книжною, а дінамізмом життя збудженого українського народу! Рух у нього таки дійсно горів і переливався у найменших річах: —

Ой там у полі, на обніжку
Тліє блакитний жар...
Нащо так рано метелику сніжку,
Нащо так рано з-за хмар?!...

Ой та й погасли тії хмарини! —
Змерзли волошки в межі...
Білий метелик лине і лине, —
Білий метелик сніжин...

Або повний життя і руху малюнок:

Цвітом яблунь засніжена стежка...
Білі, білі душі нарцисів...
На межі тиховійних узліссів
Перетнеться мережка...

Гомін буде. Розійдеться, тихий...
Білі, білі душі нарцисів...
На межі тиховійних узліссів
Засотаються сміхи...

* * *

Досить цікаві поези В. Еллана та М. Любченка, що заплутавшись у теоріях „дінамічної колективної творчости" в останні часи стали рішуче схилятися в бік програмової праці по догмах футурізму та писання поезій „на случай"...

* * *

Цікавою єсть дійсно талановита постать Михайла Семенка, який широко непризнаний лишень тому, що теорія футурізму

якою він живе, — і життя міста — яке домінує специфічно в його творах, такі далекі і енгармонійні в стіхійному процесі збудження українського села, як творчої сили нації.

Михайль Семенко, скрипач, — загально признаний єресіярх українського футуризму. Переважно удає з себе безтурботного Гамена, але досить часто забиває собі голову глибокодумною асфальтово-бензиновою фільозофією, залюбки проявляючи при цьому надмірну балакучість.

В поезіях, вільних від реторики, проявляє багато безпосереднього свіжого почуття.

Пригадуючи нічну пригоду на приморському бульварі щиро признається:

„Мені подобається ясна ця дівчина
До панчох“.

Та сама дівчина, про яку далі з тією ж підкупаючою одвертістю згадує:

„Чудову дівчину, раптову дівчину,
Я не кохаючи цілував“.

Иноді Семенко буває трагічним, навіть переконуюче - трагічним:

„Люблю, коли ми ображені
І розходимось, як чужі, —
Розходимось недоказані,
З трівогою в душі.

Розходимось і знову стрінемось —
Це ж міф, що ми чужі!
Ми обоє — подумай — де ми дінемось —
Скажи?“

Улюблена оселя цього бездомного духа („Дух мій абстрактно і конкретно розвіявсь вітрами“) — асфальтове, бетонове місто, просичене бензином, оглушене трамвайними сіренами.

Наївно гавкали цуцики
Біля стовпів афіш.
Гипнотизували електричні гудзики
І замість прани вживали гашіш.

Місяць пролазив стримано
За окреслення темних будов, —
Фізіономії були смертельно скривлені,
А на тротуарах була кров.

І ніхто не знав що це за містерія
І в гарячім живчику злилися всі віки.
І притуливсь до землі знищено на сквері я
І всі виходи було замкнено на замки.

Іхтіозаври в скажених рухах
Мстились за зневажений сон, —
І були страшенно розгнівані епохи,
І стежив за порядком полісмен.

Дивовижна органична неспорідненість Семенка (музики!) з ритмом, ворожість його духові музики.

Не знаючи жадних богів — (крім себе самого, і то лише умовно, — аби була приключка для складання поезій про себе) Семенко засуджений протоколювати міиську вулицю, довго аналізувати себе. Але а - ритмічна, може навіть проти — ритмічна фактура його вірша безсила відтворити інтуїцію, оживити довгі — н — тисяч метрові „фільми“ його ,,ревфутурпоем‘‘.

Відчуваючи це, сам він документує свою а — ритмичність, майже пояснює:

„Вискочив. Загудів із ночі
Осліпив очима електричний звір.
Збив душу з ритму. Блиснув. Засипав очі
Гуркочучий бензіновий звір.

Хто, хто ще закоханий в пожаря,
У кого серце стискається, спостерігаючи дим?
Місто тремтить під залізними ударами.
Місто оповите покровом густим.

І коли настане ранок. І коли розійдуться хмари,
І коли оживе реально геніяльний труп, —
Заворушаться в сяйві засліплюючі тротуари
І розпадеться безбольно віковічний струп.

Пароплави й експреси, регульовані волею
Розмережать шляхами чорний спрут — централь.
І заквітнуть будови, винайдені координованою силою,
І закриє фільозоф книжку, і зарішучить, — це спіраль.

Загуділи всі сили і всі фрагменти
Потоком ревуче — злим.
І затремтять бетонові постаменти,
І стане над містом дим.

Мійська любов у зжовклих скверах:

Цю осінь я заблужусь в муках
Серед жовклого листя заблужусь в коханні.
Я заблужусь в коханні,
Заблужусь в коханні, —
В осінніх муках.

Ви почуваєте? Моє серце в блуканні —
По тихих алеях з опалим листям безрухим.
З жовтим, безрухим —
З листям безрухим
В самотнім еднанні.

Може знайду, знайду в осінніх згуках —
В осінніх свистах, в тоскнім знайду сподіванні.
В тоскнім сподіванні —
Тоскнім сподіванні
В осінніх муках.
Цю осінь я заблужусь у муках.

Пише про себе: „Я“ —

Безсловні мотиви в душі колисанок
І привидів білі вітрила.
Нераз мене крила безкрилих співанок
До дна охопили.

Я — пісня. Я — крила. Я — дзвонність акорда.
Без світла свічуся. Без слів — я орел.
І що мені ранок? люде? погорда? —
Я владарь беззмінний залюднених скель.

Часом „П'еро задається“: —

Як гарно почувати, що я — сильний,
І що мені належить світ.
Як гарно бачити, що мій шлях — вільний,
І що усі біографії — шаржовий звіт.

І хто зважиться піти зі мною поруч?
І хто розсміється над безглуздям хмар?
Як весело, коли я опускаю штору,
Як весело, коли зі мною гуляє бульвар.

Як вільно я тримаю руки в кишенях,
Який непримушений мій беззлобний зір.
Ви розумієте? Не має піску в жменях
В гороховім костюмі звір.

„Футуризує“ надто лірично може...

З самого ранку, з дня капали сльози.
Переплакав день лише над вечір.
Заспокоївся, кинув канючити і хлюпати погрози,
Хусткою втирає очі й походжає по сквері.

Трамвай веселий блискає в темних калюжах
Привітно дивляться на вулицю ілюзійні фойє.
Чому ж ти тужиш
Серце моє...

---

* * *

Постать талановитого поета і белєтриста Клима Поліщука вимальовується теперь зовсім ясно, — останньою збіркою поезій „Звуколірність“ (Станіславів. 1921 р.) він нарешті закреслив свої шляхи і виявив своє небуденне творче лице.

* * *

Почав К. Поліщук від вогнистих гімнів великій творчій сучасности, ритмом, що горів міліоновим блиском і бігом днів сучасности:

Славословмо палаючий день!
Заклинаймо залізо і мідь.
Упиваймося дзвоном пісень
Спопелівши на серці злу їдь.

Будьмо тихі і ніжні в душі!
Будьмо смілі в заклятих ночах,
Будьмо чуйні в чекальній тиші
Засвітивши надію в очах.

Он склепіння небесне дріжить,
Он простори зітхають в громах.
Ми ж, — но маєм одну тільки мить,
Як руки рознервований мах.

Славословмо! Прийдемо на грань.
Заклинаймо! Всміхнеться життя.
Наша черга у низці завдань,
Наша воля є змістом Буття.

Поезія і поет стали в иншу площу,—вернулись до реального, хаотичного, палаючого життя, простими і надто близькими, навіть звичайними на зверхній погляд словами створено чудовий, вічний образ краси, — поезії сумної сучасности нашої: —

Вірить? — Не вірить? — Знаю.
Хтось переможе когось.
Смілими співами раю
Стислося серце чогось.

Кров? І за кров є заплата.
В лоні розгніваних хмар
Мають обривки пляката,
Мріє червоний димар.

Лиця похмурі на сході,
Чола задумливі тут. —
Більше не треба їм. Годі.
Годі гартованих пут.

Вийду із горя веселий.
Стану на Соняшну Путь.
Крикну на стомлені села:
Сонні. Вам сонним не буть.

Полумя збройно розгорну,
В небі роспалю огні, —
Вічно безумне і чорне
Кине прокльоном мені.

Або:

Гей, виходь, кошлатий звіре!
Місяць сонце поборов.
На полях, без краю й міри
Розлилась пахуча кров.

Смак твій знаю. Волю чую.
В пітну вовну топлю зір.
Я з тобою вік вікую,
Мій крівавий, злобний звір!

Срібло—роси—Вітри—сльози—
Поле — межі. Трави -- гниль.
О, мій звіре! Боже! Боже!
Як летить крівава пиль.

Йдем же разом, Рідний Звіре!
Місяць сонце поборов.
На полях ридають ліри,
На полях Червона Кров.

К. Поліщук блискучий в піснях про сучасність, — і йому належить велика честь бути поетом реального, суто-життьового в нашій новій поезії.

...Як згорить останнє—стану сам,
Захвилює мізок дума дум.
Більше не всміхнуться зорі нам,
Більше не озветься смертний шум.

На шляхах шляхетних поривань.
Серед злоби, згуби і біди,
На вогнях безрадісних змагань
Заїскряться Вічности сліди.

Блідосрібним рожам стане жаль
Як між ними ляжуть черепи,
І роскаже пісні чорна даль,
Як вмірали велити й раби.

О, мої безщасні і святі,
Блідосрібні рожі, — мрійні сни. —
Догорають їскри золоті,
Замітають слід мій буруни.

* * *

Або оцей спів еміграції.

З краю рідного — в лоно пустель.
На чужі береги від чужих.
До хмурих, скрівавлених скель,
О, як тяжко для нас і для них.

А за нами сліди від туги
Викликають ряд зоряних стеж,
О, прокляті кати й вороги!
Вам не знати накреслених меж.

Ми пройдемо дорогу страшну,
Поцілуєм останній поріг.
О, вітайте ж майбутню Весну,
Хто осінній туман переміг...

Не видумує теорій і не пише по них сухотеоретичних римованих рядків.

Бере шматок життя і творить казку:

У снах руїни мої лілеї, —
В полях надійні квітки зітхання, —
Я жду покірно у мавзолеї
Свого кохання.

Бренчать і грають чиїсь гітари,
В минулім чуйні, хвилясті далі,
По кладовищах поклались чари
І ранні жалі.

Чутно, як серце трівожно бється,
О, встигне радість спожити трунку.
Вечірня зірка сама сміється
У поцілунку.

Прости за зимність сумну на чолі.
Радість світанку у мавзолеї.
Мому коханню вогнистість болю —
Мої лілеї.

* * *

Дві останніх його збірки оповідань: „Червоне Марево“ та „Манівцями“, — а так само і великовартістний і своєрідний роман „Отаман Зелений“ — глибокі і цікаві своїм змістом, та варті пильної уваги дослідувача і читача.

* * *

На жаль, нічого конкретного не можна сказати про мало знані нам постаті пробуваючих на „тім боці“: Косинки, Осьмачки, Дударя, В. Поліщука, Г. Шкурупія, О. Сосюри, Стасенка, О. Скляренка, Гурія, Атаманюка та инших, про яких доходять до нас протирічні чутки, та окремі уривки праць їх, які виявляють часто небуденний і вартий більшої уваги талан авторів. В закінчення іще раз треба згадати надзвичайно талановитих: — Йосипа Зоранчука та Михайла Івченка, які ще в 1917 році звернули на себе увагу, та нову силу в нашій літературі:—Галину Орлівну, — як реформаторів нашої прози.

* * *

З початком цього року вперше пробудився модерний рух на просторах Галицької України, і орган цього руху „Митуса“

(вийшло чотирі числа) неясно закреслив постаті талановитих і надійних: сімволіста, — учня Якова Савченка — Василя Бобинського; неясного ще в свойому літературному напрямку — О. Бабія; Юру Шкрумеляка, що став досить цікаво і вдатно на шляхи нових літературних шукань, — поетів: М. Обідного, Б. Лисяньського, Б. Гомзіна, — белетристів Антона Нивинсько кого та Ф. Дудка.

* * *

Цікавою появою єсть видання альманахів виданих т-вом „Русалка“ під назвою „Русалка“, — що об'єднують навколо себе молодь, та таборовий журнал „Веселка“.

* * *

Молодий рух на всьому просторі Української Землі довів своє право, свою вартість в життю, і будемо сподіватися, що близький час, коли з'єднані змагання усіх молодих, зіллявшися з духовим стремлінням великого колєктиву українського народу, не стернею від окупацій та навал, а золотою нивою буятимуть в блакитних просторах незміряної України!...

Старе в письменстві зробило своє і вмерло, як вмірає всяка школа, уже завдяки тому, що догми її непорушні і обовязкові, а життя єсть рухом і поступом! Велике життя одбивається в люстрі мистецтва, і нове життя мусіло мати його, і має у нас, — в новій українській поезії, що носить в собі правду сучасного і передчуття Великого Майбутнього!...

Прага, 20/VI. 1922 р.

Михайло Мухин.

ГОЛОДНА ПОЛІТИКА МОСКВИ НА УКРАЇНІ.

Прагматична студія.

Наркомземам,
Опродкомгубам,
Продревтрибуналам
— присвячується.

I.

В середині літа минулого року виявилася повна загибіль урожаю від посухи у південних, приморських губерніях України, а також часткова загибіль урожаю на Лівобережній Україні.

Це явище було цілком своєчасно помічене, але жадних практичних висновків з цього російські окупанти України не захотіли зробити.

Совітський уряд, не гаючи а ні хвилини, звернув всю свою увагу, а також увагу цілого культурного світа — на Надволжа. Про голод на Надволжу заговорили всі відразу, його не брано під сумнів, його одностайно визнали всі без жадних вагань, російські і чужоземні журналісти захоплююче змальовували жахливі подробиці голодних страхіть Надволжа, діти з Надволжа широкою хвилею потекли на не менш загрожену голодом Україну, ця хвиля котилася подекуди й далі на захід (докотилася навіть вона і до Чехословаччини).

Про Надволжа роспиналися безупину духовні та державні правителі Москви. Вся Європа, починаючи з робітничих організацій і кінчаючи королями та папою римським, заходилася збірати та висилати щедрі пожертви для Надволжа. Америка з усім гігантським апаратом своїх філянтропічних організацій і з своїми величезними матеріяльними засобами одразу перебрала справу організації сталої допомоги Надволжу до своїх рук. Ліга Націй, в особі Нансена, також звернула пильну увагу на Надволжа...

І от, не вважаючи на велику віддаленність Надволжа від портів Балтійського та Чорного моря, на перекір нечуваному занепаду транспорту в Совдепії, голод, після упертої боротьби, переможений на велетенських просторах Надволжа від Вятки та Пермі до Астрахані та Оренбурга.

Осіння засівна кампанія 1921 року була проведена на Надволжу просто блискуче. Правда, там не було зовсім жадних запасів місцевого зерна для засіву осінньої площі але совітська влада зуміла подбати видерти для порятунку Надволжа зерно з голодної України і почасти з Сібіру.

Моськовські „Известия“ з дня 7 грудня м. р. подають

такі відомості про осінній засів в найбільш ураженій посухою губернії Надволжа:

„В Самарской губернии засеяно 416.940 десятин, т. е. на 16—17% меньше нормального осенняго посева, что же касается ярового посева, то есть даже возможность увеличить его на 90.000 десятин больше нормального". (На чий же рахунок була осягнена ця можливість?).

Після цього Калінін в „Известиях" з 25 грудня з почуттям щирого задоволення хвалиться блискучим переведенням осінньої засівної кампанії на Надволжу.

Отже, совітський уряд потрапив осягти, при енергійній допомозі заходу та немилосердному обдиранню України, певних успіхів у боротьбі з голодом на Надволжу. Це було осягнено або коштом України, або за кошт голодної України, яка впала подвійною жертвою, — власного неврожаю і, крім того, — неврожаю на Надволжу.

II.

Мусіло статися так, що голод на Україні, з огляду на ріжні „глибоко революційні міркування" був совітською владою віднесений до числа тих явищ, істнування яких офіційно не визнається, замовчується і взагалі цілковито ігнорується. Отже про голод на Україні а ні в Совдепії, а ні у вірячій большевикам Європі, нічого не говорили, не писали, цею справою не цікавилися, і, зрештою це все витворило таке зачароване коло, в якому здавалося, неначе на Україні голоду зовсім немає, а Україна, мовляв, традіційно „благоденствує" під мудрим керуванням совітської влади.

Коли питання про допомогу Надволжу було одразу поставлене на практичні рельси, вирішеня цього питання залежало лише від степені хотіння, лише від більшої або меншої енергії тих, хто брався організувати допомогу, а також в рівній мірі, від чисто технічних умов транспорту та постачання зерна та хліба з портів відкритих морей до далекого Надволжа, — то справа допомоги голодуючим приморським областям України фатально мусіла опинитися і в дійсности опинилася в цілком иншій, далеко не гуманітарній, площі

Логіка колоніяльної та колонізаторської політики Москви на Україні є така, що в залежности від неї, справа допомоги голодуючим на Україні, ніяким чином не може хвилювати або цікавити Москву та рабськи підлеглий Москві Харків.

„Викачати" з України все, та перевезти до центрального Московського району — для годівлі населення, на Надволжа

для засіву, — от які були дірективи Москви харківським комедіянтам та червоній армії на Україні.

Адже, коли б Раковський „зволив“ завчасу (як Горкий, Ленін, патр. Тихон, Прокопович та инші) звернутися за допомогою до Європи та Америки, — то південна, приморська, найтяжче навіщена невроржаєм частина України могла б цілком вільно оминути всі страхіття голодного конання — запорукою цьому було б все українське побережжа Чорного та Азовського морей від Дністра аж до самого Дону, всі українські порти: Одеса, Миколаїв, Херсон, Скадовськ, Генічеськ, Бердянськ, Таганрог... Адже ж ще в осени минулого року можна було дуже легко налагодити постачання хліба та зерна з цих портів до всіх приморських областей України виключно при допомозі кінського транспорту. Але про це пізно говорити тепер, коли, що правда, лишилися і моря, й порти, але вся худоба, на жаль, встигла повиздихати протягом минулої зіми.

В той час, як голодне Надволжа було в кінці липня минулого року звільнене спеціяльним декретом Совнаркома від усіх продовольчих податків, з населення України ріжні „продналоги“, „ударні продналоги“ і т. инше збіралися в потроєній кількости, червона армія крім того силоміць збірала також „добровільні датки“ для Надволжа. Голодні орди втікачів з Надволжа без упину прибували на Україну з кожним потягом із Московщини.

Серед брехливих донесень большовицької преси про те, ніби українське населення Київщини чи Херсонщини з захопленням, з радістю віддає свої „ізлішкі“ для голодуючих братів на Надволжу, зрідка проривалися нахабно тріюмфуючі, але цілком правдиві повідомлення, з яких легко можна собі уявити, як саме збірали хліб з України. От, наприклад, повідомлення харківського „Коммуниста“ з 22 грудня 1921 року:

> „Елизаветград, 19. XII. В целях нажима на уклоняющееся от выполнения продналога население организовано две специальные сессии Продревтрибунала. В уезде будут работать четыре сессии, разбитые на двенадцать групп“.

Треба зазначити до цього, що Єлисаветградський повіт є один з найтяжче уражених голодом повітів південної України. Представник Нансена на Україні, капітан Квіслінг на сторінці 11-ій свойого докладу дає для лютого місяця 32% тяжко голодуючого населення в Єлисаветградському повіті!

У цілій Миколаївській губернії, до якої належить Єлисаветград, і де, як повідомляли харківські „Вісти“ з 21 грудня м. р. губерніяльна комісія помочі голодуючим вже встигла у трьох лише повітах нарахувати 400.000 голодуючих, а для

збереження життя населення цілої губернії до нового урожаю та сама комісія вважала потрібним принаймні 6.000.000 пудів зерно-хліба, — в цьому ж самому Миколаїві друга большовицька установа під назвою „Опродкомгуб", що очевидно дбає про стягання з населення продовольчого податку, дає такі відомості про свою діяльність:

„Николаев, 20. XII. С начала кампании в Николаевской губернии заготовлено 1.400.000 пудов продналога. Следует собрать еще 4.500.000 продналога и 600.000 пудов помолсбора. Опродкомгуб от методов убеждения перешол к решительным действиям". (Харківський „Коммунист" з дня 23 грудня м. р.).

Так забирали большевики останні запаси хліба з найбільше потерпівших областей України, і, тим самим, штовхали їх в обійми голодної смерти!

Одеська губернія вже на початку грудня м. р. була в жахливому стані. Петроградська „Правда" з 9 грудня м. р. подавала:

„Специальная комиссия, об'ехавшая Приднестровье, отмечает ужасные размеры голода в одесском уезде. Дорога по пострадавщим местностям усеяна, начиная от самой Одессы, павшими лошадьми, на каждой версте не меньше 10 трупов.

„Зарегистрированы десятки голодных смертей и самоубийств в связи с голодом. Самопомощь отсутствует."

І в той самий час дбайлива совітська влада перевозить сюди тисячі москалів з Надволжа. (Харківські „Вісти" з 21. XII м. р. подають.

„Одеса, 18. XII. З Надволжа прибувають тисячі біженців. Між ними багато хорих на тиф. З кожного потягу здіймають по 20—30 хорих. Губернська нарада комітету допомоги голодаючим зазначає величезну навалу біженців з Надволжа. На місцях в користь біженців, обкладаються податками колективи, крамниці, млини, кооперативи."

Отже сама совітська преса документально свідчить про те, що у совітської влади є діти — Москалі та пасербки — Українці. У вимираючій з голоду Одещині, де між українським населенням „самопомощь отсутствует", московські окупанти все ж находять можливим розміщувати нових колоністів з Надволжа і ставити їх у привилейовані умови, в порівнянні з українським населенням, бо як бачимо з наведених повідомлень, новопривезеним з Волги московським колоністам забезпечене одержання допомоги на кошт голодних Українців Одещини.

На побережжу Азовського моря становище було вже в грудні — січні безнадійне. Людність вимірала, — Москва а ні пальцем не поворухнула, аби хоч зробити принаймні який небудь лицемірний жест. Про становище в цій області надзвичайно красномовно свідчить роспачливий заклик маріупольського повітового виконкому до всевладної Москви, якого, очевидно помилково, уміщено у ч. 5—6 „Бюллетеня Центральной Комиссии помощи голодающим при ВУЦИК“ (Харків 1922). З огляду на надзвичайну характерність цього документу наводимо з нього найбільш яскраві уривки, залишаючи мову орігінала, який написаний, як і все, що урядово пишеться в „У. С. С. Р.“ на офіційній, — отже — московській мові:

„Исчерпав все средства организации борьбы с голодом, доступные здесь на месте, исполнив все в отношении представления административным советским центрам сведений и данных о всех ужасах разразившагося здесь голода; в нестерпимых страданиях непосредственнаго созерцания голодных смертей; лишенные какой бы то ни было помощи от органов Советской власти здесь, вблизи, в уездном центре, — мы решились с мучительными вопросами: „Что же делать?

Как спасти одичавший, вымирающий, пустеющий от голода край?“ — обратиться в Советский всероссийский административный центр — в ВЦИК.

Край вымирает... Мы морально обязаны кричать об этом и требовать помощи для спасения края!

Население за отсутствием каких бы то ни было средств пропитания режет лошадей, питается кониной, доведенное до отчаяния население бросает насиженные места и уходит „куда глаза глядят...“ Край дичает, вымирает, пустеет! Здесь все, что можно было сделать в направлении борьбы с голодом — сделано: голодающие сорганизованы в союзы по борьбе с голодом, союзы выделили из себя Исполнительные тройки, выработаны инструкции по борьбе с голодом для районной и волостной комиссий и т. д...

Единственная надежда на помощь Государства — из Центра.

Если Центром не будет оказана помощь, хотя бы частичная, то в недалеком будущем ожидаются неслыханные явления... Помощи местным путем ни в коем случае добыть нельзя и большая часть населения обречена на жестокую голодную смерть... Дети бродят босые и голые в попрошайничестве, которое ничего не дает... Закрываются школы, ибо дети во время уроков падают от истощения в обморок.

Нужно ли приводить еще и еще выдержки из донесений? Полагаем, что нет, ибо не выдерживают нервы писать — переписывать эти ужасы.

Предполагаем, что и ВЦИК не нуждается в этом истязании, „в таком факирстве...“ Не надо больше слов, бумагу оставим для другого дела, бумагой не накормишь умирающих от голода. Если можете, сделайте движение в сторону реальной помощи голодающим... Помогайте, спасайте немедленно во имя лежащего на нас страшно ответственного нравственного долга перед населеним, отдавшим все Совреспублике и теперь вымирающим.“

29. XII. 1921.

Председатель Райисполкома и Компомголода Мариупольского уезда
(подпись)

Секретарь комиссии по борьбе с голодом IV района Мариуп. уезда
(подпись).

Трохи далі в цьому ж самому 5—6 числі „Бюлетеня“ уміщено доклад маріупольского повітового лікаря Марзеєва, який у кінці свойого роспачливого докладу вимагає: „в срочном порядке должны быть приняты следующие меры: 1) Мариупольский уезд должен быть об'явлен голодающим в полном своем составе, 2) должно быть прекращено дальнейшее взимание продовольственного налога“ (Бюл.“ 5—6 стр. 96—99“).

Можна сумніватися, чи вимоги маріупольського лікаря були виконані, але не можна не подякувати його за констатування факту продовжуючогося здирання з виміраючого повіту продовольчого податку.

Особливої уваги заслуговує ще одна подробиця: велика дбайливість совітської влади долею дітей з Надволжа, яких евакуовано цілими тисячами та розміщувано по державних притулках по цілій Україні. Всюди на Україні в грудні місяці м. р. улаштовувалися „тижні допомоги дітям з Надволжа“. У Єлисеветграді, одночасно з організацією додаткових сесій Продревтрибуналів, відбувався з 18 по 24 грудня м. р. тиждень „дітей Надволжа“. В той же час ніде ані словом не згадувано про дітей з південної України, неначе їх зовсім не було, або, скорше, не повинно було бути.

III.

В середині грудня минулого року, коли голодна смерть вже лютувала на добрій половині України, коли давно вже

був прогаяний час для закликання чужоземної допомоги, коли з українських голодних губерній вже вивозилися останні нужденні запаси — до Москви та на Надволжа, — тоді, нарешті, харківські володарі зволили ласкаво визнати факт істнування голоду на Україні. Це було зроблено за-пізно і нещиро і жадних реальних позитивних наслідків не потягло за собою.

15-го грудня, на засіданні VI-го „Всеукраїнського Зїзду Совітів“ Мануїльський заявив, що „вони“ примушені визнати, що „не має слів, щоби передати всю повноту руїни українського сільського господарства“, а в кінці промови безнадійно запитував: „Де вихід? Як вийти з цього положення?“ (Харк. „Вісти“ з 17-го грудня м. р.). Більш ніж смішно чути подібні запитання з уст представника влади, що довела колись багату країну до повної руїни, що робила це цілком свідомо, коли не навмисне, і, нарешті, удаючи з себе невинність, наївно запитує, як вийти з тяжкого положення, добре знаючи, що жадного виходу вже нема, крім одного — смерти міліонів українських селян, які неминуче загинуть в наслідок політики цієї ж влади.

„Дві слові“ про голод на Україні сказав на тому ж зїзді сам Раковський.

Він так почав свої признання: „У квітні місяці ми, товариші, з великими надіями позирали на зеленіючі оруна“, гадаючи, звичайно, реалізнути у свій час плоди з оцих самих „зеленіючих орун“ на користь Московщини, але з великих надій майже нічого не вийшло, і Раковський зазначає далі буквально слідуюче: „Тепер ми повинні схилитися перед непереможною дійсністю — визнати факт голоду на Україні“. („Харківські Вісти“ з 16-го грудня м. р.).

Після цих урядових заяв ніщо не змінилося у продовольчій політиці московських окупантів на Україні. „Нажим на уклоняющееся население“ — продовжувався. Вивіз збіжжа на Московщину — також. У січні б. р. Калінін, голова московського ВЦИКА, розпочав свої поїздки по Україні, підчас яких цей добродій доводив, що Україна все ще не виконала своїх обовязків супроти Надволжа. Лише совітська преса почала містити поруч з інформаціями про Надволжа також відомості про голод на Україні, про який до цього часу уперто мовчала, що безперечно робилося по наказу з гори. Ахматов у харківському „Хозяйстве Украины“ написав, що „украинское Поволжье не паника, а реальный факт“, а харківський „Коммунист“ (23 грудня м. р.) з робленою наївністю дивувався: „Действительно, кто мог бы подумать, что на сытое, ежегодно набухавшее хлебом Запорожье нагрянет

нежданно голодное горе, защелкает зубами, зашамкает высохшими деснами...“

Але продовольча політика ані на крихту не змінилася. Про це свідчить між иншим „Инструкция по проведению постоянной и регулярной помощи голодающим на территории „У.С.С.Р“, уміщена у збірнику „Постоянная помощь голодающим“. Справочник. Выпуск 1-ый (Харьков 1922), де на ст. 29-ій знаходимо слідуюче:

> § 7. При наличии дефицитов в губернии, т. е. при недоборе голодных пайков Губпомголоды обязаны принять самые героические и срочные меры к изысканию средств для покрытия дефицита полностью, дабы не нарушить всей системы распределения среди привязанных к У. С. С. Р. голодающих губерний.“

Цей убійчий для голодаючої України параграф „Инструкции“ стане цілком зрозумілим, коли ми пригадаємо собі, що саме значить вираз „привязанные к У.С.С.Р. голодающие губернии“. Справа полягає в тім, що Москва ще в липні—серпні мин. року „привязала“ кожну голодуючу Надволжську губернію до певної української губернії, яка повинна допомогати „привязаній“ до неї Надволжській губернії. Між иншим до Запоріжжа, коли не помиляюся, була привязана Царицинська губернія, до Одеської — Самарська і т. д. У грудні місяці мин. року Запоріжжа, Одещина, Миколаївщина, та инші голодуючі губернії України були в незрівняно гіршому становищі аніж „привязані“, себто визискуючі їх губернії Московщини — Царицинська, Самарська та инші, де вже тоді АРА годувала понад 6.000.000 людей. Але совітську владу зовсім не обходило те, що Україна вимирає, бо помимо цього Україна все ще повинна „принять самые героические и срочные меры к изысканию средств, дабы не нарушить системы распределения среди привязанных к У.С.С.Р голодающих губерний.“

В січні б. р. голодна катастрофа прибрала найжахливіщі розміри. Про становище в Донбасі, наприклад, знаходимо у тому ж числі вже цітованого раніш „Бюллетеня“ такий урядовий документ:

Телеграмма.
Срочно-голодная.
Харьков, Предцека Помголода.
Бахмут 70. 30, I. 11—6.

„Голод в Донбассе принял в Мариупольском, Гришинском, Таганрогском уездах ужасающие размеры. Голодает до 500.000 тысяч человек. Крестьяне в отчаянии роют себе могилы, не чувствуя реальной помощи. До

сих пор из центра не получено ни одного зерна. Просим ваших немедленных распоряжений об экстренной присылке продгрузов на адрес Донецкого Губкомпомголода."

Предгубисполкома Рухимович;
Предгубпомголода Заруцкий.

У січні місяці б. р. „У.С.С.Р." заключило з представником АРА Хаскелем у Москві умову, яка в совітській пресі повностю не була видрукована і цілком неправильно прирівнювалася ризькій умові підписаній 20 серпня м. р. між представниками Р.С.Ф.С.Р. та АРА. В дійсности ця умова носить надзвичайно обмежений, або, точнійше обмежуючий характер. Урядовий орган АРА — „Bulletin American Relief Administration". Series 2, No 22, March 1922 (стор. 23) находить потрібним навести з усієї цієї умови лише один надзвичайно характерний уступ, який в українському перекладі згучатиме так: „Наколиб АРА знайшла можливим та бажаним. як що лише вона вважає свої засоби цілковито вистачаючими для несення допомоги голодуючим у Волжській долині, принести деяку допомогу, з окрема медичну, для населення України" *).

Наведений в бюлетені АРА одинокий розділ цієї умови дуже яскраво свідчить знову таки про те, що „деяка допомога Україні" фатально все ще залежить від тої ж самої „Волжської долини". Отже АРА, яку большевики як бачимо, не дуже то усердно запрошували поширити допомогову акцію на Україну, лише в травні біж. року під впливом богатьох жидівських „ходоків" з України, як д-р Гран, д р Хейн, відпоручник льондонського союзу жидів з України, та инші, що звернули увагу своїх співплеменників в Европі та Америці на тяжке становище навіть жидів на Україні, ввійшла в порозуміння з американською жидівською філянтропичною централею „Jewish Distribution Committee", що скорочено називається „Джойнтом". На підставі цього порозуміння АРА дозволяє Джойнтові розвинути допомогову акцію для жидів на Україні під прапором та захистом АРА, як організації що вже давно працює з дозволу совітської влади. Крім того, як подає Квіслінг, „Всесвітній Жидівський Союз" одкрив у Києві, Житомірі та Бердичеві, отже в районі порівнююче не голодному, свої їдальні. Поза цим чехословацькі філянтропічні організації надіслали на Україну два транспорти з харчами і на цьому, як підкреслює Квіслінг, зупинилася філянтропична допомога Європи Україні.

Останніми часами в Галичині почалася гарячкова орга-

---

*) „Whereas the A. R A may find it possible and desirable . , . to bring some assistance, particularly medical, to the people of the Ukraine."

нізація помочі голодуючим на Україні. Але коли ця акція обмежиться збиранням пожертв, не буде сполучена з рішучею інтервенцією перед АРА та Нансеном, щоби спонукати останніх розвинути більшу активність в допомозі голодуючим на Україні, то навряд чи галицька допомогова акція принесе Україні велику користь.

Коли навіть дуже багата жидівська суспільність, та залежний від неї „Джойнт" підпорядковує свою діяльність Гуверу, то нам очевидно лишається або зробити те саме, або звернутися до Нансена, який, зрештою, проявляв досі більш уважне відношення до України, аніж це робила АРА. В кожному разі поза цими двома організаціями нема де шукати шляхів для подачі реальної допомоги голодуючим на Україні.

Не шукати ж їх справді по канцеляріях „їх екцеленцій" — совітських „послів" — як про це галасливо кричать деякі запобігливі дядюшки з руденькими борідками.

IV.

22-ге число інформаційного бюлетеню нансенівського „Comité International de Secours á la Russie" (Женева, 30 квітня 1922 року), цілковито присвячене докладу капітана Відкуна Квіслінга, представника Нансена для України та Криму під назвою: „Голод на Україні".

Перший розділ цього докладу носить назву „Занадто пізнє визнання голоду", де автор між иншим ілюструє свою думку такими контрастами: „Ще на початку березня б. р. можна було бачити в умираючих з голоду повітах Миколаївської губернії плякати, що закликали: „Миколаївські робітники — на поміч голодуючим на Волзі." Після цього Квіслінг з натиском підкреслює: „Ця сама губернія в той час вже нараховувала 700.000 голодних, цеб-то половину свого населення."

Далі Квіслінг зазначає": „Вирушаючи на Україну я силкувався у Москві добитися інформацій про становище на Україні від осіб, які повинні були б бути в курсі справ. Вони сказали мені, що на Україні становище кепське, що до пів міліона людей вмирає з голоду."

„В дійсности число вмираючих з голоду на Україні було більше ніж у шість раз вище" (ст. 2).

Другий розділ докладу Квіслінга йде під наголовком: „Південна половина Вкраїни — охоплена голодом." Тут капітан Квіслінг стверджує, що до 7.000.000 Українців вмирає з голоду та „майже все населення України відчуває брак поживи і всього, шо потрібне для життя, але зазначені вище

міліони голодних є людьми що дійсно вмирають з голоду у всьому страшному розумінню цих слів.“

„Волинь, Поділлє, Київщина та Чернигівщина несуть тяжку повинність по допомозі голодуючим на Волзі та забовязані утримувати всіх втікачів, які прибувають з голодних місцевостей.“

Далі Квіслінг бере на свій обовязок заявити: „Можна також ствердити що реквізиція продуктів у селян, по старій економичній совітській системі, мала особливо тяжкий характер на Україні і що збирання податків згідно нової економичної системи 1921—1922 року тяглося занадто довго, тим більше, що тоді вже істнував голод.“

Про Запоріжжа Квіслінг між иншим пише: „Можна було з математичною точністю передбачати, що голод на Запоріжжі роспочнеться в жовтні 1921 року, що він зростатиме зо дня на день, і через де кілька місяців охопить майже все населення Запоріжжа.“

„З математичною точністю можна було передбачати“ — так, але совітська влада, передбачаючи майбутнє з математичною точністю ретельно заходилася біля організації додаткових сесій Продревтрібуналів, переселяла Москалів з Волги на Україну, вивозила останні запаси хліба з України на Московщину. Згадуючи про долю Херсона Квіслінг цілком отверто заявляє: „Херсон мабуть найбільш навіщене нещастям місто: це місто засуджене на смерть, коли ніхто не надійде з допомогою. Те, що подібна доля може спіткати порівнююче велике европейське місто, до того ще положене на березі одкритого моря є ганьбою для байдужної Європи і не говорить на користь тих осіб на Україні, яких обовязком було запобігти цьому лихові.“

Отже Херсон не Самара і не лежить за дві тисячі верст від моря, лежить біля самого моря, але московські окупанти добре подбали про те, щоби Херсон вимирав в той самий час, як Гувер та Нансен спільно з Москвою рятували Самару.

Але ще гірші речі ніж у Херсоні діються по українських селах. На сторінці 22-гій свого докладу Квіслінг підкреслює: „Міста знаходяться в кращому положенні ніж села.“

В кінці свого докладу Квіслінг уміщує наказ, даний німецькими колоністами Запорожжа, своїм двом висланцям до Європи, де Німці зайвий раз зазначають, що „розміри нещастя на Україні перевищують те, що можна бачити на Волзі. Але очі цілого світу звернені лише на Волгу, в той час як области Чорного та Азовського морей забуті і позбавлені допомоги.“

Нами опущено всі страшні описи подробиць голодних страхіть, яких так багато в докладі Квіслінга, нами взято

у нього лише те, що безпосередньо свідчить про те, що московські окупанти України свідомо вели Український нарід до голодної смерти, свідомо погіршували на кожному кроці життєві умови істнування українського народу, стремлячи використати голодну катастрофу для здійснення своїх колонізаційних завдань на Україні, які в першу чергу вимагають винищення українського населення. Вся політика большовицького уряду у справі роспреділення чужоземної — европейської та американської — допомоги, в результаті якої Надволжа одержало все, а Україна — ш и ш з маслом, замісць допомоги, є яскравим доказом окупантської справедливости. Большевики багато люблять кричати про блокаду, але хіба не найстрашнійшою блокадою є цілковите ізольовання большевиками голодної України від допомогової акції Гувера, Нансена та инших?

З початком березня б. р. до Одеського, Севастопольського, Новоросійського портів почали прибувати у великому числі американські кораблі, навантажені насінням та продуктами, які АРА направляла на Надволжа. Бідні вмираючі мешканці Одеси та Севастополя лише сумно придивлялися, як американські дарунки перевантажувалися з пароплавів на маршрутові потяги та вирушали „вглубь России“.

Те що українські порти використовуються совітською владою та виконуючою її наміри американською допомоговою адміністрацією виключно в інтересах Надволжа є найбільш яскравим доказом того, що московські окупанти України мають твердий намір послідовно проводити свою політику винищення українського населення до кінця. На превеликий жаль це свідчить також ще й про те, що з АРА пощастило їм зробити покірну союзницю у викованні їх політики винищення українського народу. Українська суспільність, на жаль, не робила з свого боку зусиль для того, щоби мати контакт з провідниками АРА.

V.

В звязку з Генуєю та Гаагою большевицький уряд розпочав кампанію брехливих донесень про те, ніби урожай цього року має бути такий пишний, що Совдепія з голодної країни одразу обернеться у країну здібну до експорту хліба у величезній кількости.

В день відкриття Генуезької конференції з Одеси було передано агентством Роста телеграму про те, ніби на вимираючій а почасти навіть безповоротно вимерлій Херсонщині успішно відбувається весняний засів, голод раптом припинився і взагалі польові праці в повнім розгарі. Зайва річ

демаскувати незгідність з правдою цих повідомлень, призначених для наївних людей на західньо-европейських біржах, наївність яких одначе не була на висоті поставлених большевиками перед Генуєю та Гаагою завдань.

Нансен негайно виступив з спростованням всіх совітських фальшів про ліквідацію голоду, крім нього багато инших свідків прибуваючих з України свідчить про дальший зріст голоду.

В Гаазі сталося це саме вдруге. Літвінов рішуче заявив про те, що з цієї осени Совдепія успішно експортуватиме хліб до Європи і результати цих заяв досі такі: бургомістр міста Гааги через два дні після цих слів Літвінова заборонив призначений уже в Газі день збирання пожертв на користь голодуючих на Україні, бо, мовляв країна, що незабаром має затопити цілу Європу своїм хлібом не може потребувати вулишного збору пожертв — жебрацтва — на свою користь. Друге: на міжнародній конференції допомогових організацій шведський комітет допомоги голодуючим заявив, посилаючися на офіційні большевицькі заяви, що несення дальшої допомоги очевидно не потрібне, а тому Швеція рішуче припиняє всяку акцію в цьому напрямку.

Наспіли й спростовання. На цей раз — з боку самих комуністів. Посланець наркомздрава Сімашки, д-р. Грау, він же заступник голови московського союзу лікарів, заявив у Парижі, що Літвінов не має жадних підстав обіцяти на осінь експорт хліба з Совдепії, бо цього року засіяна ще менша площа аніж торік, а на півдні України, Кубані та Дону, цеб-то в тих областях, які раніш найбільше вивозили хліба, як до Росії так і до Європи, не засіяно майже нічого, а агонія решток ще досі не вимерлого з голоду населення надходить до кінця.

В подібних умовах повстає реальна загроза цілковитого вимирання населення Совітської України, від якої не залишиться нічого крім здібної приймати колоністів незаселеної території, бо ясно, що Москва забере всі 100% цьогорічнього урожаю на Північній Україні, де він обіцяє бути досить добрим, і населенню півночі України залишиться поділити нещасливу долю мешканців півдня України, засуджених на голодну смерть давно, безповоротно.

Видає: Укр. Академічна Громада в Ч. С. Р.

Відповідальний Редактор: др. Й. Гуттер.

Начальний Редактор: Антін Павлюк.

Редакційна Колегія: Осип Кисіль. Юліян Костюк. Антін Павлюк.

Зміст.

Исполнено „Славянскимъ Издательствомъ."
Типографія „Грюнхутъ" Praha-Smichov, Přemyslova 15.